

చెన్న పట్టణము, మార్చి ౧౯౨౮

సంపుటము ౪

ప్రభవ సంవత్సరము ఫాల్గుణమాసము

నంబ్ర ౩

సేవాంజలి

శ్రీ వేంకటాచార్యతీర్థరి కవులు

౧

శ్రీపాట లాపాటలే పాడితిని గాని నీచేతిమురళి గా నేరనైతి
 ఈబాస లాబాసలే పల్కితిని గాని నీగూటిచిలుక గా నేరనైతి
 ఈవాడ లావాడలే చేరితిని గాని నీయింటిబులు గా నేరనైతి
 ఈజన్మ మాజన్మమే మెత్తితిని గాని నీయెత్తుబిడ్డ గా నేరనైతి
 చీకటింటిలోనే చేబారలను వైచినిన్ను కేరఁదనన కెన్ను గనక
 రెల్ల డిల్లుచుంటి దయచేసి యికనైన-నాదరింపరాదె యాది దేవ!

౨

చీకటి మసీ బూయు చేదొల్చుకుండనే వెన్నల నద్దుకే ల్వన్న నుంచి
 అనలకీలల గుప్పు కను మూయకుండనే యమృతంబు గురియింతు నక్షీ దెఱచి
 భవనవృత్త మెఱుగుచెమి ద్రిప్పుకుండనే విజ్ఞాపు లాలించు వీ నొనంగి
 ఖలుల శిక్షించునాళ్ల నాఁచుకుండనే ఘనుల రక్షించుశాసనముఁ జేసి

అనునిమేషంబు లోకపాలనము నేయు-ప్రభుండ వగునీకు నావిచారముఁ దలంప
నామొ తలంపఁ బాలింప నను గ్రహింపఁ-వెఱసి యెప్పుడు గలవయ్య దేవదేవు!

3

అలిరంపుఁగళల సొంపులు నింపువన్నెలుఁ జలికించు నిడుజాబిలినిఁ జూపి
చలువంపుబురుల పొలంపువన్నెలుఁ బులికించువలపురీపలను జూపి
సరసంపుఁ బలుకులుఁ బగుపంపువిరి చేసె లొలికించు శుకపింబులనుజూపి
మురిపంపునూపుల నెతి మించుచున్నుఁ దులకించు చిత్రవస్తువులుఁ జూపి
పొలకై తన్నుఁ బీడించి ప్రాఁగులాడు-ర్లుకాయను మఱపించు తల్లిలాగు
ప్రేమ నినుఁ గోరు నను మఱపింతు వేల-సచ్చిదానందలిప్రసన్నమూర్తి!

౪

మొక్కి- వేడుకొంది మూతి ద్రిష్టదు గాని బల్కి నైకొన నడ్డుపడఁగలేవు
వెఱచి వీడుకొంది విక్రమింతువు గాని తేజిమాచిన నిరోధింపలేవు
విన్నవించుకొంది మిన్నకుండువు గాని పట్టపట్టిన మాట నెట్టలేవు
కొలుచుచున్నకొంది కొండ యెక్కుదు గాని ధాటి సూపిన గీటు దాటలేవు
చింక మొకవంక చొకవంక బెరుకుదనముఁ-బఱపియిటువంటి మాయలు నెఱవకున్న
నాటకభగట్టదే జగన్నాటకునకు?-నక్కసాధామ! దేవతాసార్యభామ!

౫

ఏఱులాగున నిట్టె పాఠిపోయెదవేమి సుదల్లనైనను వెన్నఁ జూడవేమి
మెఱపులాగున నిట్టె మెఱసిపోయెదవేమి నిగిలైనను గాలు నిప్పవేమి
గాలిలాగున నిట్టె కలిసిపోయెదవేమి దవులనైనను చూపుఁ దాల్చవేమి
గాములాగున నిట్టె కదలిపోయెదవేమి కదలనైనను శాంతిఁ గాంచవేమి
అర్హ్యప్రాణఁ బూని యాశాక్రికం బెత్తి-నూన ముంచి పండ్లదోసి లొగ్గి
యెవరు బిచ్చిరయ్య, యెచటి కేగెదవయ్య? ప్రాణయగుణసనాథ! ప్రాణవాథ!

౬

నివనానమేకాని యెప్పుడైనఁ బండిసెడుజలమైనఁ ద్రాగినచాడ లేదు
ఆనూనమేకాని కేమైనఁ బట్టెపోగిరిమైనఁ నైకొన్న గుఱుకు లేదు

రివాసయ నేయఁబడినట్లు శివుని పూజచేసి, అక్కడనుండి నన్నార్యుని పితృక్షయ శ్రీశివార్చనము చేయఁగలిగినట్లు
వివరించినది. ఇట్లున్నట్లు దీని ప్రవాసయవ ప్రభుత్వమువారు చుర్రానాను జేసినారు.

శివుని పూజచేసినట్లు

చుర్రానాను

శివుని పూజచేసినట్లు

ఘటం సుందరం అయ్యదు

ఇది ముద్రాను కంఠానుచిత్రములలో నీవీద ఒక భాగము. ఘటం సుందరం అయ్యదుగాను (ఉత్తరము) ఘటవాద్యమున నందములని యెల్ల రెంటివ విషయము. ఒక మట్టిపాత్ర—కుండ—మీద వీరు వాయించి రమకును, రమచేరికుండకును పూజ్యపాదమును సంపాదించినవారు. వారి ఆత్మాభ్యుద్ధిరమేయిది.

వెనుకవైపున ముద్రమ, లేక ఏదో బాధించినా ఉండును. క్రింద ఆకాలపు బ్రాహ్మణిని రేఖనమును.

[28-29 వైపు ఆపు ఇంటియ]

అరమున దొరకైన కొల్లనానెములు

దాక్కరు శ. యన్. సీతారామగారికి గాని కొల్లనెములు తల్లితల్లివానెములు కొల్లపురమున దొరకైనది. ఇది కృష్ణరమణుని, అరవిండుకురుని, మధుమతి, కూడించుచున్నది. మీరు పశ్చిమకర్తవులుగా మాపట్టురున్నారు, వీరు కతియవాడును పాలించినవారగుదురు. వానెములు కొల్లపురమున దొరకులైన వీరి రాజ్యము కొల్లపురమునకు వ్యాపించినవన వచ్చును. వానెము ముఖమున రామయ్య, చిత్రమో, విగ్రహమో యుండును. క్రింద గ్రీకుభాషను అరవిండు రుండును.

ఆంధ్ర దేశ చరిత్ర పరిశోధనము

రెవరెండు ఛాదరు సీతారామగారికి తెలుగు దేశ చరిత్ర పరిశోధన గామించుటకై శ్రీయుతులు విశోభా కే. పులాలాగారు (హంబాయి పురవాసులు) రు. 300 ఇచ్చి, మఱియు నొక సంవత్సరమువఱకు నెలకు రు. 30 వంతున ఇచ్చుటకు వాగ్దానము చేసినట్లు తెలుగునమా

సంచారమేకాని మేణమైన రవ్వంత యడుగైన నిలిపిన యచ్చు లేదు
జాగరమేకాని వేగైన గానంత కన్నైన మూసిన చిన్న లేదు.
పానశంభు చేసి సరమాన్నమును వండి-మెఱుంగునీట పెట్టి విరులు కలిచి
యెరుగు సూచుచుంటి నిల్లు చేరగదోయి-ప్రణయగుణననాథ! ప్రాణనాథ!

2

ఏచుక్క-తక్కులో నీచెప్పు మున్నదో చెంగల్వ నడుగనా చెప్పనేమొ
ఏపువ్వు దేనలో నీప్రేమ యున్నదో యెలు దేటి నడుగనా తెలుపునేమొ
ఏపక్షి-పలుకులో నీపాట యున్నదో విరుచూలి నడుగనా విరుచునేమొ
ఏమింటి-తరంగలో నీమూర్తి యున్నదో సురవేగి నడుగనా చూపునేమొ
వట్టి-భ్రమలుగాక వారైన వీరైన-చెలిసినంత తెలుపంగలరె కాని
నీవు వచ్చి యెదుట నిలిచిన ట్లుండునా-ప్రణయగుణననాథ! ప్రాణనాథ!

౩

అడుగునమ్ములు మాయ నందువేమోయి! నాకన్నీటివరద లాకడను లేవె
అంధకారము గ్రమ్ము నందువేమోయి! నావిరహాగ్నిదీప్తు లాదరిని లేవె
అతనుతానము గల్గు నందువేమోయి! నావలపు గ్రంథిత లాకెలన లేవె
అశుభవాసన లంటు నందు వేమోయి! నా నిష్టార్థుగాడ్పు లాతట్టు లేవె
హృదయపద్యానశంభు నీయెదుటఁ బెట్టి-యుల్ల మలరంగ నేమిషముటి నోయి!
నేగ విచ్చేసి కొల్లు గావిపుమోయి!-నచ్చిదానంద లీలాప్రసన్నమూర్తి!

౪

ఐశ్వర్యమును గోరు ననుకొంటివో యేమొ? అనల నడగింపు ముతె చాలు
అర్థాననము వేడు ననుకొంటివో యేమొ? అడుగులకడ నిల్పు ముతె చాలు
అపవర్గ మాసించు ననుకొంటివో యేమొ? అజ్ఞాన మెడలెంపు ముతె చాలు
అమృతత్వ మర్థించు ననుకొంటివో యేమొ? అభవత్వ మిప్పింపు ముతె చాలు
తిరుగులేని దాత దొరకెగదా యందుఁ-దలకు దగని దడుగఁగల నటయ్య!
ఎదుట బడుము చాలు నీకోరికల కేమి-ప్రణయగుణననాథ! ప్రాణనాథ!

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు విమర్శన ఖండనము

జయంత రామయ్యపంతులు గారు

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులో గావన యొగను కొన్ని పదములను, వారి యర్థములను ముచ్చటకై ముద్రింపించి నిర్వాధికులకుఁ జూపి వారియభిప్రాయములఁ గోరియున్నాము. ఈమచ్చు మాటల పుస్తకము నంపినవారిలో చిలుకూరి వారాయ గారావుగా కొకరు కీరు రెను యభిప్రాయమును మాటఁ చెలికొనినవలెదు గాని యిందుమించు పద్యాలయిన పినప సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువను క్రిక్కితో నొక విమర్శనము గలిగించిన యాక్రమణమునందు చెలవ దిన భారతపత్రికలోఁ బ్రకటించివారు. ఈవిమర్శనము కేవలఁ మోహమోహకాని నిజమయిన నుజుదోషవిమర్శ నము గారు. "ఈవిమర్శనమును ఆందరికీ తెలిసేట్లు ప్రకటించడ మెందుకు? పరివర్తనవారికే పంపులే వారు ఉపయోగించు కొంటారు" అని కొందఱు మిక్కిలు లుప దేశించినను వారాయగారావు గారాయు ప దేశ మును నిరాకరించి, "దేశములోని భాషాభిమాను లందఱూ ఈవిషయమై ఆలోచించుట నీ ఉన్న" చని కలంది వ్యాసమును పత్రికలోఁ బ్రకటించివాను. వ్యాస ములో "మఱుకుపాలు కొంచెము ఎక్కువగా పడిన" దని యొప్పుకొనుదు, "మఱుక్కుమంటేనేకాని యెఱుకు పుట్టనే ఉద్దేశముతో అట్లు వ్రాసి వానుగాని మరికటక కా" చని ప మాధానము చెప్పివారు. ఈ వ్రాతనుబట్టి వారాయగారావు గారేయు ద్వేషముతో నీవిమర్శనము చేసివారో లేకుదనగలను. కీరు వ్రాసిన దిందుమించుగా నంతయు నపంగతముగాను, నగుచుచుగాను నున్నను, గ్రాహ్యమయినదానిని గ్రహిం చుటయు, గానిదానిని విడుచుటయుఁ దగునుగాని విమ ర్శనమును ఖండించుట యవానికొకమని తలఁచిరిని కాని యాపదము బహుళిలో జరిగిన యాంధ్రసాహిత్యపరివ ద్వార్తికవర్ణయం ద్విగానపాధిపతిగారి వెలపుప్రకార

మీవిమర్శనములోని కొన్ని విషయములకు నేను పూ థానము చెప్పవలసివచ్చినది. ఆది విన్నపంబియు వారా యగారావుగారి విమర్శనములోని దోషమోహము నరి యొనదియోమోయని జములు భ్రాంధినించవచ్చుననియు, నట్టిభ్రాంతి గలంగకుండ విమర్శనమును ఖండించుట కర్హమనియు కొక్కిలెప్పించున వారిమాట సాటింది విమర్శనములోని దోషములకు వాగివురాకవ్యాయము గాఁ జూపవలసివచ్చినది. వారాయగారావుగారి వాక్య ములలో గొన్ని పశ్యేతిరములు, కొన్ని పాండిత్యాధావ జరితములు. ఏదిని పండితులు యథాదుర్యముగా గ్రహింతునుగాక.

వారాయగారావుగారి విమర్శనములోఁ గొంత భాగము "నిఘంటువు బహిరాకారమును" నుజించినది యను, మఱి కొంతభాగము "దానిలోపరివిషయమును పరికిరించు" నదియు నైయున్నది. ఈవిమర్శన మెట్లు న్నదో చూతము.

౧. నిఘంటునిర్వాచారంభమునకుఁ బూర్వము నిఘంటునిర్వాచకనిగూర్చి నేనొకవ్యాసము ప్రకటిం చిరినదియు, నందు కిట్టెలుగారి కన్నదనిఘంటువును, గండెట్టగారి మగయాగనిఘంటువును ఆదర్శములుగా గ్రహించిరినదియు, సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులో మాత్ర మానిఘంటువులరాయు లేమియు లేదనియు వ్రాసి వారు. 1912.న సంవత్సరములో నీ నీవిషయమయి యొకవ్యాసము ప్రకటించివాను. వారాయగారావుగారు పురించినవ్యాస మదియేయని తలఁచెదను. ఈవ్యాస యులో గండెట్టగారి నిఘంటువును నే నాదర్శముగా గ్రహించెట్లు లేదుననికాదా, గండెట్టగారి పేరయినను లేదు. ఈవిషయక ద్ధానము వారాయగారావుగారి కక్కడనుండి పచ్చినదో తెలియదు. ఇది విన్నవిషయమయినను విమ ర్శన వాటకమునకు నాందిగా గ్రహింపవలసియున్నది.

నేను పదునైదు సంవత్సరముల క్రిందు రచించిన హ్యూనును వారాయగారావుగా రుదాహరించిరిగా! యందుసంవత్సరములక్రిందు నేను రచించి చెప్పవులలో జరిగిన Oriental Conferenceలో బరిహ Dravidian Lexicography అను వ్యాసమును జదివినచో వారాయగారావుగారు వాయభీషామును చక్కగా గ్రహించగలిగియుండురనియు, విమర్శనములోని యపంగతీపు వ్రాతలు కొన్నియయిన వ్రాయకుండురనియు నానన్యుకము.

౨. “ఇచ్చిన సంకీర్తములు విలక్షణముగా కుండుట” అని ఆశీర్వాదము చేయుదు; “పట్టికలో ఇవ్వబడ్డ అధ్యాత్మికరామాయణము, ఘటికాచలమాహాత్మ్యము, నరసభూపాలీయము, రుక్మాంగదచరిత్రము, శౌంకవిజయము, సీతారామాంజనేయ సంవాదము, నునులిశితము అను గ్రంథములనంది ఉదాహరణములు లేవు.” అని వ్రాసినారు. ఇది యెంతవత్సరము చూడెదము. అధ్యాత్మికరామాయణప్రయోగము ముచ్చుపదముల పుస్తకమున రెవ్వ పుటలో ‘అందిక’ అను పదముక్రింద నున్నది. నరసభూపాలీయప్రయోగము ౧౨వ పుటలో ‘అను’ ౧౭వ యర్థముక్రింద నున్నది. (ప్రయోగబాహుళ్యము గలచోటను, పరిశోధనాధారణ మనాశ్శక్తిమని తోచినచోటను గ్రంథమును, పద్యసంఖ్యయుమాత్ర మీయక బడినవని యదమలు గ్రహించుదుగాక!) రుక్మాంగద చరిత్రప్రయోగము ౩౧వ పుటలో ‘అంటు’ అనుపదము క్రింద నున్నది. “కొన్ని పదాలకు ప్రయోగా లివ్వకుండా గ్రంథము, ఆశ్వాసము, పద్యసంఖ్యనుమాత్ర మిచ్చి విర్ర కొన్నారు. చూ:.....అంటుచుక్కొం. ౧౭” అని వారాయగారావుగారే చూపియున్నారు. శౌంకవిజయ ప్రయోగము ౩౩వ పుటలో ‘కాసి’ అనుపదము క్రింద యర్థముక్రింద నున్నది. సీతారామాంజనేయసంవాదప్రయోగము ౩౩వ పుటలో ‘అందుల. క్రి.లభ్యమను’ అను పదముక్రింద నున్నది. నునులిశిత ప్రయోగము ౩౪వ పుటలో అనుభావేపు రావ యర్థముక్రింద నున్నది. ఘటికాచలమాహాత్మ్య ప్రయోగము ‘అందిక’ అనుపదము ౩వ యర్థము క్రింద నున్నది. అయర్థము ప్రశ్నకీపుయార్థున

పరిపజకపోవుటచేత ముద్రాసమయమునఁ దీసివేయఁబడినది. అంతకుముందే యచ్చుపడిన సంకీర్తముల పట్టికలో మరలఁ గొట్టివేయుట కవకాశము లేకపోవుటచే నదిమూత్రము నిర్మియున్నది. అది వారాయగారావు గారికి గవఁబడికపోవుట సుహృదు. కాని మిగిలిన ౩ పుస్తకముల యుదాహరణము లేల కవఁబడిలేక?

౩. సంస్కృతకీర్ణము లదిమూత్రముగా నున్నవని యొక యాశీర్వాదము. అట్లని యారాశీర్వాదక “కీర్ణము, గంపట్టగార్లు తమనిఘంటువులోనికి తమతమ భాషలలోనికి అచ్చముగా చేసిన సంస్కృతపదములనే తీసుకొన్నారు.” అని యొకచోట వ్రాసినారు. మరేయొక నిఘంటువుమాట యెట్లున్నను కన్నడనిఘంటువు విషయము యావాక్య ముబద్ధము. అనిఘంటువును చక్కగాఁ జూచినవా రట్లనరు. కీర్ణముగారు Monier Williams బృహద్విఘంటువులోనున్న పదముల నిందు మించుగా వర్ణించిన గ్రహించినారు.

మరేయొకచోట, “అలాగయితే మనభాషలోనికి ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, బుడతీయ, అరబ్బీ, పారసీ, హిందూస్తానీ, మహారాష్ట్రముయొందలైన భాషలలోని పదాలు వచ్చినవని, ఆభాషలలోని శబ్దాలన్నీ మనకు ఎప్పుడో ఒకప్పుడో పనికింకపోతవా అన్న కారణముచేత ఆయా భాషలనిఘంటువులను తమనచేసి, మనబృహత్కీర్ణములోనికి ఎక్కించుకొనుటచేవా?” అని వ్రాసినారు. ఆంధ్రభాషాస్వరూపమును, దానికిని సంస్కృతమునకును గల సంబంధమును చక్కగా నెఱిగియుండవలసిన వారాయగారావుగా రిట్లు వ్రాయుట చిత్రము. ఈవిషయమును Dravidian Lexicography లో నేను చెప్పించి యున్నాను. వా. రావుగా రది చూకుదుగాక!

౪. “అంకియము, అంకినీ, అంకితవ్యము, అంక్యము అనేపదములు ఆక్షేనిఘంటువులో చూడఁ లేవు” అని వ్రాసినారు ఆక్షేనిఘంటువులో లేనిపదములను కేర్పలు కొడుముకాయ. కొడుముచుట యటుంది యీ కీర్ణము లాక్షలో లేననుమాట యెంతవత్సరము చూతము. ‘అంక్యము’ అనుపదము ఆక్షేనిఘంటువులో 1౩వ పుట

లో "అంక్య A (అంక్ + య్)" Fit to be branded, marked or counted" అని యున్నది. ఇది గ్రహించవచ్చును దీనికి రూపాంతరములగు 'అంక్ నీయము, అంకితవ్యము' అనునవియును గ్రాహ్యములే. అవి చలనముల "పాశ్యము" అనురూపము గ్రహించి, పశనీయము, పశితవ్యము అనురూపములు చలనములనుండి. సంస్కృతనిఘంటువులలో నీరూపములకు బ్రకృతియైన 'అంక్' (అకి) ధాతువు మావబడును గాన దానినుండి సంస్కృతనిఘంటువుల నీరూపముల నేర్పజూచుకొనగలరు. తెలుగు నిఘంటువులలో బ్రకృతిమావబడును. కావున వాంఛనిఘంటువులకి రూపము లేర్పజూచుకొను త్రోవ తెలియదు. కావున నీరూపములు గ్రహించుట యావశ్యకము. మృదంగాదివంశ్యములగు 'అంక్య' క్లిబ్బమునకు ముందు దానికిగల విశేషదాగ్ధము ఆప్తేలో నున్నది. నారాయణరావుగారు వ్రాసినట్లు లేకపోలేదు. ఇంక 'అంకిని' క్లిబ్బమో ఆప్తే నిఘంటువున 16వ పుటలో 'అంకిన్' అనుకల్పముక్రింద నున్నది. కనబడినా, కనబడకయో 'అంక్య, అంకిని' అనుపదములు ఆప్తేలో లేవని వ్రాసినారు.

౫. "అంగము" కుపదము లేకకై మైనప్పుడుండి అర్థములను వ్రాసినారు కారు. కాని 'అంగ' అనేమాటకు "అంగము, విధము" అని అర్థము వ్రాసినారు" అని వారాయణరావుగారు వ్రాసినారు. మచ్చుపదముల పుస్తకము 11-వ పుటలో "అంగము-౬ (క) అంగ-విధము, కీర్తి." అని ఉదాహరణనిహితముగా నున్నది. వారాయణరావుగారి కగపశలేడు కాఁజోలు.

౬. మఱియు వారాయణరావుగారు భారతి 11-వ పుటలో "అకి (కి-అర్థము) తిట్టుటయందు "అన్" అని ద్రుతనిహితముగానుండును" అని వ్రాసినారు. మచ్చుపదముల పుస్తకమున ద్రుతాంతముని వ్రాయనట్లును, తమరు ద్రుతాంతముని తెలుపుచున్నట్టును లోకమునకు వెల్లడి చేయుచున్నారు. కాని మచ్చుపదముల పుస్తకమున "అకి ప్ర. ధ్రు. గి. దౌ. పరిభక్తి కముల... ౨. క్రియలపై... 3. తిట్టునపుడు క్రియలకుదీని చేర్చబడును." అని యున్నది. ద్రుతాంతముని స్పష్టముగా నుండగా మఱి

యొకవిధముగా వ్రాయుట యెందుకో? ఇట్టి విధము నెన్నియో కలవు గాని గ్రంథి ప్రకటితచే వ్రాయక విమించుట యైనది.

౭. "నిఘంటు నిర్మాతలు ముఖ్యముగా తమ నిఘంటువును కొనుటకు దమ్ములిట్లు-వగా ఉన్నవారి విషయములలోనూ, దానిని ఉంచుకొనుటకు ఎక్కువగా ధులము లేనివారి విషయములలోనూ, దానిని మోయవచ్చునట్లు చలము చాలనివారి విషయములలోనూ ఆలోచించవలసిన సంగతి తాము చేయబోయే నిఘంటువు పుటల సంఖ్య అనవసరముగా పెంపొందించుచు నునదిచేయువామ." అని వ్రాసి గ్రంథమును పంపుచిరముగా చేయుటకు గొన్ని మార్గములు చూపినారు. ఈమార్గములు మేము మోజింపనివికావు. మోజించియే మేము చులించిన నిఘంటు నిర్మాతలకు కమహాలములయిన గీతల ననుసరించివాము. నిఘంటువు ప్రభువసంప్రదియబోగ గాననగు సీతను జూచినప్పు డిది విశదమగును. పుస్తకము మోయుటకు దేహబలమును, కొనుట కర్థబలమును, దిదివి యుపయోగించుకొనుటకు బుద్ధిబలమును గలవారి నిమిత్తమే యానిఘంటువు వుద్దేశంపఁ బడినది గాని యాబలములు లేనివారికొకట గానవి చెప్పవలసి యున్నది

౮. "అంగలార్చు" పదమునకు మేము వ్రాసిన అర్థము సరికాదనియు, "గంతులుచేయు" వని అర్థము నియు వారాయణరావుగారు తెలివిచ్చినారు. "దుఃఖించు" అనుపదము "అలంకారిక" మఱి! అలంకారికమన సీతాశ్చర్యమేమా! మే మిచ్చిన యుదాహరణములలో—అనగా—"గోండ్రి ని యంగలార్చుచున్, నన్ను చిట్టుకొని నేరికి నేటికి సంగలార్చుగన్, అరికి నే సంగలార్చుచు నన్యసతులఁ జూచి స్రక్కుగ్గుమింగుచు....." అను వీధులములందు గంతులుచేయుట సరిపోవువా!

౯. 'అంగవిందు' క్లిబ్బమును గుఱించి వ్రాయుదు; "ఉదాహరణములో 'అంగవిందిరేని' అనేదానిని 'కడియు, సనిసిందు' అనే అర్థముకంటె 'విజృంభించు'

అనే అర్థము చానుంటుందేమో? అని ప్రశ్నించినారు. ఈశ్వరమునకు నిఘంటువులో నాలుగర్థము రియ్యబడినది. మొదటియర్థము “కదియ, సమాపించు”నని. ఈయర్థమున కిచ్చిన యుదాహరణము చూడుడు:

ఆ. మదము గదురలేనీ చుది మోహమెక్కించి
మాత్రుదేగలుందు కాట్టుకొల్పి
యెట్టి మనులైన నెట్టువఁ తెడఁజారు
రంగడించిరేని యట్టుముఖులు.

ఆ. బుద్ధియుంతులైన పురుషుల కంగనా
బహుఁ శరీయునిశి చుడు గాన
నీలలోజవచన రిట్లు నన్ గదియక
యుండు నిందికరుని పొప్పుననుచు.

—పద్య. 3/1౨౯.

ఇచ్చట ‘వివృంభించు’ అని యర్థము చెప్పవలెను! ‘కదియ’ అనువర్ణము చానగదలు నారాయణరావు గారికి! ఏ రీపద్యములరెట్టిది గలిపి పదిమర్మముగాఁ జదివినారా, లేదా యని సందేహము చాడముచున్నది.

౧౦. ‘అ’ (౨-అర్థము.) వ్యతిరేకార్థకప్రత్యయము పరమగునపుడు ధాతువుల కుదిరకారమున కాదేకముగా ముచ్చునర్థము. ఉదా: చేయఁడు, చేయక, చేయమి అని వ్రాసినారు. పైకాదాహరణములలో వ్యతిరేకార్థకప్రత్యయమేది? ‘అ’ అనేదే అని చెప్పవలెనుగాక! కాని పైఅర్థములో ఏదో మరికప్రత్యయమున్నట్లు భర్వని మున్నది.” అని—

నారాయణరావుగారు వ్రాసిన వ్రాత సరికాదు. ‘చేయక, చేయమి’ ఇక్కడి పదములలో చివరవర్ణము ప్రత్యయము. అదిపరమయినప్పుడు ధాత్వంతోకారమున కార మాదేకమయినది. అకారమే ప్రత్యయమయినచో కపర్ణక మివర్ణకము లేమగును! ప్రత్యయమనియితే ప్రత్యయ ముందూరా!

౧౧. ‘అ’ (౨ అర్థము)నుగలించి వ్రాయుచు, “విధి క్షేత్రవచనము—ఇంటి సంది పట్టు పిడించినదో” అని వ్రాసినారు. ఇంటి సంది యెట్లు పిడించినదో

దేవిద్యార్థి వడినను చెప్పను. ఈమాత్రమయినను తెలియనివారు నిఘంటు విమర్శనమున కేల యెత్తింపవలెనో!

౧౨. “అ” ౩. (౩-అర్థము) ‘నిల్వరయేని’ అనుచోట అకారము అలంకారికము కాదు. నిల్వకేనిల్వరేని అని యర్థము.” అని వ్రాసినారు. అలంకారికమునది విరి తాత్పర్య మేమో? ఉదాహృతమయినది “అది సభయే స్రీయం లేసంగ నార్యులు నిల్వరయేని” ఇక్కడి భారతపద్యము. ఇందు అకారము వాక్యాలంకారముగా నుపయోగింపఁబడినదని మేము వ్రాసినాము. వాక్యాలంకారమనఁగా కేవల పాదపూరకమని భావము. నారాయణరావుగారు రెండు అవధారణార్థము చెప్పుచుంటు. అది మదురదు. పూర్వోదాహృతపద్యపాదమునకు మూలము “న సా సభా యత్ర న సంతి సజ్జనాః” అని యున్నది. ఇం దవధారణార్థకము లేదు. తక్కిన మూఁడుపద్యపాదములలోనుండి నవధారణార్థకము లేదు. ఈపద్యము దవధారణార్థ మునంగకము. అర్థులు లేనేలేనిది సభ కాదనుటలో విశేష మేమున్నది! అర్థులు లేనిది సభ కాదనిన పరిపాలేదా!

౧౩. “అంచుకయించుక- అన్య. కొంచెము, ఇంచుక. ఉదా: ఉ. అడమిగాని మాట లొకయంచుకయించుక మీలొగ్గినా, యాడినమాట లెల్ల వినునర్పి రితో” ...పి.కే.సం. ౨-౧౫౮. ప్రయోగాంతరమునఁ బడిలేదు.” అని ముచ్చుపదముక పుస్తకములో నుండగా, “అంచుక యంచుక:—అనఁగా ‘అక్కడకొంచెము, ఇక్కడ కొంచెము’ అని అర్థము. కాని, కేవలము ‘కొంచెము’ అని కాని, ‘ఇంచుక’ అనికాని యర్థముకాదు.” అని నారాయణరావుగారు వ్రాసినారు. ఈపద్యము ‘వాదం న ప్రియేతి యద్యపి మే వచోభిః, కర్ణం దదా త్యేభిఃముఖం మయి భాషమాణో అను అభిప్రాయకామంబులము ౧-౨౦వ శ్లోకమునకు అనువాదము. తద్వ్యాఖ్యానమున మొదటి పాదమునకు “మయా సహనవ క్షేత్యర్థః” అనియు, రెండవపాదమునకు “మదుక్రంపాదరం ప్రణో తీత్యర్థః” అనియు నున్నది. ‘నాతో’ కొంచెమనను మాటలాడెను” అని చెప్పుటయే కదియ దేకమును, సందర్భోచితమును, ‘అక్కడ కొంచెము;

ఇక్కడ కొంచెము మార్చుట అనుటలో వర్త
మేమున్నది

౧౪. "అ" అక్షరమునకు అన్ని అర్థములు ఎక్కుకొ
న్నారు, కాని 'అనుగ్రహ' మొదలగు పాటిలో 'అ'
అర్థ భేదము కలిగించదు అనేముక్తము వదలివేసినారు.
అని వారాయగారావుగారు వ్రాసినారు. అనుక్రమి
వేయబడినది కావున వదలివేయుట యైనది. 'అను
గ్రహము' అనగా, "దేవతలకు ఉత్తమమైనది లేదా
అది." అని సమాసార్థము. ఇందు "అ"కు "లేదు"
అనుపర్థి వేరేదా! "ఉత్తమమునాని" "అ" అర్థ భేదమును
కలిగించదు." అని అక్షరము మూలబుద్ధిలో వ్రాసిన
మాట భాషా సంప్రదాయమునకు విరుద్ధము.

౧౫. భారతి 16-వ పుటలో-1౪(అ)లో "ఇతర
భాషాపదములు సరిగా ఇవ్వకపోవడము. చూ 'అంక
పర్వయ' (అంకపడి) అని వ్రాసినారు. తమిళములో
'అంకపడి' అనికాని, 'అంకపడి' అనికాని ఉంటుంది.
'అంకపడి' అని ఉండును." అని వారాయగారావుగారు
కానిదివారు.

అంత దృఢముగా చెప్పివారు! మద్రాసు విశ్వ
విద్యాలయమువారు ప్రకటించిన తమిళ నిఘంటువు
(Tamil Lexicon)న "అంకపడి" అని అంటున్న
లోను, 'Ankapati' అని అంగ్లరీతిలోను ఉన్నది.
Winslow గారిచే గూర్చబడిన వ్రాదిదాంగ్ల నిఘం
టువున 'అంకపడి, అంకపడి' అని రెండు రూపములు
కలవు. కాకానేడును తమిళ నిఘంటువు (Coronation
Tamil Dictionary) మూడవసార్కు (ఇందు అంత
పదములకు అనువదములలోనే అర్థము కలదు.) లో
'అంకపడి, అంకపడి' అను రూపములు కలవు. కాని
వారాయగారావుగారు చూసిన 'అంకపడి' మాత్ర
మెక్కుడను కనబడలేదు. అంతమున 'క, గ' లకు
'ప, బ' లకు వ్రాతలో భేదము కనిపట్టుటకు అవకా
శము లేదు. అంగ్లరీతిలో "ప" అనియే స్పష్టముగా
చూపబడినది. వ్రాసిన భాషా విషయమున మాకు సా
హిత్యము చేసినవారుమాడ 'అంకపడి' అనియే వ్రాసి

వారు. వ్రాదిదభాషా విషయమున ఇన్ని నిఘంటువులును
అప్రమాదము లనియు, వారాయగారావుగారి వాక్య
ములు నేడవాక్యము లనియు అనుకొనుట యెట్లు?

౧౬. వారాయగారావుగారు "అంకము" దీనిని
"అ" అనే అర్థములో ప్రయోగము యిచ్చువా?—
అని వ్రాసి యున్నారు.

ఈయర్థమును సంస్కృతవాగ్మయమునగూడ
ప్రయోగము యిచ్చుది. కాని తెలుగులో ప్రయోగ
మిచ్చిన వారాయగారావుగారికి జాలును. ఇదిగో ఆప్ర
యోగము:

సీ. తండ్రితోడ మక్కువేతుక దంతె నేరి.

క. నీవు బాసిన యాడుకులి న

రవములు పక్కము లగును సర్వక ణ్డం

పవగల పారి రరగంబు

గను జనపరియంక మెక్కుగాఁ జలఁచేసిన్.

—భాగ. ౪-౬౦౩, ౩౩౧.

కొంచు కవులు "పడి, పొడి" అను వర్ణభే
దము పాటిఇవకయే అంకపడియు వాడేయున్నారు.
ఆభావము చూపుటకయియే ఒకసంఖ్యకొందనే ఈప
దేదమును మూలించు నుంతు (1) పో నిఘంటువున
వర్ణము గ్రహింపబడినది. ప్రయోగము నిచ్చిన నిచ్చి
రనియు, ఈయభిప్రాయం నీవు లేదనియువా? ఇంకను
ఉట్టిపర్తి లెన్నియో యావ్వుది. వానికి సమాధానము
వ్రాయుట కాలపొడగునును. అయిన వాక్కు "అం
కుర" కిద్దమును నుటించి వ్రాసి మారినదేదము.

౧౭. వారాయగారావుగారు "అంకురము (అ.
ముకురము, మిగ్గ) — ఈయర్థము క్లిష్టతార్థకరములలో
లేదు. ఇందుకు ప్రయోగమిచ్చి చాగా ఉండును," అని
వ్రాసినారు.

క్లిష్టతార్థకరమున లేకపోయినదేమి? క్లిష్టతార్థ
కరమైనదేకాదు, అక్షరలోను లేదు. ఇది వాచస్పత్యము
నుండి గ్రహింపబడినది. అగ్నిహోత్ర నిర్ణయము వేసినట్లు
అక్షరమున గ్రహించినదానికి "వల్లము" అను వారాయ
గారావుగారి వాచస్పత్యమునుండి గ్రహించివానిని

తెలిసికొని పునః గోపయి వచ్చుచేత! ప్రాణాగము
 అప్పుచి. సంస్కృతగ్రంథములలో "ప. సునంపిసవీమా
 దంపిరధికో కామిష్టా హిదగ్ధలు అస్య పహిత జ్వలా
 వలలమీపంజుల హి దీక్షా పాహి. చాయాః స్వగతి చ
 యా చాతాంబిర్యైర్భూతనాయ స్వరీతగ్ధసుక్ష్మేరధక
 జవయుతలిక్ష్ణ. పంచార్థ్యధక క్షేపిత" కాకుంఠల-
 లుం. 3-శ్లో. దీని ననుసరించియే ముఖ్యము
 చామిష్టమన గ్రహింపబడి యుండును. ఆంధ్రగ్రం-
 థములలో.

2. చాతాంబిర్యైర్భూతనాయ

ప్రాణింబులుం గోమతే

త్యలనన్యాయము నిజమాత్రగుణముం

చాతాంబుర్యైర్భూత

అల్పలవాది ప్రవహాప్రస్థార్థ కరధుర

మంత్రించి చామిష్ట

దుల సన్యాసాము చేసి మామము లుగ

ప్రేరణం సంక్లిష్టగాం.

కవితాజాబాబు దీనిని నన్ని నావికమూలపంథము 4-3

గో. "ఆంధ్రబాలలు అనేవానికి ఏకవచనప్రయో-

గము కనబడెను" అని వ్రాసినారు. అయితే ఇది
 నిర్ణయపరమమంబుగా; (ప్రాణములో ఆంధ్రబాల
 వాడు: A village drudge" అని వ్రాసి నున్నది
 "చా!" అని వారాయురాలిగాను మునున ప్రక్రి
 చేసియున్నది. "ఆంధ్రబాలవాడు" అనినా పృథ్వి
 యందు విభక్తి "ఆంధ్రబాలి చెప్పియున్నది ఏకవచనప్ర-
 యోగము దొరకనా" గ్రహింపబడుచు నదిచే వాడును
 తోచే ఏకవచనమునకు ప్రయోగము చేయి వ్రాసినాము.
 "అపావన మంటారా" అని చేతిచక్కి ఎండుకు

గా. "ఆంధ్రముగ్రంథపున్నదిగా నిర్దేశవా-
 నది అర్థముగా నిర్దేశించి వ్రాసి 'యాయమున
 ప్రాణాగ మన్నచా!' అని చేసినద్రక్ష్య ఎంత కట్టిప్రక్ష్య
 తో నడువని లూకొంతుగాక.

30. భారతి 15-వ పుటలో "ఆంధ్రబంధు=అను"

అని వ్రాసినారు. "ఆంధ్రుడు, కవియ" అని అర్థము వ్రాసి

వారు. "ఏనేడు" అనుచుచెప్పెదనోకదా ప్ర. దునియం బు
 రించెను" అంటే "ఏనేడు" గతించివది, సోగచాప్తు
 దునియించెను" అని రోపాటిభాషానామము కలవాయు-
 చెప్పెరు. "ఏనేడు" అని, "ఏనేడు" కాంచినది,
 అనేది ఏకాగ్రముగా కావు. "అను" అంటే "ఇంకా
 కానేదు; కాని కొంచెము కాలములో" అనడంబోలి
 అగము" అని వారాయురాలి వాగు వ్రాసి యున్నారు.
 "ఆంధ్రబంధు=అను" అని వ్రాసి, "ఆంధ్రబంధు" నే
 మగము బట్టిని గుండావారు. ముని కరిపనానో యది
 చాప్తు. "ఆంధ్రుడు, "అందు" అనుటకు "ఏనేడు" అను
 రెండే... అను సుదాహరణమును, "కలియను" అను
 ను "ఆంధ్ర" పదమునకు ప్ర. వినియం బునొందె" నను
 నానాదానమును వ్రాసారు. రెండవయువానానా
 రునా "ఆంధ్రుడు" అనునందు సుపయమకలవాదను
 అనగా, "ఆంధ్రుడు, కానియించు, అని తార్కర్యము.
 అయ్యమును "ఆంధ్రుడు" యానాదాహరణ వినియం
 వినియాలి "ఆంధ్రు" అనువానికే గాను. అందు "అను
 యు" నకు "కవియ, "అందు" అనువానితో పలు
 గదీ చేసు. వారి యురాలిగాని ప్రాంతం "అను
 రెండే అంటే ఇంకా కానేదు కాని కొంచెముకాల
 ములో" అనడంబోలి ఆ యర్థమును చేసినారు.
 మునున "ఆంధ్రబంధు" అనునానాదాన నడువను.
 భావార్థ ప్రయోగము. "ఆంధ్ర" అనునది లయినవనియే
 చెప్పెరు. "ఆంధ్ర" "ఆంధ్ర" "ఆంధ్ర" "ఆంధ్ర" "ఆంధ్ర"
 ఈనాటి కన్యమనునది "ఆంధ్ర" అనునది సంకలి
 ముకాను. అర్థము: "ఆంధ్ర" "ఆంధ్ర" "ఆంధ్ర" "ఆంధ్ర"
 యునగా వచ్చుట - అధింపవని "ఆంధ్ర" రెండే యా-
 నానాదానము వదిలియు కళాపండితున సంస్కృతం
 ద్రభావరతులు మాచిన తెలియును.

ఇది నిర్ణయముగా రాయుచును 15, 16-వ.

చామిష్టములో వ్రాసిన సుదాహరణము ద్రక్ష్య
 ని యిచ్చుచు యిచ్చుచుకొని కొంచెముభాగము యిచ్చి
 యున్నాము.

ఉ. "ఆంధ్ర సోగచాప్తు" దునియంబు రెండే...
 సర్వములై నునొందె నోకదా వాన" అనునానా "ఉండు

యము కావచ్చినది" అను నగ్గ మెంతమాత్రము సాధ్యము గదు. అపద్యంతిమనమున్న "విమలంబె" అనునూతికా రికత్రయచే నై నను ఉపయ మయ్యెననియే గ్రహింపవల యునుగదా !

౨౭. నిఘంటువుమృగముగోర్చుకొనవక నా రాయారావుగారు మచ్చపదముల పుస్తకముగోర్చి కీతక ముగూడ విమర్శింపఁదలంచి, భారతి 17వ పుటలో దీప్త భారము వ్రాసినారు:

"నియమములు" అని ఇకనై నాలుగు వాక్యములు వ్రాసినారు. (అ) ఆంగ్లము ఈవాక్యముల పండితులు అన్వయమును చూపింబును. 'అప్రయత్నము మా... కుంబిగాకారవిష్ణుము లంపఁబడినవి.' 'అధిభిక్షును గ్రహించినతరువాతనే వ్రాదిగాది పదములు... గ్రహిం పఁబడినవి' 'అపదములలో ముఖ్యములని తోచినవి... మా అని వ్రాయఁబడినది.' 'పదమును స్వరేంద్రపద మునుగానే గ్రహించి... ప్రకృతి యనుకొనిన పద మీ యఁబడినది' కీతక నిఘంటువునకుండు భీష్మమైనది గా వ్రువ నందలి దోషములు నిఘంటువును చాఢింపవు. అయి నను నారాయణరావుగారి యాక్షేపమునకు సంగ్రహ ముగాఁ బ్రత్యుత్తర మీయఁదలచినాము. ఈయాక్షే పములోని భావము స్పష్టముగా లేదు కాని నారాయణ రావుగారి సహవులయక సిద్ధము రామమూర్తిపంతులు గారి యభిప్రాయము కొంతకాలముక్రిందటి కృష్ణాపత్రి కలో నిట్లు వ్రాయఁబడినది:

"ఈనిఘంటువియమములు వివరిత్రా వ్రాసె నీతిగో నాలుగ్గరు వాక్యములకు అన్వయము కుడదగు.

కర్తృతమాపకత్రయకు వేసి నాని సమాపకత్రయకర్మకర్థముల వ్రాసినారు. దీనికి ప్రయోగము కనబడుదు"

ఇదియే నారాయణరావుగారి యభిప్రాయము యుదాహరి తలఁచెదము. రామమూర్తి పంతులుగారికిఁ గనఁబడిన ప్రయోగము లిదిగో-

అ. మిదలి తెక్కు. జన్మములఁ బూర్వకర్మముల పరఁగఁతెక్కు నేసి పదయఁబడిన

యట్టి యెఱుఁ జనుల కాక్షణమాత్రన చెఱు మద్యనేర వేయ నగున.

—భార. అది. 3-౧౨౦.

మహాత్మకర్. తదయకపుట్టిననాఁడు తల్లిచే దండెనే విడువఁబడితి.

—భార. అది. ౪-౧౦౨.

ఇది నన్నయభట్టు ప్రయోగములు. ఇక నీక్కు నసోమయానిగాని ప్రయోగమును సత్తరింపుము:

"ఒక్క కారణంబున మధ్యమును విశోధులచేతం బకుల నన్నిధిఁ బలవట్టి బూప్యంబడి నవంబున కట్టి..."

—భార. విరా. ౧-౩౧౩.

అ. గర్భమాచరింపఁదను మృత్యుచేఁ జం చట్టి యాధ్వఁబడినవాఁడు వోలె.

కీతకలోని వాక్యరచనలు రామమూర్తిపంతులుగారికిని, నారాయణరావు గారికిని కుదించునన్ని సుంపినద్యును గాని, రామమూర్తిపంతులుగారివంటి బహుగ్రంథ వ్రులు ప్రయోగములు లేవని వింత.

ప్రా

మూలం: ౧: సకలవిద్యములుగూడ సద్విద్య

శ్రీనివాసాచార్యుని గీత సప్తతి - నిర్వాణము భిక్షుచిహ్నగణ
మూలముననుసరించి నియమములు నిర్ణయించి భిక్షు భక్తి నా,
భాగము చేర్చి; అట్టి భాగము నియమము స్వహక్తి గూర్చుట.

భాగము భక్తిమేర నగవా సమమునగా గా, భక్తి మే
నియమమునగా నొకయొకము నా; మజ్జి దశర్థము
మొమ నుట్టు గాని కుమ, గము నా; రుగ గాన జూపగ
గామమునకు ముఖక గాన, సమముగాదు భక్తిము.

తను మోక్షమున, దను మోక్షమున చిత్తమును సలిపె జురతులు జగ
జ్జనకుం దీనిమూలముగా ము మోక్షము మోక్షము మునుగడయగడు.

కరిములు గాన గర్భములు గర్భములు మ్రోణపుటగులు బర
స్య మునున నభ్యము నాయమలై మునునలై లాచునో
పునునును బుద్ధులలోని మునున విజగ గానబడ్డ; నల్లి నం
నరిణమున ప్రకృతిను స్రవ్య స్వరూప విచిత్రచాతుర్య.

కన్నయ దాని మునున గామము, కన్నయ వాని నీకు గా
కన్నయ గామము నీకు; కన్నయ గామ సాధ్యము
చెన్నయ, గామమునీకు గామయ చేయను గాని పెట్టి చే
గన్నయ గామమునకు గామము చువలగానె మునున.

అట్టి భక్తి మోక్షము మోక్షమున దేనిమోక్ష;
మోక్షము మోక్షమున దేనిమోక్షము మోక్షము; భాగము త
మూలమునగా నొకయొకము నా, భాగము నీకు నా
సాలికా నియమము నాదన మోక్షమున భాగము.

నరిణము బుద్ధులలోని మునున భాగమును నియమములై
యనియను సకలమున "సకల మునున మునున వాగము" దట.

మను బ్రహ్మశ్రేయభావమును సూచన చేయును; బాహు దన్వన
స్తను గతులుం దనర్థము యథార్థము సుమ్మని నిర్ధరించెను.

పురుషులు శౌర్యాదులకుం-దగులులు శాంత్యాదులకును స్థానములుగా
బరవేష్టి నల్పినాచని-స్థిరములవె కలిమి లేమిచే గతి మీసత్?

మగనా లంఘన కులూగనా; మగని సామాజ్యంబు యిట్లా లటం
టగుఁ గా దానికి నర్థ; మాతఁడు స్వదేహంబట్లు శాపాదుకోఁ
దగుఁ దద్యాగ్యము; పాల్యపాలకుల నధర్మంబు బాహుతూల్
మిగులం బాటి యునర్చుకొం చిరువు రామేరక మొంగగవలె.

తల్లిని దండ్రీ నన్నలను దమ్ముల నన్నుఁ జెల్లియండ్రు బు
ట్టిల్లు సమస్తముగా విడిచి యెల్లను దా నని నమ్మి భక్తిమై
మల్లము పల్లవింప నెపు దూడెము నేయునతిం గుఱుద్ధి యై
యొప్పునిభూతి కే నరక మున్నదో పాశలూనుభూతికి?

మగనికి నర్థదేహ మను మానిని నర్థవిధాల యోగ్యురా
లగుచు గృహక్రియారు నహాయగ నుదక బండచైనఁ జం
దెగు లగు పక్షివాత మది తిజనిగోడు ఘటించు వానికి
నుగుణము లామనుం గలుగు సుందరి కా పతి ధన్యుఁ డెంతయు.

స్తన కలశంబు లిచ్చి, నెఱజన్వనమై నెల దప్పెనేని వా
నిని బాదలింది క్షీరముల వించువిరించను నంచితాశయం
బునకు విరుద్ధ మునుఁ దలపోయక యా యజుఁ డీడ్డ బిడ్డలం
తెనునను విత్తవత్త నియమిత్రయై కోందలు ఛాత్రిసుందరుల్.

ఘనుడైనం బురుషుండు కౌతక పురిస్కారంబు ద్వంద్వంబున
వినమే యాల్మగలుగ నధూనకు లనా? వియ్యూహారు సుహృ
జ్జనులుగ బాధువులుగ నతిమంబులకే నత్కార్య మత్యంతముం
బాసరిం; త్రి భరతావనిగ వనితలే పూజ్యుల్ కుటుంబంబులగ.

రామాయణ కథానాయకుడైన మహావీరుడు శ్రీరాముడు. మహాభారతవీరాగ్రేసరుడు గాంగేయుడు. ఈమహాపురుషుల పుణ్యకథ లెఱుగనివారు హిందూదేశములో నుండఁబోరు. అయినా వీరిద్దఱి సచ్చరిత్రలలో వీరిని పోల్చి నర్జించఁదగిన విశేషాంశముగాఁ గనవచ్చు పితృభక్తినిగూర్చి యీచిన్నవ్యాసము వ్రాయుచున్నాను. ఈవిషయమున వాల్మీకివ్యాసమహాకవు లీపాత్రముల నెట్లు నోపించుచు పిచ్చి రినుటయే యీవ్యాసము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము.

శ్రీరాముడు శ్రీమన్నారాయణతారము. గాంగేయుడు దేవయోని విశేషాన తారము. ఇద్దఱును కారణజన్మ మెత్తినవారు. కాని యమానుషములైన విరి మహిమలతో మన కింక విలక్షణ. మాయ, అంశతానము దీచ్చిన శాముచే దశరథుఁ డనుభవింపఁబరిసిన చ్చిన పుత్రిశోకమునకు ఫలముగా రాముఁ డడివికి వెల్లి వలసినచ్చుటయు, నర్జునిశాముచే సనుభవింపఁబరిసిన చ్చిన యనంత్యముగా గాంగేయుఁ డవివాహితుఁడు గావలసినచ్చుటయు మన కుదాత్తత్యకములు కావు. ఆమహిమలను ఆవరములను, ఆశాసములను అటఁబడి, వీరిరువురును మానవులు, క్షత్రియులు, ధీరో

దాత్తులు అనువిషయము మాత్రమే గ్రహించి పీఠపితృభక్తి సంచక పోల్చి పరిశీలించుము.

సంతానము లేకలేక పరిశీలించిన దశరథునకు పెద్దతనమునఁ బుట్టిన కొడుకులలో పెద్దవాఁడు శ్రీరాముడు. చాలాసంతానము నష్టముకాఁగాఁ బరిశీలించిన శంకరనునకు చిట్టచివర ప్రాణములతోఁ దక్కిన యేకపుత్రుఁడు గాంగేయుడు. అందుచే దశరథశిరసులకు శ్రీరామ గాంగేయు లలి ప్రేమాస్పగులగుట నిక్కము. అట్ల పరిద్దఱును తగ్గుడులకు వినయ విధేయులై పరమభక్తులగుటయు నిజము. శ్రీరామదశరథుల భక్తివాత్సల్యములను వాల్మీకి పెక్కుచోట్ల వివరించియున్నాఁడు. వ్యాసుడు గాంగేయశిరసుల భక్తివాత్సల్యములను విశేషించి నర్జించకపోయినా,

‘పారివా శిరసోః పులిః

పిరిరొచ మహాయశః,

రాష్ట్రంబ రంజయామాన

వృత్తేన భరతర్షభః;

తయైవం ననున్ముఖః;

పుత్రమాదాయ శిరసః,

సర్వకామసమృద్ధార్థం

మేనే చాత్మాన మార్జనాః’

అని రెండుమాటలతో వాటిపారము గనఁబడిచినాడు.

దశరథ శ్రీరాములు

దశరథుడు పారవ్యద్ధామాత్యాకం,
యభిమతమునుబట్టి శ్రీరాముని చూడగా
జ్యాభిషిక్తుని జేయ నిశ్చయించి అరెదని నా
మించి, తన చూడయముచు మహానాదమాహోర
తపము—

భవంతి బహువిధ్యాని

ತಾತ್ಪರ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿಧಾನಮಾ,

வினாக்கள்

యావదేవ పురాదితః;

కావదే చాళిషేక

ప్రాప్తకాలో మతో మమ,

కామం విజ్ఞానతా మ్మతే

ਭਾਗਾ ਚ ਭਰਤ ਸ੍ਰੀਮਤੀ;

శ్రీహనుః శ్రీరామః

సాను కోశా వేదము,

కింతు చిత్తం మనుష్యాణా

మనిష్య మితి మే మితి.

అని యన్నమాటలు రాజావు ననకముందు
నూచకములో యన్నస్థగి శ్రీశైల కైకేయి
పెద్దాదులపుడు కేకేయరాజుతోఁ జేరి రాజు
శుల్కప్రతిధను స్మరించుకొని, భరమునయె
క్కడో పుచ్చును నయభిక్షముచేయును
నెలపుతో నన్నవికాని నేవాసుక యున్న
లో కైక కిచ్చిపరిము లామె యభిషేచము
యను గెలాపుతో నన్నవి కావు.

శకువాది, వశేధుడు, క్రోధాగారమున
 నున్నకై కేము చనుచును గామవశవైర్తి
 మై, ప్రాణప్రియుడు, ప్రాణాధికుడు, ప్రాణ
 మేమైన రామునితోను నీమనోరథము తీర్చె
 యను; అదనో చిచ్చుననుటయు, ఇంకా మఱ
 న్న శక్తిములు చేయుటయు సత్యమే కాని,
 చిచ్చునె యనిది కామిశ్వము కైక కోసము
 పట్టులకు బూనుకొన్నదే కాని, రామునియభి
 ప్రేక్షమునకు భంగము కలిగి, నుమెమనో
 నిశము పట్టుటకు బూనుకొన్నది గాదని లెకు
 నానిచ్చిచ్చి శివోచరించును. ఆమాటలలో
 మాది రామునితో వశేధుని చేవనమే యని
 యు గోచరించు చున్నది.

సముదాగ్రాధిమునింగు కైకేయి రామ
నివాసము కోటగోడ, అప్పుడే ఆమెయును
తన బానియును చదిగిరివి కామపాశము
నిట్టిది యనెడి. అప్పుడే రామునియందు తగ్గును
కొలిమిన్న ప్రేమపాశము ముడిపెట్టె దృఢమై
నది. అప్పుడును దివ్యుని అలంకారములు అప్పుడే విజ
యనగరమున నిలిచి, పోరాడె దృఢమనసు ధ్రువ
మొననది.

రామకవచము కరము కోరవద్దని దశ
పదు. స్తోమి; మును. కైకము స్తోమి; మును,
కైకము స్తోమి; మును. కైకము; కైకము
కైకము స్తోమి; మును. కైకము తాకి చక్కద
కైకము స్తోమి; మును. కైకము కైకము
కైకము స్తోమి; మును. కైకము కైకము
కైకము స్తోమి; మును. కైకము కైకము
కైకము స్తోమి; మును. కైకము కైకము
కైకము స్తోమి; మును. కైకము కైకము
కైకము స్తోమి; మును. కైకము కైకము

తైక చచ్చిపోవుననే భయముచేరినా? కాదు కాదు. తన కెట్లయినా మరణమే సిద్ధమనియు, సత్యము చెప్పినా లోకము నమ్మవనియు నతని కిది జరిగినది. ఎన్ని చెప్పినా, “తైకకు లొంగి దళరథుడు రాము నడచికి బంపె”నన్నలోకావవాదము నెప్పుడని యుగము గ్రహించినాడు. కాని యేమి చేయును? ఇచ్చినవరియు లేదన లేడు; అడిగమాట లెప్పులేడు; కొడుకును విడువలేడు; చివర కేమి చేసెను? “ధర్మబంధన బద్ధోఽస్మి నష్టాచ మమ చేతనా” అని యూర కున్నాడు. అంతే. ఈమాట చెప్పినయెడల, లేక విన్నయెడల రాముడు లెప్పుక యడచికి వెళ్లినది యూహా జేయుదును. కాని యట్లు చెప్పంగలిగెనా? లేదు. చెప్పదలచెనా? లేదు. తైక రామునితో జిప్సినపుడు విని నహించె నా? లేదు. అమాటలు విడంగానే—

‘ధిక్కష్ట మితి నిశ్వస్య
రాజా శోకఃపిల్లతః,
మూర్ఛితో నిర్వృత తస్మి
స్వర్గంకే హేమభూషితః.’

శ్రీరాముడు వచ్చి దుఃఖితుడైన తండ్రికి నమస్కరించినపుడు, అతడు ‘రామా! అన్నాడు. అంతే. కన్నెత్తి చూడఁజాలక పోయెను. నోరెత్తి మాటాడలేకపోయెను. “ధర్మము నాకు వరము లిచ్చి యిపు డిదియె యశ్వత్థామచూచున్నా”నని తైక చెప్పగా విని, రాముడు, “మా కృద్విమాటనే నిష్ఠతో నుజ్జీకెదను; విషము త్రాగెదను; సముద్రములో ఘునిగెదను. అదేదో చెప్పు”మని తైక

వడిగి నిజవృత్తాంతము తెలుసుకొని, నిర్వికారుడై, నిర్విచారుడై—

‘అనుక్తోఽన్యత భవతా
భవత్యా వచనా దహమ్,
వనే వత్సామి విజనే
వర్షా నేహ చతుర్దశః
భరతః పాలయే ద్రాజ్యం
శుశూక్షీచ్చ పితం ర్యథా,
తథా భవత్యా కర్తవ్యం
నహి ధర్మ స్సనాతనః.’

అని యతిధైర్యముతో పితృభక్తి యుట్టి నడచిపోయెను. అమాటలు విన్న దళరథుడో, చెప్పలు చిల్లులుపడిపోయెనో యన్నట్లు—

‘న రామస్య వద శ్రుత్యా
భృతం దుఃఖిపాతః పితా,
శోకాదశక్తుః సన్యాస్తా
ప్రళయోద మహాన్వనమ్.’

పుత్రప్రేమయు, పుత్రదాఁఖియు, మిళితమైనట్లు పెద్దపెట్టాన నేడ్చెను.

అంత రాముడు వినంజ్ఞుడైన తండ్రికిని, తైకకును నమస్కరించి వచ్చి, వెంటనే సీతా లక్ష్మణులతో నడచికి వెళ్లెను.

ఈవిధముగా, పితృభక్తి మూర్తీభావ మో యన్నట్లుగా రాముడు పితృవాక్య విరిచాలనమునకు స్వాభత్యాగము చేసెను. ఈ సమవర్తమున హెచ్చికి రామదళరథపాత్రముల నుత్తమముగ వ్రాసింది తనయనమానకావ్య రచనాపై పునః ప్రకటించెను. ఇంక—

శంతను గాంగేయులు

శంతనుడు గంగను విడిచినపిదప స్త్రీముఖ మెటుగదా, కాని చిరకాలమునకు దాశకన్య ను చూచి మోహించి, పెళ్లాడఁ గోరెను. దానికి రాజ్యశుక్ల మడ్డము వచ్చినది. అవర మివ్వ లేక, సత్యవతిమోహము వదలలేక, నచ్చి, బెంగ పెట్టుకొని రలకట్టుకొని పడుకొన్నాడు. గాంగే యుడు వచ్చి యతని విచారమునకుఁ గారణ ముగఁగా శంతనుఁ డిచ్చిన యుపన్యాసము—

“ఏకపుత్రుఁ డనవత్సవకు సమానుడు. నాకు నీ వొకడవే పుత్రుడవు. నీ వొకడవు వందమందిపెట్లనుటకు సందేహములేదు. గాని యుద్ధసూరుడవు. లోక మనిశ్యము. ఎన్నటి కేమి పచ్చనో, ఏయుద్ధమున నీ వేమిగురునో, నాశము పోవునని సందేహించుచున్నాను. నే నైనా వృథాగా పెళ్లాడిఁ దలచుకొనేదా. సంతానవిచ్ఛిన్న యగునను భయముచేతనే పెళ్లి గోరుచున్నాను. ఇదే నావిచారమునకుఁ గారణము” అనుచు నేమీమో చెప్పెను.

అప్పుడు బుద్ధిశాలిమైన గాంగేయుఁ దా మాటలు వినియు నిశ్చలచిత్తుడై, “ఇది మనో నేదనకుఁ గారణము నెలిసినుడుకు సంతోషించి పెచ్చి, యమాత్యుల నలన మానవ్యవత్తాంతము వెఱిగి మెట్లనె, దాశరాజు నర్థకు పెళ్లి రాజ్యవరిమిచ్చి, నిక ఇంద్రుడి సత్యవతి నిమ్మని కోరెను. అంతే దాశరాజు “ఈనరము నీవు జరుపుదువుగాని నీ కొడుకులు జరుపుదురా? నీకొడుకులవలన సత్యవతి పుత్రుని

రాజ్యమునకు భంగమురాకుండఁ జూడు” మని మరల గోరఁగా, మహాశూరుడైన యా గాంగేయుడు మహోదారుడై నిర్వికారుడై—

“అద్యక్షభృతి మే దాశ!

బ్రహ్మచర్యం భవిష్యతి,

అపుత్రస్యాపి మే లోకా

భవిష్యం త్యక్షయా దివి.”

అనుచు నవలీలగా ఘోరనిజ్ఞ చేసి, సత్యవతిని దీనుకొనివచ్చి, రింద్రుడికి సమర్పించెను. ఈసందర్భమున వ్యాసుడు కొడుకునకుఁ దుడ్డిచే మోమోలుము, సిగ్గు లేకుండఁగా మాటాడించి, శానిమూర్తిమున కశాచిత్తము గలిగించెను గాని, క్రితా కేవలము త్తిరి మృదునట్లు గాంగే యవ్రాత మతిగూఢీరి మతి సముచితము నగు నట్లు పోషించి పాత్రోచిత్తకలకు వన్నె దచ్చెను. ఈవిధముగా జూకుని కోర్కె నెఱవేర్చు భర్తృమ స్వాధీత్యాగము నేసెను.

రింద్రుడి సత్యమును పాలించుట, రింద్రుడి వాంఛ తీర్చుట యను మేలుకారణములనుబట్టి క్రమముగా సంతోషి కొడుకునకు స్వరాజ్యము విడుదలు యను స్వాధీత్యాగము శ్రీరామ భీష్ములకు సామాన్యధర్మమైంది. ఇతనో, అడవికి బోవుట రామునకును, బ్రహ్మచారిమై యుండుట భీష్మునకును విశేషధర్మము. ఇహ పరిత్యాగ మొనరించుట సముచితమై ఏభవత్కి పరాయణ్యమును క్షరపలుచుచున్న దన్నవిషయము విచారణీయము.

శ్రీరాముడు పదునాలుగేళ్ల కయినా మరల సయోధ్యకు రాగలడు; రాజు గాగలడు. కాని భీష్మునికి ఆజన్మలో రాజ్యము మరల రాదు సరిగదా; పెళ్లి యేలేదు. రాముడు దశవిలో నున్నను స్వతంత్రుడు; భీష్ముడు పురములలో నున్నను అన్వతంత్రుడు. అతడే దశవిలో నున్నను రాజీ; ఇతడు రాజ్యరక్షణము చేయుచున్నను సేవకుడే. అతడు మునివేష ధారియైన గృహస్థుడు; ఇతడు రాజవేష ధారియైన శాశ్వతబ్రహ్మచారి. అతడరణ్యములో నున్నను కళత్రసౌఖ్యము లేకపోలేదు; ఇతడు కోటలో నున్నను శరీరసౌఖ్యమే యెఱుంగడు. ఇకనో, రాముడు ప్రవాసములో నున్నంత కాలము చేదో యొక నెలమునఁ గైకొని నిందించుచు కీ యుండెను. భీష్ముడో సత్యసతీశత్రువుల నొందఁడు నిందిం లేదు సరిగదా, తుదకు దాశరాజునైనా యెల్లప్పుడూ యన్నవాడుకాదు. చివరికు డడదరిచ్చుమునైనా నిందిం లేదు; కానిండు: ఇది యిట్లుండ నిడు—

దశరథుడు కైకకు సరములిచ్చిన మాట సత్యము. ఆసరము లీవిధముగాఁ గీర్పుమని యడుగుట కైకత్పి గాని, తా నెన్నఁడో యిచ్చినసరము లీవిధముగాఁ బరిణమించునని యెఱుంగకపోవుట దశరథునిత్పి గాదు. ఇంతకును, తనమాట చెల్లింపుమని దశరథుడు రామునితోఁ జెప్పలేదు; కైకయే చెప్పింది. ఎవరు చెప్పినా తండ్రియైనా తీర్పుట కొనుకు నకు విధి గాకపోదు. ఆడినమాట తప్పట దశ

రథునకు పాపియా? అట్లయిన నతఁ డుభయ లోకములకుఁ జేసినవాడే. అట్టిస్థితిలో అతడు చెప్పకపోయినా, అతడు విధింకపోయినా, అకోర్కి విన్నంతిమాత్రముననే పితృభక్తిఁ రా యుండు, ప్రాజ్ఞుడైన స శ్రీరాముడు జనకుని వాక్యమును వినిపాటించుట యాశ్చర్యకరముగాదు. శ్రీరాముడును త్రికరణశుద్ధిగా నట్లే నెఱవేర్చెను. ఇంతవఱ కత్యంతమముగా నున్నది.

ఇకనో, శత్రువుడు గంగ నెడఁబొసిన పినఁ ముప్పైయోజేళ్ల వఱకు శ్రీముఖ మొఱుగక, అపుడు సత్యవతిని మోహించుటయే తప్ప. పోనీ, మోహింపనచ్చు ననుకొందము. దానిని పెల్లెడుటకు రాజ్యశుల్క మడ్డము రాఁగా నిజముగాఁ గామరవశుడే మైనచో శుల్క మక్కఱలేని మఱియొక రాజకన్యను పెల్లెడనలెనుగాని దానికొకతే తలకట్టకొని పరుచుట మిఱియొక తప్ప. పోనియ: ఆకన్నెయే యగనికి నచ్చింది. అందుచే దానిపై మోహము విడువ లేకపోయినాఁ డనుకొందము. అయితేనేమి? తనకోరిక వెలిసింతమాత్రము న కీ మహోదారుడైన గాంగేయుడు రాజ్యంబు మిచ్చి తనకోర్కి నెఱవేర్చుననే నృప విశ్వాస ముచుటచేతనే కదా, అతడట్లు లజ్జా దాహిణ్యములు వినివి గాంగేయునివద్ద నప మార్గమునఁ దాను పెల్లెడుటకుఁ గల యక్కఱను వెల్లిగొక్కను? ఆహా! చూడండి! పుత్రునకు రాజ్యము లేకుండఁ జేయు విషయమునఁ గామరవశుడై యపమార్గము తొక్కిన

వాడు శంతనూదా? దశరథుడా? తన పెల్లి
గాంగేయుని రాజ్యమునకు హాని తెచ్చునని
శంతనూద డెఱుంగెను. కైక నోటనుండి యా
చెడ్డమాట నెచ్చునటకును గాముని రాజ్యము
నకు భంగము వచ్చు నన్నమాట దశరథుఁ
డెఱుంగెను.

తన రాజ్యమునకును తన పెల్లికిని భంగము
గలిగించిన శంతనూదాశరాజులనుగాని, మూల
కారణమైన నత్తనతినిగాని గాంగేయుఁ డపుడు
గాడుగదా, ఎపుడును ఎల్లెత్తు మాట యన్న
వాడు కాచినుట ధ్రువము. తన యావగా
జ్యభిషేకమునకు నవతిరల్లి హాని గలిగించినది
గాని, తండ్రి కలిగిన దేదని శ్రీ రాముఁ డెఱుం
గెను. మఱియు, దశరథుఁడు కైకేయుని పెల్ల
దుటకు కేకయరాజుని జేసిన రాజ్య శుక్రు
ప్రతిష్ఠను శ్రీ రాముఁ డెఱిగియు, తన్ను
యనరాజును జేసినది తండ్రి యన్నపుడు,
“ఇదేమి న్యాయము? నీ విచ్చిన రాజ్య శుక్రు
మునుబట్టి భరతునే యనరాజునుగా జేయ
వలె” నని యన్నాడె? లేదు. ఆ రాజ్య శుక్రు
నరముచే తనయభిషేక మాఁగినదా? లేదు.
అట్టియెడఁదగ్గడిని కామాత్ముఁ డనుట తగునా?

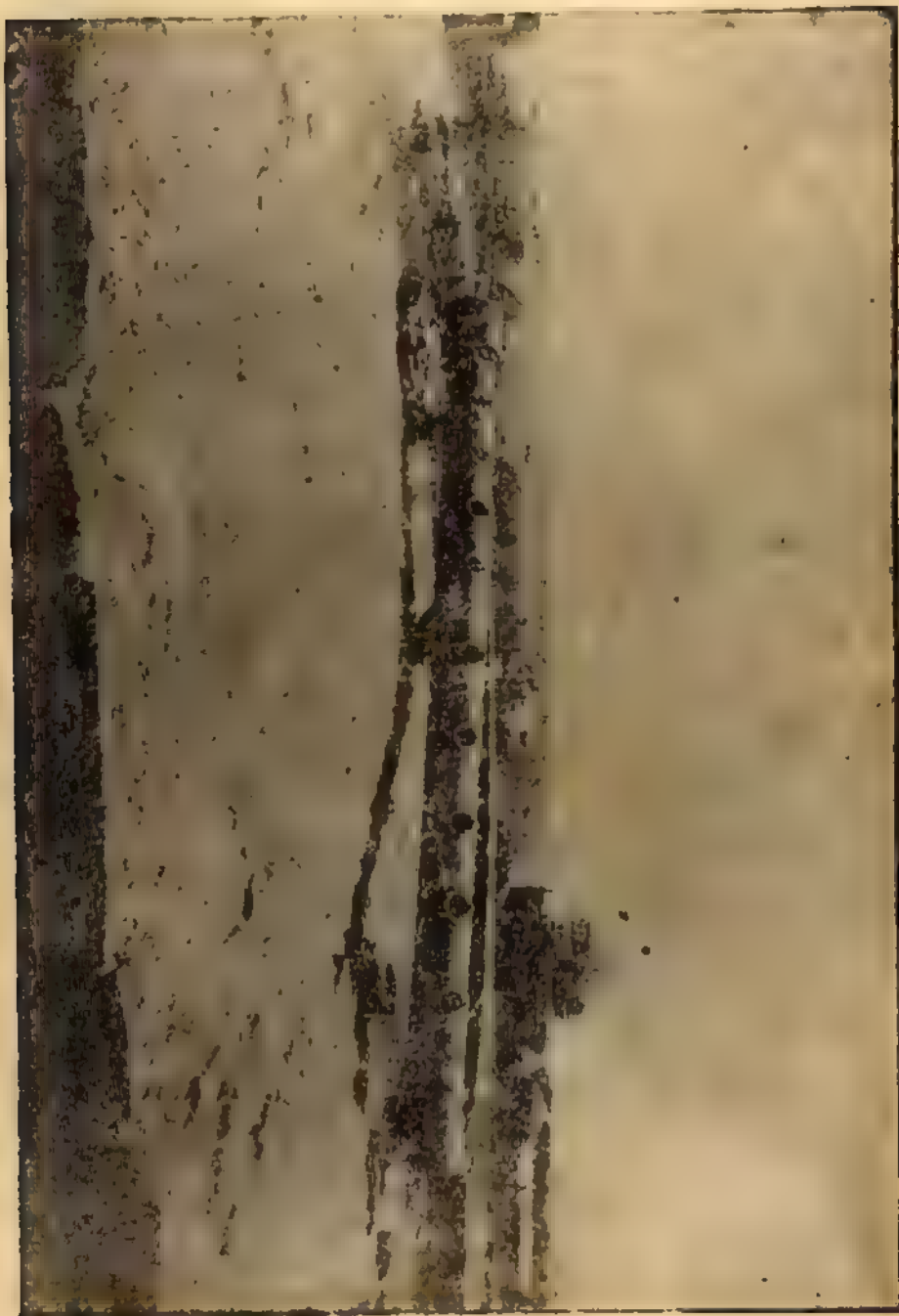
గంగదాటిపెల్లిన మొదటిగ్రాతి లక్ష్మణు
నినోనన్నమాటలివి—(అయోధ్యా-పరిసర్గ.)

‘ధ్రువ మగ్య మహారాజో
దూఖం న్యుతి లక్ష్మణ,
కృతకామాహి కైకేయీ
తుష్టాభవితు మర్హతి;

సాహి దేవీ మహారాజం
కైకేయీ రాజ్యకారణాత్,
అపి సచ్యావహే త్స్పృహకా
ద్యష్ట్యా భగవతి మాగతమ్;
అనాభక్త్య హి వృద్ధశ్చ
మయాచైవ విరాక్త్యహా,
శిశుకరిష్యతి కామాత్మా
కైకేయీనిశ మాగతః;
ఇదా న్యసన మాలోక్య
రాజ్యశ్చ విశిష్టభావమ్,
కామ ఏవార్థి స్సాధ్యో
గతిః సా నితే మతిః;
కో హ్యవిద్యా సా పుమాన్
ప్రమదాయక కృతే న్యశీన్,
భాదాను నర్హిణం పుత్రం
తానో మి నివ ర్హిణః;
అభిధర్మా నిరీక్ష్య
యః కామ మనువర్తతే
ఏవ మాన్ ద్యతే క్రిం
రాజా దశరథో యథా.

శ్రీ రాముఁడు శ్రద్ధగి సంభవించిన కష్ట
మునకు దూఱించుచు, అతఁడు కామదరవశుఁ
డై కైకేయినశుఁ డనుటచే నిట్టి యాశదకు
లోనుగావలసి వచ్చినాఁడనియు, ఎంత తిరివి
తక్కువవాఁడయినా, అందువాని ప్రీతికొఱకుఁ
దన కనుకూలుఁడైన పుత్రుని విడిచి పెట్టఁ
దనియు నేమేమో యించుక పిచ్చినిద చేసి
నట్లు కనఁబడుచున్నది.

ప్రాచీనభారతీయచిత్రకళ - మొగలుచిత్రములు

౧. హైదరాబాదుసంస్థానమునందలి గుల్బర్గాయొక్క పాడవయిన కిరంగి

౨. బీజపురముయొక్క నరసింహశిల్పము

అనుచు ముద మాదరమ్ము దొల్కొడబల్కి-భోస్సలేకులాంభోనిధి పూర్ణవిధుఁడు
శత్రుభూపాలభయదహస్తమున నందె-భాసురం బైన బంగారు యల్లరంబు—

ముందుముందు చరిత్రంపు బుటల నిట్లు-వాసిత మగుఁ దన యశోవికాస మనఁగఁ
గవ్వరము గుల్ముఁ జెలనాకుగముల విడెము-నెత్తెఁ దానాది గగురు మేనెల్ల నిండ—

ప్రకట తేజఃవా నినుచి యేల్పుడికి బాయు-గగన రాజ్యంబున కరాజకత్వ మొదపె;
కడు స్వయంశ్రులై చను నధికారులట్లు-పెలుఁగ సాగెను రిక్కలు విట్టవీరి—

సమయ మను మాంత్రికుఁడు బెల్లమును ద్విప్ప-లోక మవశమై నిద్దరలో మునింగె;
వీచి పెనుగాలి యణఁగిన పిడఁక బోలె-నెల్లయెడలఁ బ్రశాంతత యిరవుకొనియె—

ఆబహుళ నవమీ త్రియామూఢమందుఁ-గుండకముఝీకరాంబుల నంద జేమి?
చెట్టకొనకొమ్మ కెగఁ బ్రాచు చీమొట్లు-సాలమున కెక్కుజాడలచా లదేమి?

“మావళాలు మహాప్రభు! మావళాలు-లగ్ననట్టిరి రక్షివద్దంబుఁ జంపి”
రనెడు కేకలు కోంపెనాయందుఁ బుట్టె-నుదయభానుచి కే!కాసదనవీధి—

ఉలికిపడి తల్పముననుండి యుజ్జిత రాజు-వర్మకీర్త కంబులు వడివడిగఁ దొడిగ
వాలుటడిదంబు నడుమన న్రేలఁ గట్ట-కేడెము తగిల్చె బల్లెంబు కేలఁ బట్టె—

అపుడు మ్రోఁగెను రణభేరి యత్ర మదర-కడలచెవులు గింగు రన శృంగములు మొరసె
ఆయుధాగారమందుఁ గ్రం దధికమయ్యె-చేతనలఁ దాల్చె దుర్గంబు చిటికలోన—

జేగముగ న్నాడ బిగినూరఁ గొఁగిలించి - విద్దరను గూరుబిడ్డల ముద్దపెట్టి
త్రోవకొని కోట నై రృతికేసి నడిచ - విభువితోఁ గూడ క్షత్రియ వీరచయము.

స్త్రీయబల మెల్ల బురుజుపైఁ జేరకుంప-నగులు మెల్కుని పోరి! నురవడిం
వైవనియతికి సుగరియుఁ దల్లదొక-తాఁగఁ బంచెను దానాది తనదు సేన—

చికిలి మెఱుఁగఁ గత్తల చకచ్చకల ననఁగఁ-బలుచడడి కకావిక లయ్యె మలినతమమ్ము
నగముపైఁ జనె రే యని చాట ననఁగ-నగము తక్కువ మై తోఁచె జందమామ—

ఐదురెట్లు తమకు వైరు లధికు లైనఁ-బాటి నేయ కఖండదోషటిమ మెఱయఁ
జెందు బెంజాడఁ దొడఁగి రుద్దంపలీల-నుక్కుఁచున్కు లట్టి మరాటయోధులెదిరి. [లును

కనుపుకొట్టగాఁబడి కొట్టకొనుచు బోయె-ముక్కులును కెక్కులును కెవుల మొండ్రము
బ్రక్కలును పొక్కులును దలల్ సాదములును-నేతులును గేలులును ర క్త వేడిలోఁ గొను

ఎత్తరులు దల మీసినయెత్తునలనఁ - దలచుగా లేచు నముదాడి దాడివలనఁ
జట్టు గుప్పగూరిన రాజభట్టవలనఁ - గొను లేదదమూఁకల కలకలమువలనఁ—

అతఁడె కావలె మావళి నతి యటించు - బడవిపుట్ట నుర్వి గ్రక్కదలుచుండ
వృషభరాజులు గనువృషభేంద్రమల్లు-వచ్చె నుదయభానుడు తనవారు సెలఁగఁ—

“నీవ తానాజమాలసులేవ? బాల్క!-ఇతరు దెవ్వఁ డీదిక్కున నక్కి వచ్చు?
సాహసము నండి బ్రద్దలో సమయ ముచ్చు-పాఁగ వా నన్ను రిపుభయంకరంబిగాను?”

అతడు నుద్దాశివాధుని గవి మరాటి - “అగతి భయంకరుడవా యబ్బ నీవు?
ఎఱుంగ వెళుచు మహారాష్ట్రపేలివాఁడి-చవిరి జూడవు నన్నుజాసార” మనియె—

రాజుపెదవులు చలియించె రాదు మీటకలము లనలెచుగన్ను లింగలము లుమిసె;
నిశితకుశంబు పెల్లూచి విసర్జిచె - గూడ గట్టిన ప్రశస్తికంఠ మొచి—

ఉరగమును బట్ట వాలెడు గరుడినరణి - నీఁటె వచ్చుట చూచి మరాటజోడు
చెగునను దూఁకె బ్రక్కకుఁ జెవిరి దూసి-లోతుగా నది తొలలో బొఁతుకొనఁగఁ—

బల్లె మత్తెంచి నత్తెనఁ బొడ్డివుండు - భీషణకృపాగాము విరాన పెఱికి యుఱికి
దిటముగా వైరి దా లొడ్డి వట్టి నాపె-చిరునీకు ఖశే లనువినద మీనఁ—

ముసలివాడముదాడి వీపునను గ్రాల - డిల్లిముండు న్నకమునంద కంటి నుచి
తొలఁదె మరాటి చంచలాశ్వరిత గతిని - ఉభయఁజూచువారు నోరుదిగి చూడఁ—

ఆమహారాష్ట్రశీత్రహరకలన - నరిశిరస్త్రాణమును మిగ్గులులు చెదరె
గరిగరిక మీఱు గరువంపుఁ గలికికుచ్చు-మిగిరిమున చాలి యయ్యెను సూషింబుఁ—

ఘూర్ణి తార క్త నేత్రులు కుటిలభ్రకుటు - లాయతోచ్చాస్యము లనసితానయవులు
నుచ్చలింపకులును వివ్వతోఁపు లగుచు - నడవు పోరి రావీరులు దారుణముగ

ఆత్మనాథుఁడేయి మీఁదైనయెడల - హర్ష సంఘల్లనదను లై యహహ యనెను
నుభయనేనలవారిలో నొక్కపెట్ట-వచ్చుచు హాహనినాదింబు లతిశయిలై—

జర్జరిత మైనకాయముల్ సరగ విడిచి-యూర్ధ్వగమనోన్ముఖం బయ్యె యోధయుగము
చేయి చేయి కట్టినతోటిచెట్ట వోవ - కెట్టకట్టలు వేళిక చిరలీల—

పడిన దళవాయి కనుకవిజయ ముండ - దనుభటులకుఁ జెయి వీచి యనియె నిట్టు
లెల్లభంగుల దానాజి కీడునచ్చు - సగనిముక్కును సూన్యాశి యనెనుజోడు—

“అక్కటా! యిట్లు విషనాడ సగుక మీకు-నాయకుని నర్వదా మిమ్ము నడుపువాని
నేడు మీకయి ప్రాణముల్ వీచువాని - ధైర్యహేమాద్రి నహిరహస్తములయందు?
పాతి పోకుమి నీ నుడ భయము లేదు - ఎదుఁ గిట వచ్చినా రెదుఁ కేఁగుచుంటి?
దమగో శశి సల్పె మువ్వగుఁ యూత్ర యులుడి-ఎక్కను బాహుజుపై మనఁబెక్కె మింక.

నాయకుఁడొక్క యేనియు నడువ వలయు - నేవకుండఁగ మనమేచి చాన వలయు
విక్కబలమును జూపినఁ బక్కుమనకె? - ఆసువు లిస్పిరో! తీసినో యశముకంటె?—

పగములు కోసి వేసితి పందలార! - బసరమునఁ జుట్టెరో ముగవొడవలెను
ఉఱికి చత్తురో స్త్రీలట్ట, లరిసికొనుడు - పగమును దిగ్గిపోవఁగాఁ ద్రోవ లేదు”—

అనుచు రాజుచేతుల నాఁగఁ జినులు తొల్చి స్వామి బాసెనమా రాచవారిఁ దాఁకి
కుత్తుకలు కోయ నానెను ఘోరభంగి - బలచువారి కుద్రేకలై ప్రచ్చిక్కొనఁగ—

పిదప లేచినభీకాకడనముదు - నేనన నిరిక నలయునో మెఱుంగడక
పుచ్చదామంబు కెంసోఁ బల్కుచుండ-వెలుగుపడి నిల్చె గడనెపు విజయలక్ష్మి—

దళితనైరుసింహనాదముగ్రోచు-కుట్ట నులుబుట్లు బాధచేఁ జెప్పమాల్గు
రాజవాసపుబోంట్లన్నగ్రోదనములు - వాయ నాదులరుత్తింజోఁ బర్వె కెనల—

మావధ భటభజపీఠమండనములు - బలుకతాళల కుండచివర మమున
య్యత్రయులమేదికొల్లెరి క్కంఠజాయఁ-గాంతి నెరిసెను బ్రాద్విశాంగమునందు—

కోట సాగించి తానాజి కూలు తెఱిగి - కాంక్షితము చేకుటకొతుకంట మఱచి
నేయికోటలపై క్షుణ్ణవీరనగుని - గోలుపోయితి నని చాలఁ గుంచె శివుడు—

అవలఁ జాటఁగాఁ బుచ్చ నాయవనిభర్త - పట్టకొనినసింహబలు భావకముగాఁగ
సింహాగడ మనుపేరను జెల్లుఁ గాగ-కొండదూర్గ మీనాటినుండి యనుచు—

త్రిక్క ససోమనూజలవారు సమకృతులందు,
అందును భారతమునందు, అందుకొనరా
నంతలోతున భావముందునట్లు అలఁతియలఁతి
వలుకులతోనే య నీకవధ్యముల రచియించిరి.

౩. లలితపదహృద్యపద్యం

బులన కథార్థంబు ఘటిత పూర్వార్థమై
యలఁతి యలఁతి తునియలఁ గా
హలసంఘించినవిధమున నమరంగవలయుకా.
విశ్వసనోత్తరహమయము

పయిపద్యము ముగ్రహములందు “అలఁ
తియలఁతి తునియలుగ! హల సంఘించినవిధంబు
నమరంగవలయుకా.” అని కానవచ్చుచున్నది.
పూర్ణార్థానుస్వారములకుఁ బ్రాచీనలిఁలో
భేదములేకుండుటచే “అలఁతి యలఁతి తునియ
లంగహల” అని తాళఃప్రస్థానమునందున్న లిఱ
రీతినిజూచి ముద్రాకరులు గణములు గుఱరచి
చోట్ల నరసున్నల నిందునున్నలఁగాఁ జేసి చేసిన
యపసంస్కారమది. ‘చించిన్ని తునియ లగున
ట్లు నాఁగలి గట్టికవిధము’ అనఁగా నర్థసంగతి
యేమి? హలశబ్దము స్త్రీలింగము గాదు.
హలము అనికదా యుండును! ఎందు కింక!
నేను చూపినపాఠమే సరియగు పాఠము. చిన్ని
చిన్ని గొట్టపుఁ దునుకల నదికింకఁగా బాకా
యగును. దాని నూఁదిన హృద్యస్వరము వెల్వ
దును, అట్లే లలితపదహృద్యములగు పద్యము

లఁ గూర్చిమనోహరముగాఁ గథార్థమును వెల
యింపనలెను. అని భావము. ఇట్టిది సోమ
నూజలవారి జెందము మచ్చిన కవిశ్వసంద
ర్భము. అలఁతి యలఁతిఁ బుకులతోఁ గూర్చి
ననే, యగ్ని కేశములేనివే యయియున్నను
భావము లోఁతందుకొనరాని పద్యములఁ
గొన్నిటి నిక్కడఁ జరిశీలితును. భారతో
ద్యోగపద్యములో నీక్రిందిపద్య మున్నది.—
చ. పగ యడఁగించు పెంతయు ను

భం బది లెస్స యడంగునే పగం

బగ పగగొన్న మార్కొవక వల్క-క

యూడఁగ వచ్చునే కడుం

దెగ మొదలెత్తిపోవఁ బగఁ

దీర్చిగ వచ్చినఁ గ్రార్య మొందు నే

మిగతఁ దలంచినఁ బగకు మేలిమి

లేమి ధ్రువంబు గేశవా!

ప్రశస్త్యవిద్వాంసులును, కీర్తికేషులును
నగు లం. శేవపైరుమార్ల య్యగారు ప్రకటించిన
పాక మిది. బహుకాలముననుండి యీపద్య
మునర్థమునకై యనేకు లలఱచిపడుచుండుట
నే నెఱుఁగుదును. పలుచోట్ల పలుపురువిద్వాం
సులు న న్నిపద్యమున కర్థ మడిగిరి. ఇట్టిప
ద్యము లింకను భారతమునఁ జెక్కులున్నవి.
వాని నాయాసమయములందు వ్రాఁతప్రతులఁ
బరిశోధించి సాధుపాఠనిర్ణయము చేసికొని

కొన్నింటి కెట్లో యర్థము చేసికొంటిని. మీఁద నుదాహరించినతిరున నే నాకు ప్రాచ్యవాణిప్ర తులపాఠము గానవచ్చెను. ఇట్టిపాఠముండిన నే దీని సముదితమైనట్టియు, స్వారస్యభరితమైన ట్టియు నర్థ మేర్పడును. ఈపద్యమునకు నాకుఁ దోచిన యర్థమును బలుచోట్లఁ బలుపుచువి ద్వాంసులకుఁ చెలిపితిని. ఈవర్ణింపు స్కూలు పైసలు ఒక స్తుతో నీపద్య మీశ్రీంబివిధమునఁ గానవచ్చుచున్నది:—

చ. పగ యడగించు లుంఠయు శు

భం; బది లెస్స; యడంగునే పగం.

బగి పగగొన్న మార్కొనక

పల్కక యుడంగ వచ్చునే? కడుం

దెగ మొదలెత్తిపోవఁ బగ

శీర్షఁ దలంచినఁ గ్రోర్ష మొను; నే

మిగతఁ దలంచినఁ బగకు

మేలిమి లేమి భ్రువంబు గేశవా!

వ్యాఖ్యానప్రాయమయిన మార్కులు ; (సమికోలనులు)ను, మూడవచరణమున 'శీర్షఁగ వచ్చిన' అనుదానికి బహులు, 'పిర్పి దలంచిన' అనుపాఠముచు నీముద్రణమున జరిపఁ బడినమార్కులు. తొల్లఁ బ్రకటింపినతరునఁ బద్యమునకు నే నిట్లర్థము చెప్పినను.

భర్మరాజు శాంతిఁబొందుటయ కర్తవ్యమని యందు నిరూపించుచున్నాడు. పగచే బగ నడగించుకొనరా దనుచున్నాడు. ఉభయ పక్షములును బగ వీడి పొంది పొనఁగియుండఁ గోరుచున్నాడు. రాయ బార మరుగు కృష్ణు

నితోఁ జెప్పుచున్నాడు: పగ - అడగించుట- ఎఠయు-శుభంబు=వైరమును రూపుమాపుట మిక్కిలి శ్రేయస్కరము. అది=అవైరము, పగ=వైరముచేత (స్వపక్షము వైరమూని యుడఁగా), అడంగునే=అడంగడుగదా! వైర ము పోవలె ననఁగా, మూడు స్వపక్షము వైర ము వీడనలెను. స్వపక్షము వైరముపూని యున్నప్పుడు అనివార్యముగాఁ బరపక్షము గూడ వైరము పూనవలసినదగును. కావునఁ బరపక్షము వైరములేకున్నను స్వపక్షము వైర ముపూనియుడఁగా వైరము పెరుగునేకాని నశించదు. అట్లే-పగ=పరపక్షము-శత్రుపక్షము, పగగొన్న =వైర మూనియున్నప్పుడు, మార్కొనక పల్కక యుడంగవచ్చు నే=పదుర్కొనక, బదులాడక, స్వపక్షము వైరమువీడియుండఁ గుదురిదు. స్వపక్షము వైరమూనినఁ బరపక్షమును వైర మూనవలసివచ్చును. కాన యీ రెండువిధములందును శాంతి చేకూరిదు. ఇంక - రెండుపక్షములును వైరియుఁ బూని కమఁ-తెగ - మొదలెత్తిపోవఁ-పగశీర్షఁగ వచ్చివఁ-స్వపక్షము పరపక్షముమీఁదికి దండెత్తిపోయినను, పరపక్షము స్వపక్షముమీఁదికి దండెత్తివచ్చినను, పరస్పరము యుద్ధముసాగి ఇరుపక్షములో, ఒకపక్షమో అడఁగారి, పగపోయి శాంతిఁబొందగల్గవచ్చును. కాని దాన క్రొర్య మొందుకా=హింసానూ. మయిన గ్రోర్ష మేర్పడును. కావున సర్వవిధములను పగ పనికిమాలినది- అని పదార్థము. నీని కిది వివరణము:-

స్వపక్షము, పరపక్షము అను రెండుస్థానములందు ఒక కలిమి, ఒక లేమి అను రెండు ధర్మములను గురులఘ్నపులను బోలె బెట్టి ప్రస్తరించినచో, అత్యుక్తాభిప్రాయమున రెండవపక్షముల గణములు నాలుగేర్పడినట్లు భేదములు నాలుగేర్పడును. ఎట్లనగా:

స్వపక్షము	పరపక్షము
{ ఒకలేమి } (గురువు)	{ ఒకలేమి } (గురువు)
{ ఒకకలిమి } (లఘువు)	{ ఒకలేమి } (గురువు)
{ ఒకలేమి } (గురువు)	{ ఒకకలిమి } (లఘువు)
{ ఒకకలిమి } (లఘువు)	{ ఒకకలిమి } (లఘువు)

ఇందు, ఒకయడగించు టుంకయు శుభంబు-అనునది ఉభయపక్షములందు ఒక లేమికిని; అది లేనపు యడగించునే ఒక - అనునది స్వపక్షమున ఒకకలిమికి, పరపక్షమున ఒకలేమికి; ఒక ఒకకలిమి మూర్ఖులచే ఒక్కొక్కయునొక పచ్చనే-అనునది పరపక్షమున ఒకకలిమికి, స్వపక్షమున ఒకలేమికి; కనుకగా - ఒకలేమి పోవలసి యగుచు గవిచ్చుచున్నామని అనునది ఉభయపక్షములందును బానిసి యిచ్చివాచకములుగాఁ జూచుకొనవలెను. 'విజ్ఞానవచ్చు' యనగా యుద్ధమునకు దండెత్తినవచ్చుట. ఈ యుద్ధమున సోమయాజులవారి ప్రయోగాన

రము: 'కొరిపులమీద నెత్తిరాఁ గడఁగువాడు.' (ఉద్యో. 2 అశ్వా.) ఒకకలిమియున్న మూడు విధములను చెగడి రెండు పక్షములందును ఒకలేమి నాల్గవపక్షము నిందు ధర్మరాజు శంపించినాడు. ఇట్టిచో ఒక స్పృహకుల్లో బెట్టబడిన (i) సెమికొలనులు నరసార్థభంజకములు. ఒక యడగించు టుంకయు శుభంబు; అది లేనపు; అది వేటుచేసి నచో ప్రథమ వాక్యార్థమునే పాడిన పాటగా మరిలఁ జెప్పట యగును. అది సోమయాజుల ధర్మకాదు. మతియు మూఁడవ చరణమున 'వావకు టుగా 'నచ్చిన'డంపవలెను. అట్లన్నచే పద్యార్థము గురుగును. 'తలంచిన' అన్న పాదము నరిగాను. 'చే జూచిన తాళ' ప్రాప్తిలో లేదు; అది తిక్కనగారి తెలుగుగాను. ఏలనగా, 'తిర్వదలించిన'కార్యమొందు 'చేమిగతి దలంచిన' అని మరల నడపడము వచ్చుచున్నది. 'రెండుమాల్లోకే' పక్షమును దగ్గల వగ్గలగా నీతీరున బ్రయోగించుట సరికాదని గాను. 'యివధ్యమునకు' నాకు గోచరించిన యధిమును వెలుపుకొన్నాఁ ఁను. ఇంకొక పరిసమయియర్థ మెవ్వరికేని గోచరించినచో వెల్లడింప నేడుచున్నాఁడను. ఈ పద్యమున నది విమూలమిదియగుటలు కులతోఁ గలరు. ఒక్కసమానమే నిందులేదు. కాని యధి మోతోలోఁబుగా నున్నది.

భారతము లక్ష్మీవతిసోమయాజిగారి భారతవ్యాఖ్యానమున సీతధ్యమున కిట్లుటకలదు:-

“ఒకను అడచివేయుట శుభము. అది మంచిది. ఒకచేత ఒకఅడచువా? ఒకగొన్న-దానిము రాఁగా - యుద్ధమునయక విన దించక” ఉండవచ్చునా? కదా-మిక్కిలిన్నీ, మొదలు ఒక-మూలచేదముగా, ఎ.తిపోవ-దందె.తిపోయినా, ఒక దీర్ఘవచ్చిన క్రాంత్యము వచ్చును. ఏలాగున వివరించినా ఒకకు మంచి లేదు. ధ్రువబానిశ్చయము.” ఈలోక యస్వ రసమని నాకలఁపు.

౨

మతియు, నుద్యోగింబు తృప్తియూత్వాన ముననే యీక్రిందిశ్శము గొలుచు:

మ. తుదిరాజ్యంబు సగంబు గొ; ద్వపవయం

దం చేరు వందించియు

అక-మూఁడేమలు నీవును దిరిగి రా

బాలికపావచ్చునే

యది గాడే దెగి బుట్టవై యలుముమా

యల్ వన్న నే ద్వింకఁ తె

ల్లదునూ నీ; కని చూచుయోధనుని యు

ల్లం బొచ్చిపో నాడుమీ!

శం. నేవప్పెయ్యియై యిగ్గా గీవికమున నీశ్వరును ముద్రుంఁది. ఇట్లుచు ప్రాప్తివి ద్వాసు నీ శిష్యము నీతిగగా - తుంటు నీను వి - ఈ శిష్యము కథ వివ:

ఉద సహదేవులొక్క - “మా బాధ్యుని మున నోదించి యధిర్భముగా బాధపూరిత బహుమూఁడే ద్దరణ్యవా సాక్షాతావాసము లందుండి బాధపడునట్లుచేసి రాజ్యమెల్ల నీవే

యనుభవించితివి. కావున వానివలె నీవును బహుమూఁడే ద్దరణ్యవాతావాసము లొనర్చి వచ్చి యవ్వల రాజ్యములో సగపాలు పెంచు కొనుము. అప్పుడు వారు నీవలె బాలాసంగ మనువారు కాదు. అంతదాక రాజ్యమెల్ల వారే యనుభవించును. ఇందు కంగీకరింప వేసి-రాజ్యము వీరభోజ్యము గాన-తెగి బంట్ర వచ్చి పోరాడి చచ్చిపోమ్ము. ఇక మా యలు సాగవు. ఇం సుయోధనుని యుల్లము చిల్లుబుడమట్లు పల్కు-మా” యని సహదే వుఁడు కృష్ణునితో నన్నాడు. ఈపద్య మీపా శముతో నున్నప్పు డీయధమ సంగభిమగుమని నాకలఁపు. తాళిన ప్రాంతలలో దీనికి బాత భేదములు గానవచ్చెను.

మ. తుది రాజ్యంబు సగంబు గొ; ద్వపవయం

దం చేరు వందించియు

బహుమూఁడేమలు నింక నంటి, రిదిరాఁ

బాలికపావచ్చునే?

యది గాడే దెగి బుట్టవై యలుముమా

యల్ వన్న నే ద్వింకఁ తె

ల్లదునూ నీ కని చూచుయోధనుని యు

ల్లం బొచ్చిపో నాడుమీ!

ఇది ప్రభువిద్వితము పావములందఁ గల పాత భేదముల సహదేవుని స్వగ్రాసమునకు, సొన్నగ మూలమునకు, తిక్కనసోమయా జు రిదివకు సంగగానరిపింపు. “తెగి బుట్టవై యలుము”అనువో “తెగి బుట్టవై నిలుము”అని పాఠముగలదు. ‘అలుము’ పాతముకంటె ‘నిలు

ము'పాఠము యుక్తతరమనుకొందును. 'ఉల్లం బుచ్చి పోనాడుమీ', 'ఉల్లంబొల్లం బోనాడు మీ' పాఠములు రెండును సోమ రూపములు కలకు బల్ల. ఇట్టి యాద్య మీయేటి లక్షస్థులకు లో నిట్లు ముద్రితమయ్యెను:

మ. "తుది రాజ్యము సగము" గొం దడవియం దుం బేరు పండించెయ్యుక-

(శక్తి-న చరణములు లేవచ్చెనుమాల్ల య్యగారి పాఠములను నే కలవు.)

మ. "తుది రాజ్యము సగము గొ"మ్మవవి యందా-

ఇత్యాదిగా నున్నచో నెట్లేని నర్థము చెప్ప నగునుగాని యుచునుకరితార్థక చిహ్నములు (" ") సగము" మీదనే యుండుటచే నా కర్థమేమియు గోచరింపలేదు. యిది ద్యము నకు లక్ష్యమున సోమరూపము గారి టీక యిట్లున్నది:- "తుది=పదనామగవనోంట రాజ్యా ర్థభాగమును, కొమ్మ=గ్రహించుము అని సింహం అనగా, తిరిగిరా=వన వాసాభ్యంతరములచేత రాగా, పాతకపోవచ్చునే=వాలివ్వక పోవ తక్కు మా; అదిగా దే=అలాగు నమ్మనితనపోతే, తెలి=తెరిపుచేసి, బంటుపై=మోలపైపై, అటు ము=అటుముము, మానో=యద్ధానకు రిమ్ము; మాయలు=న్నే కొకలము యింటపై నీకుచ్చును చూచుమీ అని దగ్ధ్యననుని ఉల్లంబొచ్చిపో= కమవు అనినేలాగు, అడుమీ."

3

దుటియు మీఁది లక్షస్థులకు లోనే-

ఉ. ద్రోవది బుధురంబయిన

క్రొమ్ముడి గ్రమ్మన వీడ్చి పెండుకరే దావలచేత బూని యసి

తచ్చవి బాల్పు మహాభజంగ మో నా విలసిల్లి వేలంగ మ

నంబున బొంగు విహదతోమమూల గావంగలేక బాష్పములు

గ్రమ్మంగ దిగ్గన లేచి యార్చయె.

వ. గోవిందముదట వేడిఁ బెట్టి యిట్లనియె.

క. ఇది దుస్సనేను వ్రేల్లం

దని సగము కవిప్రాయదక్కినయవి; కొ రవులకడ దీటుమాటల

యవనరమునదలఁపనయునచ్యుత, వీనిక.

అను గ్రంథభాగ మున్నది. ఇందుఁ దొలిపద్య మున 'క్రుమ్ముడి' అని యుపసంహిత. పెక్కు వ్రాతలలో న దేపాఠము గలదు. కుటుముడి= జాటుముడి యని యర్థము. క్రొత్తముడి కాదు. రెండవపదమున 'వీడి' యనుపద ముపద గూడదు. వ్రాతప్రకారములో నాదము లేదు. గోవింద ముదటఁ బెట్టినది ముడివీడ్చినపెండు కలనుగాని వేచిని గాదు. శర్వాంగి పద్యమున గూడఁ జూడఁదగును. "కన్నీరు దుడువను బెన్నె శీవేగి ముడువనూ దగువారి నియో గించి" యను ౧౧2 వచనమునుగూడఁ జూడఁ నగును.

౪

పాఠవిలాస ద్వితీయాశ్వాస భాగము గూడ లక్షస్థులోఁ గలదు.

నీసంస్కారములు జరగవలెను.—

‘నేను బాష్పంగ శేలును బగలును విశ్వాస పూర్వముగ’ అనుచో-

‘నేను బాష్పంగ శేలును బగలును విశ్వాస పూర్వముగ’ అనియు,

‘దినములు శేవగల్ ఘృతదధిమరాన్న స మేర్పణముగ’ అనుచో-

‘దినములు శేవ యోఘృతదధిమరాన్న సమర్పణముగ’ అనియును,

‘విభూతిమంగళ తానముచేసి ఛాతఃపిఠా నము గట్టి’ అనుచో-

‘విభూతిమంగళ తానము చేసి ఛాతఃపిఠా నము గట్టి’ అనియును (ఈయత్తికై వినోదవి మర్శ మనుపేర, ‘భరితి’ లోను, ‘సుభాషి’ లోను నేను వ్రాసినవ్యాసములఁ జూడవ గును.),

‘గారాపుం గొడుకువలెను మేలోగిరింబునో డగ గూడ భరితభోజనముగా వడ్డించి’ అనుచో-

‘భరితభోజనముగా వడ్డించి’ అనియును,

‘సేవ్డపాటు గొడ్డేటుగా’ అనుచో-

‘సేవ్డపాటు గొడ్డేటుగా’ అనియు.

శబ్దరత్నాకరకావ్యము ‘గొడ్డేటు’ ధాతు వుగా గ్రహించిరి- శ్రీనాథుని యవసానకాల పద్యపాఠమునుబట్టి;—కాని శ్రీనాథుడు దానిని దశగ్రంథములందు ‘వ్యభిక్తయోగము; నిశ్చలకృషి’ అనుపద్యమున విశేష్యముగాఁ బ్రయోగించెను.—శ్రీనాథుని యవసానకాల పద్యపాఠము సరి గాదేమో! ‘పాడ్డులైను గొడ్డేటి మోసపోతి’ అనుచో ‘పాడ్డులైను గొడ్డేటు మోసమయ్యె’ సని యుచినేమో!

పాఠశాలలలోని విద్యార్థులకును, గొందఁ జువిద్యార్థులకును నుపయోగము నని యీ తె కొమ్మలకు, పాఠము) నిష్ప దీగచుక పరామ ర్పించితిని.

క్రమముగా భారతాదులలోని పద్యములను, వాని పాఠమును, వానియర్థములను నిక విూదఁ బరామర్శింతును.

నేను—

ఓయితమార! యెందు జన? దుడుము, నావలుకలకొపు: నీ
కేయిదుమల ఖటించె నిపు డిత క్రిమిపడి పర్వతశ్శా?

తుమారుడు—

“క్షయసి హింస వైభవత కే యి! బాంగ నుగ్రుంగయ్య నా
తోట జననఖుడు; చను తోవన” యొమ ననూనూ దాడెడు.

నేను—

కుముదిని, యేటికే యటలు గూడెడి? మో మట మూసినాపు? లో
కము సకలలు మోలకొనుకలమునా విశీత మిట్టనే?
మమింకొక్క ప్రాణ మింకొక్క మహాత్మునిముఖ తేయునీ
విమలమహాన మో నిను వేడెనా యిట్ట డెఱుంగెత్తెనూ!

కుముదిని—

అమలని నాదుకొత్తుని జనానని చల్లదవా వటన్న ధ
నిము దులాయ కే కమపునుటను కేర్చుకొన గం గ్రూగుండై
కమలింకర్త నాతిని గావరిమొద తోలగిక్రొసె భా
న్యమి యిది! యందు నోరు గలవారిల మాటలు చెల్లెఱోలుక!

నేను—

అడిగిన ప్రశ్న కేమి బదులొసడు! మోగి మోదహాన మే
ర్పక నామోము నిట్టినటు నొడెము గారింజెటు పట్టదా?

పట్టదుడు—

వడి దననాథు డొక్కడంట! వచ్చి కనుగొనునంట ప్రీతితో
దవలదు బద్ధిరీమని తత్త్రియకర్మహర్షి తాత్మయే.

నేను—

ప్రతిమల గానమాధురుల భానమునా దలమమచున్న నీ
స్థి వికలి తాదవింజ ముఖవిధి బాలక, పర్వ లేవకో?

బాలకుడు—

భానముల్లెఱ బ్రోవెను ప్రభుత్వము గారి తోయపాననా
శువులను దానమొడి యకుమారుము శౌరంగ వధి కేగెడగా.

అం :

3. అలెగ్జాండరు చక్రవర్తి ఖేరియసును జయించుట

౪. శజనీ వ హవద్దు సుల్తాను

౫. కైమూర్

౬. లెగ్నా-బా చక్రవర్తి

౭. ఆళ్ళు చక్రవర్తి

రామస్వామి—ఒకాపు
గవరమ్మ—వానికూతురు
వెంటి—వానికొడుకు
మునలిది—ఒకాపుడు

లక్ష్మి—వానికూతురు
నీరయ్య, జోగులు, రావి, రాజులు, గోపా
లుడు మొదలైనవారు.

రామస్వామి యిట్లు

[గవరమ్మ ఆముఖి యజమానురాలు. ఆ
యింటి వెనక సాన్నిహిత్యం కలిగి ఉన్నా
కూర్చుంది. వాడిపై ముఖము, కృతించి
వన్నె శరీరమువల్లనే కాకుండా కట్టుకొన్న
తురక బంబాయి చేత, నోచుకొన్న పైను
రవికన్న కొంగవరకు, నీచువల్లకొండా
వేలుముడి వేసుకొని బుర్రచూచుకొని కూర్చో
నడమువల్ల కొంతవరకు ఆమెవయస్సు సరిగ్గా
చెప్ప సాధ్యముకాకుంది. పనిమధ్య ఒకమాను
ని ౨౨ మానెనకి లక్ష్మి కనబడ్డది. లక్ష్మి
కూర్చి గవరమ్మ నయస్సులో ఆమె పెద్దది
కాకపోయినా, చూపుకీ మూర్తియు చాలా
పెద్దలాగు అగుచున్నది. లక్ష్మికి సుమారు ౨౨
నిమిషములు ఉంటాయి. పెద్దనేడీకల్లాంటి
జున్ను, లేదిక్కుమని మొదలైన పెద్దకట్టి, చూచే
వాళ్లందరినీ ఒక్కమాను ఆకర్షించకమానవు.
స్రీరగన్నే కులదత్తం చేత, స్థానుగోమల్లు పొట్టి
జాకట్టి ఆమె చామంచాయకు చక్కగా అర్చి
ఉన్నాయి. ముచ్చలముడి వేసుకొని, చుట్టూ
లేతలకులు, మధ్యవిమశూఉన్న మొగ్గుగల

మల్లిగుచ్చాలు పెట్టకొని వచ్చింది. ఆమె
సహజంగా నీలకన్య, అందుకుతోడు ఈమధ్య
పట్టణవాగరకతమాసి తిరిగి గ్రామం వచ్చింది.]

గవరమ్మ

(లక్ష్మిని చూస్తూ) లక్ష్మివా! ఎన్నడువచ్చావు?
బాగున్నావా! దా. కూర్చో.

లక్ష్మి

(చిగురవైపుతో) ఏదోదేహములో లైందవచ్చి.
మీరంతా బాగా ఉన్నారా?

గవరమ్మ

ఏదేహములో లాయి వచ్చి, ఏవ్వారా మమ్మ
లిని చూచిదాని వచ్చేవు. మునలిలాగు ఎ
దుకు వస్తావు? నిజమే. మునలి నే రాలేదు, నీ
పొడుకు వస్తావు!

లక్ష్మి

అలా గవరమ్మ న్యాయం కాదు. మునలిదాని
ఒట్ల బాగాలేదనిగదా పట్టణముంచి నేను
వచ్చాను.

గవరమ్మ

మునలిది మరి పనికిరాదా ఏమిటి?

అట్లు
ఎన్నాళ్లు సంచించుచున్నది. ఎట్లు కాలము ఏ బక్కు
యినా దున్నుతూ ఉండగలదా!

గవరమ్మ

అయితే నీవు నాభిలో ప్రవేశించకూడదు.

అట్లు

ప్రాణం పోవాలికాని నాభి చేయను.

గవరమ్మ

బుగగమ్మ ఆవుతావు కాబోలు.

అట్లు

ఏం. కాకూడదా?

గవరమ్మ

అవును. ఎందుకు కావు?

అట్లు

ఎందుకమ్మా నామీద నీకంత వెగటు!

గవరమ్మ

ఎందుకా? చెప్పమన్నావా ఏమిటి?

అట్లు

ఉం.

గవరమ్మ

నాకేకాదు. వాడవలనో ఎవరికంటికి నీవు
వెగటుగా కానరాకుండా ఉన్నావో చెప్పు
చూడము.

అట్లు

ఎందుకనిగదా! కే నేను చేశాననో!

గవరమ్మ

నీనేమీ చేయలేదు! నీ వేషము, నీబయ్యార
ము అవి చేస్తున్నాయి. నీమాత్రం అందకత్తె

ఎవరూ లేరు అనుకొన్నావా! నీకున్న వయస్సు
మరి ఎవ్వరికీ లేదా! ఎందుకూ అలాగు
పోకుచేసుకొని నీధుల పెంపిడి తిరుగునూ, కన
బట్టి పడుచువచ్చి నే కాకుండా కాలుం గడిచిన
వచ్చిననుకూడా—

అట్లు

(సవ్యతూ) ఉం—!

గవరమ్మ

సిగ్గుపడి ఇంట్లో పోక నవ్వొస్తానా!

అట్లు

చిల్లం!

గవరమ్మ

ఏమిటా నాగుర్రావో తనము! నీక్కని ఒక
పెద్దకూలీగా ఉండేవాడనా; వాడు కొంత
అస్త్రీ సువాదించి ఉంచి చచ్చిపోయాడనా—
ఏమిటి ఆ అతిశయ్యం!

అట్లు

(నవ్వు మొక్కి) ఓహో! బుగగమ్మవు గదూ!
మరిచిపోయాను.

గవరమ్మ

పక్కరిస్తావేమి? నీలాగు పోకుగా నాని దాని
లాగు తిరగక పోతే తక్కువదాని నవుతానా
ఏమిటి? నన్ను చూచి ఎవడూ నీతి తప్పదు;
పట్టి ఎవరూ ముసముసి నవ్వలు నవ్వరు.
ఇంతకూ అప్పు నీది కాదు.....ఇక్కడ నిలు
చుని నానోటి పెంపిడి చిట్టిమాటలు చెప్పించ
కు; నడు; చాలు.

[అట్లు తిరుగుముఖమైంది. ఎదురుగుండా లో
గుమ్మలోకి రామస్వామి వచ్చి నిలుచున్నాడు.

రామస్వామి పట్నంలో సావలుకారి వద్దకు వెళ్లి వస్తున్నాడు. పొందూరు పాటనాలు పంచ కట్టి, శ్రీగాకుపా, పోరియూమవలీను సాడుగు బొబ్బలా పీడి, చెప్పాక జరిఖించువా నేసుకొని ఉన్నాడు. ఎల్లిలో కొంచెము పెద్దివాడే అయినా కాయశరీరం కలవాడు కాబట్టి ఇదీ చదుస్తులో ఉన్నవాడునలే కనిపిస్తాడు. కన రెళ్లు చేసిన శరీరము, బట్టి తళికుక్కు, ఏమీ కగ్గ గేను. అగ్రామంలో చక్కనివాడని పేరు పడ్డ వాడు. ఎదురుపల్లెలు వానివైపు ఒకమారు చూడకమీసదు. వడ్డెమని తిరుగుముఖం అయిన బట్టిని చూచి చిన్నచచ్చి నవ్వి ద్వారానికి అడ్డంగా చేతులు పెట్టి నిల్చున్నాడు.]

రామస్వామి

టహా! నీవా!

బట్టి వికసించిన ముఖముతో కని విచ్చి చూస్తూ చూపులు కలిపింది.

పట్నంనుంచి రావడముచేతనా మీద ఈ కొత్తివాగను లక్ష్మీ!

లక్ష్మీ

పల్లెలో ఉండి నివేమి లిక్కువా మామూ!

రామస్వామి

అవునులే. నాముందువాళ్ళింకంకే నేను ఎక్కడ రెళ్లు ఎక్కునే. నాతో సమానంగా పనిచేసే వాడు ఎదురువాళ్ళలోకూడా లేడు. ఏన్న పాలంగట్టుకునించి నిడుబడి లాగవోసివడ్డే, నేను వల్లేనేగాని బడి నడిచిను కాదు. ఏనీ, రమ్మను చూదాము, సాములోగాని, గరిడీలో

గాని నాతోసమానంగా పనిచేసేవాళ్లు ఉన్నా రేమో. నేను బలవంత పెట్టి లేలేనేగాని ఒక్క నాడైనా నెంకటిచూడక క్కమీదనుంచి లేవదు పొలంబడి కట్టి పనికి. నాకూ నేనన్నదంతా నిజమేనా!

గవరమ్మ

అయ్యో, అంతా నిజమే అనుకో కాని, అగొప్ప లేండుకు?

రామస్వామి

అదీకాదు. నాగురించి డాక్టర్లందరూ అలాగు అనుకొంటూ ఉండరా?

గవరమ్మ

ఇందులో నవ్వి తాలకులనేవాళ్లు ఎంతముదో!

రామస్వామి

నవ్వితాలా! నాతోకలిసి చదువుకొన్న సిమ్మ న్న ఇప్పుడు ఏలాగున్నాడో చూచావా? పాల్లగా పండిపోయిన మీనాలు, పంగిపోయిన నడ్డీ, లొత్తలుపడ్డి దనడల్లా, కుంగిపోయినకట్ల వాడు నన్ను చూచి తుళిక్కుపడ్డాడు.

లక్ష్మీ

కాదా మరి!

గవరమ్మ

నవ్వి, నీవే మెచ్చుకోవాలి.

రామస్వామి

ఏమి అబద్ధమా! మొన్న బురదలో కూరుకు పోయిన బోరాంవాళ్ళ పోతుఎవరుగదాతెళారు?

గవరమ్మ

చాలును అయ్యో, ఎవరు అడంతా?

లక్ష్మి

ఏమిటండి మామా, చెప్పు చెప్పు.

రామస్వామి

వినాయకచతుర్థి బుధవారం నీళ్లు గట్టమీద
నుంచి పడుతుంటే గొంతువాల్లి పెద్ద జోషాలో
పోతుందిగోమంది. గట్టమీద పడే లబలబా
మని ఏమిటా ఉంది. ఎందుకు కూడేము; కాని
ఏమోచేయలేకుండా ఉన్నాను. ఆచారి వచ్చా
ఉంటే నన్ను చూచి, చేతులు రెండు పెట్టి కొని
పట్టియి. చెప్పిన జోషు, గొంతు పాకే నక్కి
కట్టి లోగేను. రెండు పెద్దరాళ్లు గట్టమీద
పెట్టి పోతుకువచ్చిగా రామకొని దానిమీద
క్రింద చేతులు కూడి పెట్టి ఒక్క మార్లు
అమలుతుగా పట్టెను. ఉన్నవాల్లి కలిశారు;
మెల్లిగా గట్టముదలికి లాగేము.

లక్ష్మి

మామా, నీవు కలియకపోయియుంటే పాము
ఏమైయుండునో!

గవరమ్మ

నీవు గొప్పలు చెప్పకొంటే, లక్ష్మి నిన్ను
బాగవంతుని జరి బాగా కుదరించు. ఇక చాలి
చంప. వైవాళ్లి విడిచి పిచ్చిపిచ్చి!

లక్ష్మి

మామా, లాళివాళ్లి నిన్ను రమ్మనెమన్నా
రలు.

రామస్వామి

నీ కేటాగు తెలిసింకే లక్ష్మి!

గవరమ్మ

లక్ష్మికి ఇలియందోకటా. ఉల్లో ఎదురువాల్లిం
వరూ దానికి కేస్తాకెగదా!

రామస్వామి

(చిన్నపిల్లతో) ఏటాగు తెలిసింది చెప్పరా!

లక్ష్మి

ఆకథ ఏమిటో చెప్పుమా.

రామస్వామి

ఏమోతేను. భీమవల్లి గిరిపివాళ్లి నాము
య్యూనికి వాడినలన లాళివాళ్లిను ఫిక్కి
రిట. వీళ్లి ఇప్పుడు లేగిన నాయకుడు కువర
లేకట. మున్న మున్నవరికు కేనేగదా వాళ్లి
నాయకుల్లే. ఇప్పుడు మల్ల నన్ను నడ్డికట్టి వాడ
నలన పంపు నింబెట్టమని కోరాడు.

లక్ష్మి

ఒప్పుకున్నావు గదా.

గవరమ్మ

అగ్గూ, మునలివానికి ఎదురుచెట్టలు ఏమిటి?
మునలి నిన్ను పింగళుతారు; వెనకాలి
నిన్ను వక్కరిస్తాది. నియస్సులో ఉన్నవా
నివరూ కూ. అలాంటివలు చేయరు.
కాలంమించిన నీకా ఇవి?

రామస్వామి

కాని ముందు! లక్ష్మి, నీవుకూడా ఆలాగ
టావా?

లక్ష్మి

బ్రతికిన్నానాల్లా కూడా ఎదురుగా ఉండి,
మళ్లి అనుభవిస్తూఉండ లేనే నామలిం కూడా
మామా!

గవరమ్మ

నరకానికి తీసుకపోయే యముడు చిన్న పుర
మాయించి పంపించుకోవాలి లక్ష్మీ!

రామస్వామి

వియస్సంతా కాల్పుకొన్ని ఎల్లప్పుడూ ముస
లివాళ్లలాగు ఫిట్ట శ్రేణులుచేసే ముసలమ్మ
కాదనా లక్ష్మీమీద నీ కాకోపం?

గవరమ్మ

అయ్యో, మరీపోయిందా ఏమిటి! ఏమి బామా
టలు? లక్ష్మీని చూడగానే తాగిన వాడిలాగు
అవుతున్నావు. కేవల కళ్ళకడ ఉంచు. లక్ష్మీ,
హీవారి వల్లెడక; చాలు. (అని మొగం ముడు
చుకొని వినకథాటిలోనికి వెళ్లిపోయింది.)

లక్ష్మీ

గవరమ్మకు కోపం వచ్చింది.

రామస్వామి

వస్తే! ఎవరి కాథయం!

లక్ష్మీ

నేను వచ్చా. (ముందరికి ఒకలడుగు వేసింది.)

రామస్వామి

ఎదురు ఆ తొందర. గౌరు లేకపోతే ఉండ
కూడదనా!

లక్ష్మీ

మరో మారు వస్తా.

[లక్ష్మీ గుమ్మరదగ్గిరగా రాగానే గుమ్మానికి
అడ్డంగా రెండుచేతులు పెట్టాడు. లక్ష్మీవైట
నడ్డుకొంది. దానిముఖంలో కొత్తరంగు, కళ్లలో

కొత్తరంగుక్కు-వచ్చాయి. దగ్గిరగా వచ్చిన
లక్ష్మీ చేక్కిల్లిమీద రామస్వామి చిన్న రెండు
కాయ వేశాడు. ఆ నేర్లను పెట్టుకొని లక్ష్మీ
ఆచేయని దించివేసింది.]

రామస్వామి

గౌరుటంటే భయమా! (ముఖములోను, కళ్ల
లోను వికారము కనబడ్డాది.)

లక్ష్మీ

వచ్చాలి.

రామస్వామి

ఎవడిల్లు చిరుపాలకుండ అవుతుందో నీవల్లు!

లక్ష్మీ

మళ్ళీ కలుద్దాము. (అని ముఖం తిప్పివేసింది.)

రామస్వామి

నిన్ను చేపట్టే భాగ్యం—

లక్ష్మీ

వాడవలనలో నన్ను ఎవర్లా పెల్లాడను. ఒళ్ల
విరగా పనిచేస్తూ, మాటవదుతూ బొంగ
ఉంచాలి. నాకు రెండూ, చేకగావు.

రామస్వామి

నిన్ను కట్టారా మూసినవాడెవడూ ఆమాట
అనడు. (కళ్ల విప్పి చూశాడు.)

లక్ష్మీ

(గురిక్కు-పడి) మామా, చేతులు తీయవ ?
వాటిమధ్య దూరైనా పారిపోతా.

రామస్వామి

దా, రెండుచేతులతో ఎత్తుకొని నిండాటికి దగ
పెట్టుతా.

లక్ష్మి

(వెనకకు ఒక్కడు గువేటి) ఈగుకోమామా,
అదేమిమాటలు అవి. గారుమీరే—

రామస్వామి

భయము నేస్తున్నాది. కాబోలు పోయి!

లక్ష్మి

వెళ్లిపోవాలంటే—

రామస్వామి

అ!

లక్ష్మి

గవరమ్మను ఎలా—(ముఖము తిప్పి—)

రామస్వామి

గారు అంటే—నా ఇల్లు ఇది. నాఇల్లు.

[లోలముగ గవరమ్మ పిచ్చింది.]

గవరమ్మ

ఇక ఇట్లు విడిచిపోవామిట! అయ్యో, ఎదురు
దానితో ఏమిటి ఆయాటూ!

లక్ష్మి

(గవరమ్మ వైపు తిరిగి చిరిగి వ్రువ్వుతూ)
పట్నంలో మామ తాగిరాతేడు గదా!

గవరమ్మ

లక్ష్మివచ్చి చాలాకేమైంది, పొద్దు పోతున్నాది.

[లక్ష్మి వెళ్లి పోయింది.]

అయ్యో, ఏమిటావికారము? ఛా, బాగులేదు
సుమా.

రామస్వామి

ఏమి, కూడదూ! అలాంటి పిల్లను చూస్తే ఎవ
రికి తాడు అనందము! ఆమృతం ఎయ్య
నాకు లేకపోలేదు.

గవరమ్మ

మొన్నటివరకు తినడానికి కంచంనిండా కూడు
సేక, మనము ఏమైనా ఇస్తామా అని గోచిపెట్టు
కొని ఇంటికివస్తూఉండే ఆసుంటకాలంరాగానే
రికరిమంట్లపై దిలొడ్డనివ్రుకూడ అలాగు
అవుతూ ఉంటే ఇక అనవలసింది ఏముంది.

అహ, కాలవైచర్యం!

రామస్వామి

నక్కచిల్లం, నాగి పువ్వులూ ఎవరిమనస్సును
ఆకర్షించవు! దానిమాటలు వినాలనే ఉంటుంది.
దానికట్టి చూడటం ఉంటుంది. దాని—

గవరమ్మ

(కిటికీలోనుంచి చూస్తూ) చుశావా అయ్యో!
అపంగ పెరటికం చిదగ్గర నిమ్ముడిని ఏలాగు చెడి
పెట్టున్నాదో! నువ్వు అయినావు, ఇక వామ
నిని ఉట్టోంది కనిపెయ్యాలి కాని, లేక
పోతే—

రామస్వామి

ఏమిటి?

గవరమ్మ

చూడు అకొంగమెవ ఏలాగు ఆపిపెట్టున్నాదో!
వాడిమీనకూడా కురిస్తూ ఉంటుంది తన
కల్ల నిదిక్కు... వాడుకూడా దానివలలో ఉడ
తాడు. బాగా నేర్చింది అవిద్య.

[రామస్వామి కిటికీలోనుంచి అదే చూస్తూ
నిలబడ్డాడు. అంతే.]

గవరమ్మ

కేకవేసిలిచేస్తాను. వెంకటో! వెంకటో! అయ్యో,

చూసా, లక్ష్మీముఖంలో వికారము. ఎందుకు
అలాగు లెల్ల పోయినట్లుంది.

[పెంకటి నస్తున్నాడు. లక్ష్మీ వెళ్లేతూ ఉంది.
ఎవరూ ఇక్కడ మాటిలాడ లేదు. పెంకటి
త్రిశక్తి అనురూపుడైన కొడుకే. నీ నూన
నంలో ఉన్నాడు; అదేభేదం. గవరమ్మ ముఖ
విలాసాలలో వ్యక్తమయే చిశాకు స్వభావము
వీనిముఖంలో కనబడదు.]

పెంకటి

అక్కచూస్తూ, లక్ష్మీ మన యాటినుండ పమి?
వెళ్లేతూ ఉంది?

గవరమ్మ

ఏమిటి అంటాఉంది? ఏలాం నని మానివేసి
దానితో ఏమిటి ఆ మాటలు?

పెంకటి

పట్టణంకబుర్లు చెప్పతూఉంటే వింటున్నాను.
ఈనంపల్లిరంలో ఎంత మారిపోయిందే.

గవరమ్మ

దానితోను మన కెందుకు లెత్తూ.

పెంకటి

నక్కచినుక్క.

గవరమ్మ

దాని? గర్వము, అభిశయ్యము ఎక్కువైనాయి.

పెంకటి

లక్ష్మీమీద నీకెందుకు అంతకోపం?

గవరమ్మ

అకూలిగుంటకోసం మన యాటిలో ఎదుకు
ఈఅగ్గి అయ్య పట్నంనుండి ఇప్పుడే వచ్చాడు.
అకలితో ఉంటాడు. లే. వెంట అయింది.

[నిశ్శబ్దం.]

రెండో అంకం

ముసలిదాని ఇల్లు

[ముందరినవలలో లక్ష్మీ అంగబకటి
కుమతూ ఉంది. పెంకటి ఇచ్చి చెప్పాడు చెయ్య
కుమ నిబడిఉన్నాయి. సూదికి దారం ఎక్కి
చాలని లక్ష్మీ బుర్ర ఎత్తివెచ్చాడు దానికంటే
బడ్డాడు.]

పెంకటి

ఒక్కరైవేనా?

లక్ష్మీ

ఎందుకు?

పెంకటి

ఏమిలేదూ.

లక్ష్మీ

ఉహూ.

పెంకటి

అనకాల్లి వెల్లిపోవాలి.

లక్ష్మీ

అలాగే.

పెంకటి

ఒక నంపల్లిరం అక్కడ ఉండి వ్యవసాయం
నేర్చుకోవాలట.

లక్ష్మీ

వెళ్తావా?

పెంకటి

నాకు వెళ్లాలని లేదు. నన్ను అడగకుండానే
అయ్య అన్ని ఏర్పాట్లు చేసేశాడు. ఇవ్వాలి
మధ్యాహ్నం వాతో చెప్పాడు. నీను వెళ్లిన
న్నాను. వెళ్లక తప్పదన్నాడు.

అమ్మ

ఇంతకు ముందెవ్వడూ ఈనంగతి విన్నట్లు లేదే.

వెంకట

క్రిందటిసంవత్సరము ఎంటలుముందు నీకు తెల్లను అంటే. 'ఎందుకు? అక్కడ వాళ్లు చెప్పేది ఏమిటంటి, నీవు నేర్చుకొనే దేమిటి ఉంది? అక్కడకి వెళ్లవస్తే మరీ నాగలిపట్టవు. కబుర్లు చెప్పి అందరిని ఇక్కరిస్తావు'. అది కాని చేయకూడదు.

అమ్మ

ఇప్పుడో.

వెంకట

అమాటలన్నీ ముదరకించాను.

అమ్మ

అయితే.

వెంకట

వెళ్లక తప్పదన్నాడు.

అమ్మ

నరే.

వెంకట

(అమ్మకళ్లలోకి నూటిగా చుస్తూ) నీకు వెళ్లి పోవాల్సి నీకూ ఉందా.

అమ్మ

వెళ్లే? ఎన్నో చూసి వస్తావు; ఎన్నో నేర్చుకొంటావు.

వెంకట

అమాత్రం నాకూ తెలుసును.

అమ్మ

సంవత్సరంక్రితం ఇట్టమొది ఇప్పుడు ఎందుకుకాదు?

వెంకట

నీకు తెలియదూ ఎందుకో?

అమ్మ

నాకేమి తెలుస్తుంది నీమనస్సులో ఏమవుతున్నాడో.

వెంకట

తెలియదూ!

అమ్మ

నీలాంటి పడుచువాళ్లు గ్రామములో తిక్కునైతే అటలుపాటలు సరదాకొంత తగ్గుతూది. విజమే. కాని వల్లడం మానడం నీచింత; సంపదా మానడం నీఅధ్యవంతు.

వెంకట

అంతేనా!

అమ్మ

అంటే?

వెంకట

ఈలాగు మోసపుచ్చడానికి నన్నెందుకు అంత ఆశపెట్టావు?

అమ్మ

చాలుచాలు. అమ్మ వింటే—ఏం పెట్టాలి. (అని లేచింది.)

[గుమ్మానికి ఎదురుగా చెట్లమధ్య మనిషి కదిలి నట్లు అయింది. అమ్మ గుమ్మందాటి గడపలోకి వచ్చింది.]

గవరమ్మ

(ముందుగా వచ్చి) వెంకటే, నీవు ఇంటా వను కోలేదు.

వెంకటే

నీవు ఇక్కడికి వస్తావు అనుకోలేదు. ఎందుకు వచ్చావు?

గవరమ్మ

(లక్ష్మివైపు చూస్తూ) మా ఆయ్య ఏడి?

లక్ష్మి

ఇంకా రాలేదు.

గవరమ్మ

నీ ఇంటికి రోజూ మా ఆయ్య వస్తూఉంటాడట. ఎందుకు?

లక్ష్మి

వస్తూఉంటాడని నీకు ఎవరు చెప్పారో వాళ్ల నే అడిగూడా అడుగు.

గవరమ్మ

నిన్ను అడుగుతున్నాను.

లక్ష్మి

నీ కివదు చెప్పాను?

గవరమ్మ

వాడెవనివాళ్లు అడగా.

లక్ష్మి

వాడెవనివాళ్లు అడగినే అడగలేకపోయినావా?

గవరమ్మ

అమ్మనలివాడిని నీవలలో వేసుకొన్నావనా ఈ గర్వము?

వెంకటే

ఇదంతా ఏమిటి, అక్కయ్యా?

గవరమ్మ

లక్ష్మి అంటే నీకూ మతిపోయిందీ!

వెంకటే

ఎవరూ అక్కరలేకుండానే నీకు మతి పోయినట్లుంది.

గవరమ్మ

(లక్ష్మివైపు తిరిగి) పడుచుదానికి నీకు అమ్మనలి వానితో ఏమిటి?

లక్ష్మి

మునలివానినే అడుగు.

వెంకటే

లక్ష్మివ్యాపారము నీకూ నాకూ ఎందుకు అక్కయ్యా?

గవరమ్మ

మొద్దలాగున్నావే. అయితే చెప్తా విను. తండ్రిగా చూసుకోవలసిన మునలివాడిని తన మరలలో పెడేసుకొంటూ ఉంటే, నాకూ నీకూ కాక మరెవరికి?

వెంకటే

కిట్టివాళ్లు అన్నమాటలు చెప్తుకొని ఎందుకు అలాగు అవుతావు?

గవరమ్మ

లక్ష్మిని కాదనమను.

వెంకటే

లక్ష్మి గారు అక్కయ్య సంగతి నీకు తెలుసును కాబట్టి, మరొకలాగు అనుకోవు.

గవరమ్మ

లక్ష్మిమానం నగం అంగీకారం

[ఈలాగు అంటూఉంటే లక్ష్మి దీపంపెట్టి కుట్టు సామాను బాగ్రత్తపెట్టుకొంటూఉంది. ఇంత లో మునలిది వచ్చింది.]

మునలిది

గారా! ఏమిఅదృష్టం ఇవ్వార. వెంకటయ్యా! కూర్చోరేం!

గవరమ్మ

మునలమ్మా, నిన్నొక్కనక్ష అడుగుతా, సరిగ్గా జబాబు చెప్ప.

మునలిది

ఆ:

గవరమ్మ

మాలయ్యరైతిరోజూ మీ ఇంటికి వచ్చి, లక్ష్మి తో ఏకాంతాలు, గుసగుసలు అడుతూఉంటాడట. వాల్లిదర్దికి మతిపోతే, నీవేనా ఎందుకు బుద్ధిచెప్పవు?

మునలిది

ఎవరికి చెప్పమంటావు? అయ్యరా? అయ్యకే బుద్ధిలేకపోతే లక్ష్మికి ఎక్కడనుంచి వస్తుంది?

గవరమ్మ

లక్ష్మి నిచ్చి అయ్యకు పెల్లిచేస్తావట!

మునలిది

వాళ్లు ఇష్టపడి చేసుకొంటే నేను ఆపాలా?

గవరమ్మ

ఈడనా జోడనా! కులానికాతక్కువ. తిండికా లేదు.

మునలిది

ఇవ్వారో లేపో పోయేదానికి నాకెందుకమ్మా నాకోసము గారు! నేను వకాల్లి ఇవ్వలేదు.

అవన్నీ. ఇంతకూ అయ్యను ఎందుకు అడగవు?...అడుగో అయ్య—వస్తున్నాడు.

లక్ష్మి

[కళ్లు విప్పి చిన్ననవ్వుతో, ముందరికి ఒక అడుగు వచ్చి] ఇంతటిఅస్యమా, మామా!

రామస్వామి

ఇక్కడా ఉన్నారు. గారూ, నీకోసం ఊరల్లా వెలికినను. ఎవరికీ తెలియదన్నారు. ఆకలితో పెట్టంనుండి నేనువస్తే, ఇంటిలో ఏమీ ఉంచక పెత్తనానికి బయలుదేరావా!

గవరమ్మ

లక్ష్మిని వదిలేసి పెట్టం ఎందుకు వెళ్లేవు?

రామస్వామి

నోరుమూసుకొని ఇంటికి వెళ్లు.

గవరమ్మ

లక్ష్మి ఉండగా నే నెందుకు?

రామస్వామి

అనకాల్లి ప్రయాణం మానేసి ఇక్కడేమి చేస్తున్నావు వెంటి?

గవరమ్మ

తమ్ముమా నేనూ అడగవలసినది ఒకటిఉండి ఇక్కడికి వచ్చాము.

లక్ష్మి

నన్ను అడిగితే మామా, నిన్నే అడగమన్నాను.

వెంకటి

గవరమ్మ

అందరూ అనుకొంటున్నారు...

రామస్వామి

ఎల్లప్పుడూ ఏదో ఒకసాదే. వాళ్లు అనుకొంటున్నారు, వీళ్లు అనుకొంటున్నారు అని. వాళ్లు నాముందర అంటే ఆనోరు కట్టిస్తా పద.

గవరమ్మ

నీకు కోడలుగా ఉండడానికి లెగినట్లన్నీ నీవు పెళ్లి అడతావా!

రామస్వామి

అదేలే!

గవరమ్మ

(గోలుఎత్తుతుంది.)

వెంకటి

అక్కా! ఏమిటి ఇది, ఛా.

గవరమ్మ

(కళ్లు తుడుచుకొని, వెంకటిని దగ్గరగా లాగుకొని) మా గొంతుకులు కోసివేసి గోతుల్లో పాతేసి మరీ నీడయత్నం కానీ.

రామస్వామి

మిరిద్దరూ ఈలా రండి. లక్ష్మీ, వీళ్లు నీ పిల్లలు గదూ. (అందరిని ఒక్కమారుగా చూచి) మీ రందరూ ఒక్క కుటుంబంగా అనురాగుతో ఉండాలి.

గవరమ్మ

అ! అ! ఎన్నటికీ పొనగదు. ఈని, అవకీర్తి; వడ్డు వడ్డు.

రామస్వామి

లక్ష్మీలాంటిదల్లి నీకక్కడ దొరుకుతుంది?

గవరమ్మ

లక్ష్మీ నాకరికే వస్తానన్నా నా కక్కరలేదు.

వెంకటి

నోలెందుకు ఆలాగు చెడకొట్టుకొంటావు?

గవరమ్మ

ఇది ఇల్లు కాల్చే కొరివి. రామా! చెడిపోయేము. (అని అంటూ పెళ్లిపోయింది.)

రామస్వామి

నీవైనా ఒక్కమందిమాట అడవా!

(వెంకటి బబాయి చెప్పకుండా పెళ్లిపోయేదు.)

వెంకటి మంచివాడు!

లక్ష్మీ

నీకంటేనా!

రామస్వామి

(ముసలిదానిపైపు చూస్తూ) పంచమినామకొండకు వెళ్లిము.

మూడో అంశము

వాడవలన

1. ఒకవిధిలో ఒకచోట

ఒకడు

ఇంకా తెలివిరా లేదా నీకయ్యా?

నీరయ్య

నిన్న కొంచెం కళ్లు విప్పి చూశాడు.

ఒకడు

అయినా అంత విర్రవీగ కూడదు. నైవాని

కైనా కళ్లు ఎరగా అవుతాయి. ఆ వయస్సు

ఏమిటి, ఆగ్నరపునవారీ ఏమిటి?

నీరయ్య

గవరమ్మ అలాగే మొరవెట్టిది. దానిమాట పడితేనా!

జోగులు

అమ్మమ్మ కూకలువేసిది కాదూ!

నీరయ్య

వరహాలు చచ్చిపోయిన దగ్గరనుంచి పోయి వ్యాపారం, గ్రామం వ్యాపారాలున్నప్పుడు అలాంటి ఆటలలో అట్టే కనబడేవాడు కాదు. ఈ అమ్మమ్మ వచ్చిననాటినుండి మల్ల ప్రారంభించాడు ఈ పడుచు నులన్నీ.

ఒకడు

ఓహో, తెలిసింది. ఎదురువాడే సుముడి అని అందరూ, ముఖ్యంగా ఆడదురువెళ్లా, అనా అని కాబోలు ఆవేషం వేసేవాడు.

జోగులు

వేషం అని తీమాత్రం వేసు ఒప్పురు. వాడికి స్వేచ్ఛామాకూడా ఆటలన్నా పాటలన్నా చాలా వరదా.

నీరయ్య

గొర్రుపుసవారీ చేసినచ్చి గొర్రు దిగుతూ ఉంటే అమ్మమ్మ ఇంటినుమ్మంలోకి వచ్చి పెద్ద మొఖంతో ఎక్కడిస్తే అయ్య అబోమిమ్మ అని తరం కాకుండా ఉండేది.

ఒకడు

అందుకే కాబోలు, ఒకనాడు రాత్రి పెన్నెట్ల క్కురకాయలతో కలిసి ఉన్నట్టే ఆడేశట!

జోగులు

అప్పుడేనా గవరమ్మ కూకలు వేయడము; అమ్మమ్మ నవ్వుడం. ఇంటిలో పెద్దగోల అయిది అని అన్నారు.

రెండోవాడు

మొగుడు ఎదురువాడుగా కనబడాలనా?

ఒకటోవాడు

ఇద్దరిగర్వం తీరింది ఇక.

జోగులు

గర్వంలేని మనిషే లేడు. ఏమి చేతకానివాడే విరవిగుతూఉంటే, కొద్దోగొప్పో బలం ఉండేదన్నీ, బుద్ధిఉండేదన్నీ రామస్వామి గర్వంపడ్డావని మనము హేళన చేయడము అనందర్థంగా ఉంటుంది.

నీరయ్య

నిజం బాబూ. నిజం.

మూడోవాడు

రామస్వామి వేగిరిగా మంచుటాంటి లేచి విరగాని రామటా తిరుపిలిదామా?

నీరయ్య

తప్పుకుండా తీయండి బాబూ, అమ్మమ్మ అఖర్వులంతా భరిస్తుంది.

ఒకటోవాడు

మల్ల ముఠా ఆడాలనా!

జోగులు

రామస్వామిసంగతి ఏమి అయియకా. తెలిసినా నీర్వహణమూ అది. ఈవారం రోజులనుంచి

గ్రామం అందరమూ నడుతున్నచికాకు
మాస్తా ఆలాగు అనడం నీ నోరే చెడ్డకే.
రామస్వామీ దృఢంగా ఉంటే ఈపోలీసులు, ఈ
రివ్యూవార్డు వాళ్లు ఈలాగు మనల నందరినీ పీడి
చుకో తినగల్గుదురా. కారంవీటి జమీందారు
గారి టుకురిడివినుంచి చాలాకాలం పోయిందని
మన గ్రామస్థులమీద అనుమానంకొద్దీ పోలీసు
వారు చేస్తున్న గొడవకు రామస్వామీ లేవ
గలిగేఉంటే ఎంతోసులభంగానో దాటిపోయి
ఉండుము.

రెండోవాడు

ఆమాట నిజం. ఆవిషాయలలో వాడికున్న నే
ర్పు మన కెవరికీ లేదు. అందుకేగదా గ్రామ
పెద్ద అని ఎంచుకొన్నాము.

ఒకటోవాడు

ఆ ఆపున్నను కొలుచుకొందాము సారే. కాని
ముచ్చివైద్యున్ని పెట్టకుండా రామభజన,
అమ్మవారిపండుగ, వెంకటేశ్వరులకొలుపు అం
టే నిమ్మిస్తుందా?

రెండోవాడు

ఏమీ, పెళ్లరు వచ్చి మాస్తా పోరున్నా ఏమీ!

కోగులు

అందరూ వైద్యులే, అందరూ నజ్జనులే!

మూడోవాడు

ఎవళ్లు మాస్తాన్నాన సీతయ్య?

సీతయ్య

కర్ణంబాబు బావనయ్య పెళ్లరుని పడిపోయిన
నాడే తినుకోవచ్చామ. అతనూ చేకనైందం

తా చేశాడు. వెంకటయ్య పట్లంపెత్తే అక్కడ
అదరూ ఈబావనయ్యను వదిలేసి కొత్తగా
ఒకనర్తనుబాబు వస్తే అతని దగ్గరికే అందరూ
వెళ్తున్నారు అని తెలిసిందట. ఆమాట ఇంటికి
వచ్చి చెప్పాడు. కర్ణంబాబు కాదన్నాడు.
అమ్మమ్మ ఆకొత్తనిన్ని తెమ్మన మని పట్టు
పట్టింది.

కోగులు

అవును. కర్ణంబారికి, ఆబావనయ్యకు ఇలాకా
ఉండ. మన గ్రామంఅంతా గుర్త చేశాడు.

ఒకటోవాడు

ఈపెద్దలున్నారే పార్టీలుచేసి మనడబ్బు కొట్టి
స్తూ తాము బాగుపడతారు.

మూడోవాడు

మెల్లిగా వింటే.

కోగులు

ఆధరాలు పోయినాయి. క్షురవార్లందరమూ
ఒకటైతే వీళ్లు నలుగురు పెద్దలూ చేసేదేమిటి?

రెండోవాడు

అగొడమతా ఎందుకు ఇప్పుడు?

ఒకటోవాడు

నువ్వొక పెద్దబుద్ధమంతుడవై దొరికేవు. అంత
భయమయితే నువ్వు ఆపట్టులో చేరు, పో.

మూడోవాడు

ఈప్రకారం, కర్ణంబాబు సామాన్యుడు కాదు.

రెండోవాడు

సీతయ్య! కొత్తనా, బావనయ్య, ఎవరు
ఇప్పుడు వైద్యం.

అనుకుంటున్నాడు.

అ సీతదేవత వచ్చాడు. నిమగ్నంగా అందుకు
ఉంది. సరే!

అనుకుంటున్నాడు.

అన్నా, నీకూ శరణ్.

సీతదేవత

అతడు అన్నట్టే బాబూ.

అనుకుంటున్నాడు.

ఏలాగు మారినదో.

సీతదేవత

కర్ణంబాబుగారి మాటలకారం గవరమ్మగారు
బిచ్చకొన్నా, లక్ష్మమ్మ పేకటయ్యలు ఇద్దరూ
ఏకం కాగానే బాసయ్య మరి రాలేదు.

అనుకుంటున్నాడు.

ఇదండీ. అందరమూ రామస్వామిని చూసి
వత్తాము.

2. మరొక వోట-మరికొన్నాళ్ళకు

రావి

లక్ష్మమ్మ దురదృష్టం!

రాజులు

లేచి తిరుగుతున్నాడేమో.

రావి

ఏమితిగడం? జూరేయిన మళ్ళీ మరి కలియ
దని బాక్సనుబాబు స్వప్నంగా చెప్పాడు.

రాజులు

అయితే లక్ష్మమ్మ ఇప్పుడు ముసలి మొగుడు
పెళ్లం అయిందన్నమాటా; సానం!

రావి

అలాగని సందేహం ఏమాత్రం లేకుండా వచ్చేయ
లేదు. ముసలతికంటే ఎక్కువ అదరగతో ఏమో!

శ్రద్ధచేస్తున్నాది. అయ్యగది విడిచి పైకి రాదు.
పక్కలో కూర్చొని ఏభక్తవిజయమో, ఏభార
తివచనమో చదివి వినిపిస్తూఉంటే పెళ్లి అయిన
కొత్తరోజులలో చూపించే మోహమంతా
అయ్యకళ్ళలోను, ముఖంలోను చూపుతూ
ఉంటాడు.

రాజులు

నాలుగుజాల్కొందట పెకటయ్యతో కలిసి
వార్ల గున్న మామిడిగోటలో తిరుగుతూఉంటే
చూశాను.

రావి

ఊ! ఏదో పనిమీద అయిఉంటుంది.

రాజులు

ఇంకకూ పడుచుది గడులో మూలుగుతూ
ఎంతకాలము కూర్చోగలదు?

రావి

అదికాదు. ఇంటివ్యాపారము వాల్లిద్దరే చూ
డలిగదూ.

రాజులు

వాల్లిద్దరికీ మంచి అన్యోన్యమేనా?

రావి

అహ! వాల్లిద్దరికీ ఎంతోహేమో, గవరమ్మ
లక్ష్మమ్మలకు అంత పడదు.

రాజులు

ఇన్నాళ్లు చల్లగా నడిచిన కుటుంబానికి ఏమి
రానున్నదో!

రావి

అయ్య తీవ్రించి ఉన్నాన్నాళ్లు ఏమీ భయం
లేదు.

రాజులు

(సశేషము)

౧

దేదయమయ్యెను బాలార్కు- సుతయమయ్యె-సుదినమయ్యెను గనువిచ్చు సుకృతు
చాలమేల్కొని వేకువజామునందు-గన్ను మూసినవారికి గాదుగాని. [లకును;
పుష్పితోద్యానలతలపైః బోలె నతని-మృదుకరస్పర్శ ప్రసరించె మెల్ల మెల్ల
ముందుగా లేచి స్వాగతం బందియిచ్చు-తనదుపేరిటి దేశపు తరుణులము.
ఏమంతయు జపియించిరో-నేమము నిష్ఠయును మోజయ నెలతలు దామి
కేమేమి పూజ లిడిరో-యామిత్రు కృపాకటాక్ష మందుటకు నహా!
దేవకన్యకలట్లు లాశైవ లతని-దివ్యతేజంబు దాల్చిరి భవ్యమగిని;
కాని కుంతిమహాదేవి పూనినట్లు-గర్భములయందు మూత్రమే కాదుసూది.
కాదునుండియొక సుతునినొక్కరునిశక్తి-భరునిగనఁగోరియునుగాదు-తాల్చిరద్ది
నిత్యకల్యాణులగుచును నెగడుకొని కే-స్వీయసర్వాంగ పూర్ణ జీవితములందె.
ఒకయపూర్వతత్త్వ యొకనూతనోత్సాహ-ముక యపూర్వనాగరకత గలుగ
నూత్న భావనములు నూత్న వాంఛితములు-దేందములను బాదలి సందశింప.
వీరఃత్వ లటంచును బహువీరిమాత లటంచును
ధీర లంచును శాంత లంచును ధీవితారద లంచు శృ
గార శిల్ప కళాకలా వికాస భాసురమూర్త లం
చార! పేరువహింతు రీయుదమూర్క దేశ వధూమణి.
అచ్చరిలువోలె నందసోద్యా ములను-గుమ్మటములట్టి కేళీగృహములుందుఁ
దల్లులునుబిల్లులునువేడ్క-లుల్లు సిల్లు-మెలఁగుచూదురు తల్పిమమెఱుఁగుఁబొండ్లు.
మెఱుఁముదురువీరునవనవోన్మేష మెనఁగ-విపులయువజనహృద యాభావీభులందు;
వీర శృంగారరసములు వెల్లిగొలిపి-వారు ఘన కార్యములను బ్రపర్తిలుటకు.
కలకే దేవతలంచు నొక్కడను; స్వర్గంబును నొదేని? భూ
తలమే స్వర్గము, మర్త్యతే సురిలు, నిత్యక్షేమ సాతోష న
తృల మేదాన లభించునో యదియ తత్కల్పద్రుమం బింక, నీ
యిల స్వాతంత్ర్య మొసంగరాని శుభ మున్నే? మోక్షమే యిచ్చెడుకా.

ఏలేజి! ప్రసరంబుచేతఁ గవిలో యీజాతి యీమెపు నాం
పాతేజోవిసరంబు నట్లుచుఁ బర్యంబు దొర్లఁపలంబట్లు, వి
ద్యోతుఁడౌ నెఱగంట నిష్కమియ నుద్యోగిండ్ల త్రవ్వగి నం
పాతంబు నహియుగ కోడి వజ్రతాళ* భల్లూకపుట ప్రియగి.

జయభేరత్ మొరయించి రంతట మహాత్మాహంబు సంధిల్లు దు
స్థయులై శాంతమహాసముద్రమునకుఁ నొక్కో ధముం జేసెన
ట్టి యుగ్యహముఁ తొచి చొడి యచటఁ జెక్కె-నా నెక్కొల్పి, నూ
త్నయుగభావకు లై యవస్థిముఖ తిద్దాల్పంబు- చేశోద్భవుల.

అడం జొచ్చిరి, పాడఁ జొచ్చిరి యమిగానాదవారాని నో
లాడుజొచ్చిరి యీ నీమదార లోరా! యన్యుల విద్వ! యే
రామ జాడము గుండ్లు చేరె నమగింటఁ బామి లయన్ మదిన్
ప్రాడల్ గావున "మాకుఁ దో వగుమ నిల్వూ"హించు నేర్పిల్లన్.

మును బ్రహ్మాంధులందు నాదుటకు నై పుణ్యప్రతంబుల్ సువి
ష్టను గావించి కృతార్థతం గవన విశ్వామిత్రులుం బోలె, భా
జనులై యీజను లగ్రజాతులయ నేర్పాద్యప్రీతికిఁ ముదిరికిఁ
ఘనులై యు ప్రసవ్యమామఁ గిరి మోక్షశ్రీసుఖానందము.

జ్యోతిర్మహా మొందు నాతనముగన్ వ్యోమంబు నీమిం దగం
దోతేరన్ విని తద్వశేష మరయు దోడ్తోడ యుగంబులుం
జేతు బట్ట పరీక్షికుల్ బలెనె, సంసేవితు నై జేరికుల్
ప్రాతసుస్థిరి స్వప్నమోహముఁ నదృశానిమగ్నంబుగన్.

చతురంధోధిపతి భూతల మహానాహుజ్యహో నీయుఁ జై
అనులప్రాభవవైభవోన్నత జయప్రారంభ సంరంభంబై
కృతరాగాతిశయ ప్రజాహృదయ నీలేజాననాసీమఁజై
నీతి బాలింపును దద్వభండు మహిరి శ్రీభోగదేవేంద్రుఁజై.

* (The Russian Bear) రష్యా వారు భల్లూకధ్వజులు. ఇచ్చట రష్యా రాజు యుద్ధము మాదిరిము.

సింధుదేశ ప్రాచీననగరచిత్రములు

౧. బంకమన్న, ఇసుక కూర్చి కట్టిన బొమ్మలు ఇందు పిందు ఇప్పటి కైనను వీరిద్దరూ నాటివారు.

౨. స్త్రీల కరకాభరణములు

హా హెంకో చాకోలో దొరకిన ఒక పెండ్లివారితో (౧౧)లో మిట్టాన్ని బంగారపుసాములతో కూడి వివిధమున వేసి.

3. మోహెంజోదారోలో వెలువడిన యొక గృహముయొక్క అంతర్భాగమున దొరికిన మానవాస్థిపంజరపుంజము

అప్పు, ఏంలేవంటే! ఓనాడు తల్లివారి వాడంటే
 తోట ఉదయం వచ్చింది. పొద్దునకు... పొద్దునకు
 దాడు, మామీనాడు, వాడినాడేది. ఎల్లా యికా
 నున్నాం చాలి బాంబు పట్టేడు, అవరంగా హత్తెరి అని
 దొరకపుచ్చుకున్నాడు చుట్టూ! "వెల్లి వెల్లి వెల్లి,
 వ్యవధి లేదు వ్యవధి లేదు" అంటూను, కాట్లు కమ్మోడు,
 మోస్తోడు, ఆగడు, అంతా న తోంబియ్యడు, "వెల్లి
 క్షిప్రం అన్నాడు, కర్కం చచ్చినా కర్కంపువా
 ఆగడు, కెద్దలంత వ్యాపకం అట్లా పైటు చేశాడు,
 ఇలా మాస్తే బాధం లేదు, ఎటు కట్టాలి నాని!" అం
 దేడు. నిజమే అమాట, పుట్టాని! పూర్వంబి
 గూడా అనుకుంటూనే ఉంటాంగా మేనరికం సంబం
 ధం! కాని, ముట్లూరు, మారెమ్మనూ రమదయల్లు
 ఏకో నొంది మక్కలు చెప్పకుంటూ ఉమ్మచాడేగాని
 వొట్టి రికామీనుని కాదు. వాడికి తోంటే తోటి
 మంది అప్పట్టు వచ్చునే ఉన్నాడు, బాధలవాలు మివరూ
 కట్టుకుంటే తీరదాకా చా తూను, పంకో సేంమాకు
 ముప్పేంటి దీమిదే ఉంది మరమ్మ, కాస్తే. అంతక
 నేనూ! ఏకో అవెల్లి కట్లం మీ అయినట్లు అరిగాని
 తోరనే! చెబుతున్నా! మేనరికం అంటే కన్నావరదా
 రి! కాస్తం వ్యవధిగావును! రెండుమాడు దళాని
 వెళ్ళవయ్యేనే చేశా ఆక్కరి! "చెప్పావై కాట్టు
 య్యో, కాస్త నిదానించు, కట్లం దను కొంచెంచేరి,
 ఇట్లా కట్టుకో కంఠులు కేయిందినే ఎల్లా! మదకా
 ముందు మానుకోనీ, కావలిదే బాడ్ల మీగదా, ఏకో పై
 పలు శేర్దాంతే!" అంటూ పట్టి ఒక్కరవ్వకనుకు
 న్నట్టు చివాయిద్దాం అని, అయినే అతనికికా అత్తే!
 ఉండూ, తను చెప్పేదేకో అదేగాని, తల్లియినా
 మామాట కొరనియ్యందే! మట్ల వాట చెప్పడంసాంపు
 మాఅందరి దగ్గరా ఉంది, ఉంటే! ఏమీ అరపు విని
 పించుకోందే! పంకో! పైగా, మేనమామ, ఓనేరమామ

పాపి కాతలి ముకు నికటిచ్చినా మేం అల్లెళ్ళే సెగ్గవచ్చు
 మా? అమ్మమ్మ! ఏకో అనోజవం చేతుప్పు అలసా
 మీ ఏం రిమాయివాలోగాని, ఆ మువం ఒక్కవే
 మా తిమ్మమా, మొక్కవారం తిం మువలూర్తం
 ఆ కాయలెంపిమం ఏచ్చాడు అన్నం ఆదీపి, సరిఅను
 ధాన్యమే అగో నాకును వాళ్ళ వూరు నిమ్మగిరి
 చాడు.

అవునా; ఈమహా అశ్వేష్టి తీరిపోయింది, నాకు
మాత్రం నాచెట్టపట్టుగా లేకుండా వుంది, చెప్పండి! కాని
నీమీటి చెయ్యికి! పెద్దవామా! మహాశివ, అరిచివచ్చి
నిజమే! సుభాగ్యవాడనునీ చీకా తాగితిగా ౧౪౫౫
హైదరాబాద్ అంబులపోయింటాయనా, మంజుల గుడి
మీకు మామూలుగానే వీటిల్లో స్థాయిగా ఉండినది
బహుశామను. ఒకసారి చేతులుగా అప్పు అలాచించాను.
“ఇక పెరిగి, నమస్కరించు ఇంతంతా ఇంతంతా లేదు
మనకి చెట్లన్నా లేమన్నామా. చెట్లన్నీ అత్యంతిటికి పంపే
కాంక్షమన్నా ఈయనకి పంపానా మంజులగారు; ఎలాచి
ఇలా నాలుగో లేమన్నా వీటిలో నామా. లేమన్నా
ఓయింటినా మంజుల గదా మనం కోనేడిమా. ఈచాలా
మంచి చెట్లన్న చెప్పడానికి మాత్రం పెద్ద చెట్లన్నా
వ్పారు గదా! అని తలపోసుకుని, నేను మనసు నిల్పి
రండేమనునీ, నాన్నే హిమము ఒక మేష్టరు మా భవనం
లోనే చూడగలగానో కానరం పంట అయిన్ని
మీకుం కలుసుకుని, హైదా అని అయినా నేనూ కలిసి
పట్టుపట్టుమని కొన్నికొన్ని ఖంబాయింపులు చేసుకుని,
ఇప్పుడు చెట్ల ఉత్తరాదెచ్చి, మా తమ్ముళ్ళకి, పెత్తం
గారికి, కడమా బంధుకోటికి, శుభంకంటా గోత్ర
అవస్థనం రాసి, మంజుల పంపిన్ని వాళ్ళని యావస్థం
దీని యకాయనీని బయ్యోరి వచ్చిగాలమని, పెరిగి ఓ
ఇదనీ, ఓ అదనీ అవనాళ్ళ పుకమాయించిన మీదట ఏకో
బాగ్లో కొమార్తెచ్చి ఇంట్లో పెకలేమన్నా, అమహా

కంటితాయా. ప్రతియ్యుచిన్ని అగతికల విధు ఎక్కడికక్కడకే అది పట్టినాభ్యుతో తెల్లారకట్టే రహారయారు, సమాహారం కొట్టుకు పోవచ్చుకదా అని సరే అనుకున్నారట మావాళ్ళు. అనుకుని ఓ కొంచెం నిమిషాల్లో విగ్లాస ప్రాకునీ అగతికల్ని కట్టి ఎక్కడోను బళ్ళు నోలుకుని మేడలమీద పట్టిపడ్డారు నీమిగ్గి. గట్టిలో మెల్ల, ఇంకామాల్లలు కట్టేదు. నిమ్మనీ, మానంకోరమ్మకు నాకర్సిరి కొచ్చేట, "మేట్టరు సాయం త్రం పట్టావన్నా" అని మరీ పట్టుకుంటే బిక్కులు కానా లన్నయ్యా!" అన్నాడు. "సరే. మీ చచ్చి సామాన్లల్లోపడిపో" అని నేను అంతలో బిక్కులకర్చి మోచేటిలో బిక్కులు కొన్నవాణ్ణి ఇప్పుడు లోపలికి దిగిపోవడం పోషించేవట్టుగా, మరీ ఇక్కడ గమీనా, బిక్కులు కున్నా నన్ను మెచ్చించకపోతే యొకదా మువ్వలకా అన్నట్టుగా, నిరుత్సాహ తిరిగి లోపలికి వెళ్ళి, "అయ్యా! దయచేసి కా! నాచి పట్టుకు" అని బాధిభాషలో అడిగి, అతిక్కులు చిల్లగా బహువచనంగా—చుట్టే పల్లెటూరి కట్టినాయి—చుట్టే తిరిగి లెక్కపెట్టుకంటూ ముగ్గుక—జేబులో వేసి ఉనుచి, ఏవో కొచ్చ దిక్కులయం చేసిపట్టి గరాగరిగా ఇవతలి నమ్మాలే బిక్కు "అయ్యా! ఈటిక్కుల్లు ద్వారపూడికేవా మానెట్టండి" అని నన్ను కంబుల నేంపట్టి, నేను "అయ్యా! పిల్చిల్లుయ్యూ ఉన్నా వేమిటి, ఎక్కడో! ఎక్కడో!" అంటూ వాడి అగిహ గర్జ అపర్యాంతులంటూ ఎక్కడోపోయి, మావాళ్ళతో బండీలో పడగలిగించుకు అవంతుడి, అగిహులూ పోగవోదిరి నుంచుకి పోనేలేక నేనూ ఎక్కడి పెట్టి తలుపుకుని, "అయ్యయ్య" అనామని గోపలనూన్నా పడ్డాను.

రైలు "అ- నేను వెళ్ళి" అన్నట్టు గంభీర వారామీచేసి నెక్కి కంపెండం మొదలెట్టంది. అవకంగా రైలువాడు "వీడికావు, ననుకు, నీయివ్వంపియండి" అన్నట్టు తెల్లలు సింపుల్లోనున్న యిల్లము గాపు కూరి పిట్టికల్ని నసారం అంటేట్టు, ఒక్కటేకాదు. నాలోటి పోషం రైలు నెమళ్ళు కట్టుకుంటూ పరిగ

త్రపం మొదలెట్టింది. కామనెంరే బుం ఉంది నైలుకి ఉంటే? అన్ని పట్లు ఇవపసామగ్రహానా ఒక్క నర మావెలుకు పోవెలిగే అల్లా వింది, వోలిపోయింది. నాకేమిందీ? రైల్లో పడ్డానాకామా సుగోతోక్కుల్లా బాబరిండి, అబ్బున కంటిలోంచి గామనూన్న అప్ర భారమందపవం ఫర్మమా అని కట్టు ఇట్టే మూతపి చిరు కున్నాయి. నిద్రిత కూర్చున్నట్టు చువోవట్టుంది, బిక్కు క్కుప్పుడు బాక్సుంటేనేనాని ం నేరు, దాంతిగ తెమ్మా! అల్లా! కాపిపుటో, ఓరిథరకా, అమి! పాల్ల పికారులో నేం ం పిగుగా బడివక్కా! బిక్కు లేవరిగి కట్టచి ముఖం కట్టించి, "ఎక్కడికా చ్చా" అన్నాడు. అంటే "ద్వారపూడి కాటా" అన్నాడు మా కట్టె గానినా, ఏమోగాని, "ద్వార పూడి" అనే తెలి కట్టినోటే నాకు ముగియం చేపట్టాయంది చెప్పగా! కట్టినోటే నాకు వివరం చురి అనేరు. అజేకేకా. నూనానా! నేను పైన రైలి లిండిన వాకేటలేయలో—పొడంకాయకోసమే అని జ్ఞాపకం—చిమ్మంగా తెయ్యట్టాడు. పట్టెటపట్టికి బిక్కులు చుట్టకలింది; మాదా గానంగా అది పైకి తీశాడు. అట్టటి తెల్లగా కట్టించి తీచానీ, "ఇదే ఏట్రా, ద్వారపూడి" అని ంనాడు. అయ్యా తెలిగే విశయ మయ్యు! నాకు బిక్కులతోపోయి ఇవత్రంకా భయం, దానుంకా బిక్కు బయల్దేరియి. నాకు పంజటి క్కుట్టువెన్నెపట్టి రెం గత గానికే. చూసి "ద్వారపూ డి" అని చుట్టే బిక్కు. "టిక్కుట్టేక్కు క్కుగోగా, పం తప. జీకాకార, కిమ్మో కట్టే" అనుకున్నాను. నాకళ్ళు కింకొన్నయ్యూ అయిపోయాయి. మావాళ్ళా ఒక్కొక్కటికట్టే తీమాంపిడి చిలికిచుట్టే "ద్వార పూడి, ద్వారపూడి" అని చుట్టూంటిడిం అనించు కున్నానా! అల్లా పట్టుకుంటే బిక్కులు ద్వారపూడికి విడిచాడు. చెదిరి, "బిక్కు, ఇంకామా! ఎక్కడోపోన్నాయి యిందుకుం?" అన్నాడు. అనీ, అదిమామూ కాకే నాడిగని చిదివాడు. అంతకునా పిరికే విస్తవాయి పొరుకున్నారు. మాగంభోంపట్టు నాకేది తిరిగి "యం దొచ్చిన మీముగ్గురికే బిక్కుట్టు: పుచ్చేకు నున్నానా నీమి

ట్రా, లేవనుకుని నేను పన్నెండు చేస్తాను!" అంటూ పట్టకం ముద్రెట్టాడు. "ఏదీనివట్టే చేశావు! ఇంకేమి! చిట్టచివరికి సాయంలేదు. మా గొడవలెందుకు, రికవాల్ తీర్చిన పురూషాలు సంఖ్య నేనెవరి నేనూ!" అని నేను లేచాను. "ఒరేయి, నువ్వు ఇరువురున్నావీనేగా! నేను 'పన్నెండు' అనేరెప్పుడు "నేను ఇల్లా ఇల్లా మామగ్గు గి అక్కగ్గులు పుచ్చుకున్నాను. కడింబాల్లేంకయి!" అని నాతో చెప్పి మగ్గి అమ్మగ్గులతో అది చెప్పా! వాటి, ఎదో కొన్నవాడవు ఎక్కువకొన్నావు గనక మామగో నిద్రి, అది ఎక్కడిచ్చాడో?" అంటూ మానాడు అం నుకున్నాడు. "నీమంచి నోళ్ళ భద్రవారకం, తిరిగి చూడేవు పట్టెయ్యి కిక్కు!" అంటూ కుర్రాళ్ళ మీద నేను, "నీ పెద్దకడు పెట్టుకు! ఇన్నమాట మనస్సులో పెట్టుకు ఇంకానావు?" అంటూ వార్డు. ఇంకాలో అనినాడు, "ఇం నునా తమ్మున రిన్నచాలెయి? ఆంకరి ప్రయోజక త్వాలా ఒక్క టా! గావే ఉన్నాయి, అసెగిలే రేకు!" అని ఈపడింపులు మొదలెట్టారు. నాకు రావడా రేదిక్కలేసింది. అంతా స్వజనం అయినాడం వల్ల చిగు కువా మగాని, లేకవారే ఒక్కొక్కరి ఇల్లా చీర మండు .

కొండోకంటివా డొకప్పుడూ, గుడ్డ వీడ్చు కుమ్మ గుని, ఈపంగలి కి పట్టేసి పైకి మామూలుగానే కనపడు గలిగి నే వ్యాపారం దివ్యకొరగా ఉండెడి, కలిపి యిది. కాని అచ్చే, మేనా! నాదవప్రసాదాల్లో హోరు డోరైవాయింది, వాటిమండు ప్లయిష్టమి ప్లయిష్టివాయింది. రైలుఆరింగో, నవ్వుకోకో, చోట్లా వేసింకోటగా మామ నిమిత్తం లేకుండా వాయింది. గొడుగా నామ. టిక్కెట్లు పలాడు ఎంపాయి. కపం వా ద్వారకానికి తనుల్లాదానా, వాటి వ్యారకానికి గొంగల్లూరి! ఓర్నగే ఏమయ్యింది! అక్కణ్ణింది 'వాల్లే తెలివి' అంటే 'వాల్లే తెలివి' అమకుంటూ, 'నీమూ లాన్నే' అంటే 'నీమూలాన్నే' అమకుంటూ, ఒకరి మీదఒకరు నేరం మోపుతూ, అడ్డమైన హాదావిడిలో నూ పడిపోయాం. రైలెప్పుడో సాంకల్లకోట ప్రివన్ల అని పిరుకుంది, ఉత్తరగంగలో గుడ్డ ఖంకానతో,

గోపల గొడుగులు, పైకి ఉడుములు, రుసరుస, తీగం గా మాపులు, చేతులో పెద్దపు నేలనెట్టికొట్టించిట్లలో ఆతికోలాహలంగా కొండం దిగి అడవాళ్ల నీ పెట్టార్ని గింపడంఇల్లా మొదలెట్టామో లేదో ఇంకా, అపకంగా యమకింగరుకులాగ కాగా ఓ తాడిపెట్టెల ముప్పైలే రికానచ్చి-మాసంగి నాడెల్లా విన్నాడో, విసకుం డా విసేపట్టాడో ముండావాడు-ఉది పుచ్చును రెండు కామ లాగినట్టు, "టిక్కెట్, సారీ" అన్నాడు నన్ను. ఇంకా పేం దిగి దిగకుండా ఉన్న అచ్చలో అభీషయ న్నని నన్ను ఒక అల్లుడు ఇల్లగొచ్చి దుశ్యుబ్ధు గోవా అని నాకు పట్టరాని గోవం పెచ్చింది. అయితే మాత్రం, రోహలు పవికొస్తాయా, అవేకాలు పవికొస్తాయా చేకులారా చేకునన్న తరవాత, చెప్పండి! అప్పుడు, నేను టిక్కెట్టు ఉన్న వాడి బాబులా నడిచూ భమాకిగా చిరునవ్వుతో, "ఉంపెయ్యా! రయచే దిగనీ మంయ!" అన్నానుగాను తొందరగా ఇంకోర్ని అడిగడానికి విరగ డైవాతాడేమో అని. అంటే, అచ్చే! వాడెక్కడోడు ల్లమా! మమ్మన్నే పట్టుకున్నాడింటే రిన్నగా వచ్చి! ఎల్లా కొన్నాడో, నాటి రిన్నగొయ్యా, వాడిదామరి ప్రజ్ఞ, తిక్కినవాళ్లదా?

పెట్టెలు దింపాడు. చివరికి కరకమ్మగారి తిల్లిన రుదా కిందికి సాయం పట్టారు, అనగా రైల్లోంచి. దాంతోటి, అరిటిగెల దింపడం పనిమాడా అయినాయిం ది అంటే ఆదిది ఒట్లోపెట్టుకు మార్పుంది కామామరి గా! ఇంతోరైలుకాలకృత్వాల తీర్పునని, ఈపలాడి, టాపి దిగమిందింది. వేం, ఇహ, మమ్మర్ని పట్టుకున్న మనిషి దిగొగ్గన్నీ వాడిలింయనని, కానీ నాడే టిక్కెట్లు గొడవ మామనని అరెట్లో చేరం వల్లపదారీ అనుకుం టూంటే, ఎంతేసింది కరకమ్మగారూ! నాంచి దెయ్య మ్లా మాత్రా శుదిదానూ, "గయ్యా, హయ్యా, అయ్యా, హయ్యా" అంటూ మిదట చిన్నచిన్న కేక రెట్టి, అక్కణ్ణింది ఏమని చెప్పను, ఓ రికవాయి లేకుం డా, ఓమామ స్వరాలుగావు, ఓర్నిలుగావ, ఓరాగాం గావు, మామంపతెంటి, పెద్దపెట్టున కోకచ్చాలు లంగింయరుంది, కొంపరిగి మీద పట్టు! మామూలుగా

నేను కోరికపడినాను, ఏకత్వార్థం అనివార్య ప్రసంగం
చాలేదు. కాని, రంగం మారేదిరా! అక్కడవోటి నేను
పట్టు పెట్టపట్టా పిండ్లలో కొరకునూ, "మచ్చెనపి చాప
రింబావమ్మాయి, మంచి నేనానోయ్! నీకేమి ఏమైనా
వచ్చిందమ్మాయి, నీకేమి నా చెప్పిందమ్మాయి నీకేమి
ఏమవుతోయ్?" అంటూ అక్కరిగొమ్మలంబా అల్లింబా
మొదలెట్టాను. అంతలో, అక్కరి అంటూ అక్కట్లు చే
తాను బలమైనవని మొదలెట్టాను. "నాభిమ్మ, అం
తా మచ్చెనపట్టుకు పోయిరా! నీకే! నా పిండ్లంబా
నీ నాకు ఏమిదామట వచ్చాయోనో! నీం బంతు
న్నాకు కుట్టి, అట్టి పట్టులాగ తయారూంటే పట్టుకో
లేక పోయానోనోయ్! అంటూ ఇంకమ్మ ముగిసేసి
తెచ్చిపడి నందినట్టిది. పట్టు కొట్టి, పట్టుకొని అమ్మ
ట్టు ఇంటికి పోవడంబా నాకు చేపలా ఉన్న కర
కమ్మ పెమ్మలవని నేను అక్కరికి ఎరుకన్న నాటి
కావాలే. అప్పట్లో పోసి అది పట్టు పట్టున గూడా
కాస్తాది తగ్గించుకుంటేమో అని భ్రమించాను. భ్రమిస్తే!
తొమ్మిదింటికి తప్పుకొన్నాను. నాకు పోతున్నానని
రదిలిపోయి అమ్మెట్టులంబా నేను అందుకున్నాను.
అందుపని, "నేనీ పోయిందేమిటమ్మాయి, అదోనోయ్!
మరో ఆమాట చెప్పేసిందిమ్మాయి! నిరాసి పెను
తూంటే నీ ఏమిట చాలా నేమిటమ్మాయి! నీకాయ
గ్గిం నాదానూ! నువ్వేమిటమ్మాయి, కోరే! పెట్టుకు
నూ కట్టిది చింక పెట్టుకువెళ్ళవట్టు నిన్ను పట్టుకొన్నా
నేమిటమ్మాయి, మావారో! నీ! పట్టేరా! తెచ్చిబాంబా
పెట్టకొచ్చి పెట్టింబానీ! ఇప్పు కంబంట్లంబానీ
నిన్నానో!" అంటూ బాల్కనీలోనిం బా చెబుతే
పోయాను. "నా బంతుపెట్టి చెల్లో కొట్టుకుపోయి
దంపోయి, ఇంకూనో ఉన్న కొంబంబానీ తిలకించకా
లై నా యంపోయి" అని కరకమ్మ గావాలంబా ఏమిట
నానినీ, పెట్టి బాంబంబూ తెప్పదం మొదలెట్టింది.
నీ, యా దేవీ! భూలో రిద్దిదూడూ మూడూమో నువ్వ
ట్టింది. ముద్దెత్తి, మా పుతూ "మొదో వాడోనో మా
పాత పేదవ్వే అమ్మాయోనో, ఆకాశంనా ఏకిస్తే అది
వాలి పోలి ఏమిటానీ" అంటూ పూకురుతో నటించా.

అక్కణ్ణింది నేను అపవృత్తమనా లెందుకమ్మా! ఇరవై
పైచిలు దినాలుకంటా మనీ, కను ఒక్క గాది ఒక్క
పట్టాయిగి యింకా నాంధ్రీ మనస్సు నంపకు తినడానికి
కొకవారీ, నీకొచ్చిన యెక్క, అక్క, నీ వత్స కాట
వెట్టకోవో, చెప్పి! నా ఆకుపిరి పట్ట, చురికదా,
వత్స పట్టాం ఇక్కోక వీయో, మో ఇక్కోకం
మట్టాము! అక్క-క. అక్క అంటూ నేను మంపెట్టాను.
నీనాచుకొనుటా! కీ కీమా కొర యాపిండు-యానూ,
అదిగా పట్టి యింకా ఒక్కదా అది వీర ప్రయా వెంటా
బ్బాయానా, పట్టా అక్కోకొనాకు పఠాయెంతా!
మనాని అనిదుకోరా, అక్క! నీరుకోవమ్మా!" అం
టూ, చూ రకాయలూ (కాయలూను!): ఛాగం
మూ- నేనునవ అక్క క్క వీనాయి నివ్వలకి పట్టాను.
అక్క, చూరకనం కాదుపట్టాలో ఉంది వాళ్ళవారం,
అది తో కోవ్వురు, పట్టాకు!

[illegible]

తెచ్చుకొని వాచుకలతూ నాళ్ల పెట్టినా పే నుద్దురు.
మరి, పేం కాం నాకే నీగుమనా మెట్టుక.

[illegible]

ప్రతిమి తొల్ల వేడుకుంటున్నా ఆవి తెలికే భయమనీ,
 సుఖించి పట్టుకొన్న వేడు ఆవి కుటుంబాలో పడె
 య్యారనీ ఈ కుటుంబం, ఎదురేమిటో కదలించు, కానీ,
 ఆ కుటుంబ నివేదికకాగితాల్లో క్షమా, మన్నిత ప్రాణ
 వేదా విన్నవించడాని, నలవేదికపైకి ఒక్కటూ
 వేదా విన్నవించడాని, నలవేదికపైకి ఒక్కటూ
 నాలుగరి మాన్యునుకుడినో చెప్పరా, అక్కర్లేంది,
 పేరితనకు కంగారు అంగారంగానూ ఎదుకోవడం ముం
 దైనా.

కర్మమును దీనితో పోలిస్తే మనకు అప్పుడు
 పల్లెటూరుగానే వున్నది. అంతా చివరంగా వచ్చిన
 గానీ కాదు. అక్కడ, పనిమీద! మీరే కాదు
 మున్నీ వారు. ఇది వచ్చి వెళ్ళినవారే, ఇక్కడే తిన్న
 తిక్కెట్లు ఇచ్చి, గాయప, పాపం, జ్ఞాపకం చేసుకుని మాకు
 వెళ్ళి ముగ్ధుల ఇచ్చేవాడు. మనోవాదులూ, బుద్ధి
 యన గొప్పలు మాకు వాళ్ళు నీ సనలేగా వచ్చు
 వారు. కానీ, "కర్మము" తోటకు ఇచ్చిన రొండు
 మామాయలూ వాళ్ళుకు కరకన్నుగాలిస్తే వేములు
 చెయ్యలేక పోయేమిదా, తప్పుచెక్కా! అని కొం
 తికాలం నేను అనుకోవలసిన అవసరం వచ్చింది, పాపం,
 అదిగా ఇచ్చేదే. అంతంత లా, అక్కడకుకూడా
 పుట్టినాని, చివర, అదే, ఏదీలే!

("ప్రకృతి కృప గుడు")

"కామాస్తా హి ప్రకృతిఃకా శ్చేతినాచేతనేము"

౧

కఠినకారాకవాటముల్ గడలు వడిమె;-దోష మినుకను నీలమ్ము నొలగిపోవఁ
గ్రమ్ము చిరులకు సముదోడు గాఁగఁ, బల్వెఁ-గినులమొగుచుచునిరక చీకటల గములు.
అనుదినమ్మును గృశి యుచు నాశ్వసార-మృశుభారల సోనయై యవనిఁ జెంద,
మృత్యుదేవికి గరము నమి-మమున కముదాలను బట్టి నామె కిరీతి సుషుప్తి.

౨

కాని నామది నేనేరఁ గానియుడు-అలఁగి-డిఁతియు నినురకు నాఁకపట్టి
హృదయ మొత్తుచుఁ దేనియ లొదవఁ బడుకుఁ-జెఱకుఁ బంజెడు గానుగ చేడవోలె.
అలఁతఁచలియరొ, నీ తత్త్వ మంత కనమి-నే నొకర్చిన దూఱు మన్నింపు మమ్ము;
కొలఁది కొలఁదిగ, సత్తైత్రి బలఁ ద్వోయ-పూర్ణభావమ్ము నెమ్మదిఁ బొదలఁ, దల్లి.
చచ్చు నాశూర్మ కెయ్యది స్వర్ణభూమి;-కాఱు కన్నిటి జడి కెద్ది కడలిసీమ;
అఱు జీవాన్ని రగిలించు చనిల మడ్డి; - నిలఁపు కెక్కుట నేమవార్తివమునఁ గాఁ.
స్థలము కాలమ్మునను గింకరులను గొనుచు-లేవి బాధించు ప్రకృతికిఁ జేవ యణఁచి,
మీఱుములోన నె, నూశ్యులఁ గొగిరులను-నూడ, మార్గమ్ము గల్పించు వ్రాడవీ నె.
అట్టి నీడసహాయక నందె, యేను. భవన విశదాపు మన్మనోభూమియంద,
రలఁపు పక్షిక తేలకాంతులను నెఱవఁ, గలయు దివ్యవై నామనస్స నెలఁపుచలివి.

౩

మించు మందారపద్మనిర్మిత గృహమునఁ - గొఁగు నెఱతొలవలింపఁ తరంగమిడ,
నజదగట్టడు కరణంపు వానఁ గురియు-మోము చిలుకొంగునను గప్పె ముగ్ధచలియ.

మిసిమిమాయించుచు మోముమునుగున్ద్రోచి ప్రాణకాంతరొ, నామీద బటపుచూడ్కి
తల్లిఁ గోల్పోయి, యూకట పెల్లలొను-విసువు నాహృది నీచేతి కొనఁగువాడ.

శిశులు గతులను కటికపు చీకటి వెలు-మొనఁగ, మన భౌతికపు దృష్టి మునుగు గప్పెఁ
గతివద్రక్కతిమె తొలుతి; విశమ ముహుగు-గప్ప, దానికీ దోహతు గాఁగ నేల.

వీర వేలి, ముగురుల్ పోషియి విహె-గునుమ సుకుమారతనువున నెరి చనంగఁ,
బానిఁ జెక్కిట నూది, యూరిన నగుచు; -గూరిన మానన, నెప్పుడొ గ్రాఁనె, సఖయ.
నీరు వెలివడ్డ నెఱచేర విసువునోలె, -నోడిమగల్గిన చువున లేమనుపు లెని,
నిగిరే తగవారి ముపులేడిశిశువు కలిగఁ, -గొన యునురు పూని, నాకయి మనుడె, చెలియ!
తెలుచు వెన్నద్రోచి, యిటు మాడ్కిఁ జూప, కనవె-కనియి పొంపలు నీమనోహరునిమాపు;
గరుణ, వైవమ్ము మనసికపుగు, నభయ, -వలపు బాదాలతోఁ గార్పిబాధము నిడ.
విరసనృప్తిని మోమెత్తి విడిచి, చెలియ; -నిము దాచితి యార్క గహ్వరపుటిరుల;
విశ్వ స్వప్తి కఠిరమా ప్రేమ స్వ-భవన్ కిరణాలి నయ్యవఁ బరిగినిమ్ము.

. ౪

కలిత విశ్మయ శిశుమ గగనసీమ, -చూడ నూతన రమణత చదలికటిచి,
జూడ బాలుని మెలుగు బాలురు మాన-కమ్మతానన, నొంపొరుల్ కనమె మొదల.
దెసల నయ్యవ మనుదియ్య వికము పొడి, -నమ్మవలపు; బలిబుగల్ గ్రమ్ముకొనఁగ,
మలయు కలకంక బాలికా మధునిగురు -తొక్కఁ యే నీనానసుధ, నెఱితి!
ఉదయరక్తమఁ దోపిసి నదనసీమ, -నవ్వకిరణాలి గనుదోయి నరసమాకఁ,
గనక నవకాంతి ల్లిన కను కమలం - గరుల గట్టచ నీమేచికాంతి, యపుడు. [పుచు,
కనుఁ దొలుదొల్ల కొంపొరుల్ గిను నెపుడె, -కరంగి హృదయాల ప్రేమ పుష్కరముల
భూతమయ శుభగ శిలె శిలబులును మీశి-మిలిగిమము పోనెయువంబుఁగలసి, చెలియ!
నన్ననవ్వులు నొలఁకు వాక్కున్న గొనల-చూచి చూకని చూమ్ముల చొక్కులొదవ,
విద్యదాలోకనామ్మత వృష్టి నెలసి, -నన్నుఁ బరవశుఁ గావించినావు గావె.

. ౫

మౌననసీమ, సుకుమార మిరుగుముల-వలపుఁ జెలికెను పూనెజ్జ మెలుగునపుడు,
మృదుల సుమమరి నృప్తి నెంచరముగాని-కలుకు ముప్పును తొట్టును పిలుంగ లేమ!

పువ్వుబాదల పక్ష, మావి లేకపురు సౌజ్య, నెటిసావల పొగర, బుడువెన్నెల బుడువెన్నెల,
 గలసే మెలంగమె, దైవమ్ము వలపుసూత్ర-ముల నటించగల జేయుబొమ్మల విలాస!
 కలయు కనుగొన చూపులే వలపునలుకు, -లలకు చిలునవ్వు పువ్వులే వలపు కళలు,
 మెలయు లలితపు చెయ్యలే వలపుసాలపు-లపుచు, బరిహార్లమోదసంభవముగనమె.
 మరులు చక్కెరలకులై కరగిన పుడు, -చూపు లమ్మసాపు ముద్దులై సురిగినపుడు,
 లీల లార్ద్రపు కాగిల్ల, దేలినపుడు, -నవధి యెలుంగని పారనశ్యమ్ము గనమె.
 స్వచ్ఛకమనీయ హృదయ కాసారసీమ-లుదితరాగాంబులతి కెట్టి యూటపట్ల,
 వెలునడుకొంగది మనప్రేమ స్పృహ గనుట-విశదమేకాదే నెమ్మది, వెలుదివిన్ను.
 మలయపనన కిశోరములే మలయుచుండ, బుడువెన్నెల నిండిన బయలు గూడి
 మెలంగు నప్పటి యిపు చెయ్యలను-మదిచి-దలంగ దన్మయత్వమ్ము గనమె.

౬

నిమిషనిమిషమ్ము నవవికాసములు వొలయు-వలపు నిండిన యర్యాఱు నెలలలోన.
 ప్రతినిమిషము గనినట్టి భవ్యవిశ్వ-జన్మశతములు బరకమ్ము నలుక వశమె.
 ఆమల నవరాగ సంకీర్ణతాశ్మగృహము - లోయోగుల కుచ్చి-పట్టులై యొప్పు మిగులు,
 వికసితాన్యోన్యహృదయబాంక పథములు - గనమె విశ్వపు బుల్లెడ బ్రణయదీప్తి.
 వలయుతాన్యోన్య వనశరునల్లి కాళి, చూచితాన్యోన్య దిబ్బుడ్రాంబరయుగి,
 భాషితాన్యోన్యతారకా బాధుచుమితి, -రమణికో, స్వీయహృదయ చింబములుగనమె.
 ఒండొరుల సోకు తృణమునా దూచువిలువ, - కనల విరిల్లు చిన్ని జక్కవలచొక్కు,
 అలరు నైనను జదుముటా గల దొనంగు, -గంటి మప్పుడె, వానిపై నంటుకలిమి.

౭

ప్రణయరమణీయ భవదార్మ భానుకిరణ - పూర్ణవికసితహృదయపద్మండు నగుచు,
 మగువ, క్రోలుట యెలుంగవే మార్మభవన - మహితచరణాబ్జ నిర్గళన్మధురనమ్ము.
 విశ్వమున కెల్ల రాణి యై వెలసినట్టి - భవ్యభారతమాత, హా! బాసయయి
 వగపుల గుడుచుట కెంతయు వనటవొంగ, -భావరుజ కొంత గీతాళి బయలువడదె.
 ఊగులేగొమ్మ నుర్యాలు లూగి యాడి, -చివురు తీపు గానమ్ము నేయుపికము
 లీల, నునుదియ్యపాటలు దేలుచుంటి; -గజకువేటల్ల పొంచును బులుగనైతి.

కొమరు వనసీమలో, నాటకాలకువజ్జ, - దేవకన్యలు చవు లాను తియ్యగీతి,
కాయ చైతన్య మణగించు గరళ మయ్యె;-విషమ వేళల నమృతమున్ విషము గాడె.
కూర్చునే కూనఁ గన, వనీకుసుమతన్వ - లంగ మెల్లను పుప్రకన్ను లవుచు వెదకు;
నట్టి కోయిల నుద్రితాటఁ గట్టివైచి,-కార! మృగయులు కఠినమూఢాత్ము లగుట.

౮

బంధనపువేళ, గుండియల్ భగ్గు రనఁగఁ,-గరఁగి చైతన్య మ్మశుల కాల్య గాఁగఁ,
తాసి పోఁ జాల, కెంతయో నెవి నెనవి-యెటులు వీడితిమో యెరి కెఱుక, చెలియ!
గాన లాలిత్యమునఁ జొక్కి, మేను మఱచి,-పాలకొల్లఁ బయ్యెదఁ బవ్వలించు
నిసువులను మమ్ము గొంతులు విసికి వైచి;-తేర! క్రకృతిరొ, యిట్టి క్రూరాత్మ వీవు.

౯

నాటినుండియు మన మది నాటికొనియె-విమల శరిపూర్ణసాత్వికప్రేమ, చెలియ;
మోహకలుషిత కామమ్ము పుటమునడిచ-హృదయవిరహాగ్ని, మోహమ్ము వదలి పోవ.
భౌతికాస్థిరమలిస మ్మె వాసిపోయె;-స్థిర రానంద భరితాత్మ చేరఁ జక్కె;
అర్థి నింకను విడకుండు టరయ, సకియ,-అనుగు మనముల వెలతెల్వి చనుటకగన.

౧౦

జగము లెనఁగించి భాషిల్లు గగనమనేని,-చల్ల కాతుల విలుచు జాబిల్లి చెలిని, [లియ!
చూడ్కి మిమ్మలఁ జొక్కించుచుక్కగములఁ,-గూర్చి ధ్వంసించునాఁడె వీడ్కొంటిఁ, జె
వలపుఁ గనుచూడ్కి విగురించు వలపుమిత్రు,-వలపుఁ జల్లుచు వీతెంచు వలిమలచెలి,
లలితవల్లవరహి బుచు నలుకుఁ జెలిసి,-నీచు టయ్యును, జెలియ, నిఁ వీడునాఁడె.

రాజు హృదయాగ్ని రగిలిన రావు, సకియ,-కూర్చి యుసుమారయునులేని క్రూరఘ్ను
కమరుకన్నుల నెల్లప్పు కరుణఁ గప్ప-సంభకార మై హృదయ సౌమ్యమ్ముఁ గూర్చు [బలు;
హృదయ మెగఁ గొట్టి నొప్పొన వెపుచు, చెలియ,-చివ్వగోక్షీరఫలముల తియ్య చవులు;
ఉప్పనీకుల గడి యుడి యుడవెట్టి-యూదహిలు సకటలె గుండె నణచి వైట్టి. [పు;
గ్రుచ్చి చెవులను, హృదయమ్ము వ్రచ్చపు, చెలి,-తలఁపుఁ జొక్కించులలితంపు వలపుపిలు
లఱుర రాల్పడు నేవ్వుల కలకుటలు మెరసపుముదును గ్రోలిన దొనఁగు మాన్పు.

దివ్యసంపద లెల్ల సదృశ్య మగుటఁ-బాడునశీల్య నాచూర్మభవనమందు,
గట్టి చీకట్లు కప్పి యుండుట నిజమ్ముఁ-లలితకళ దేలు నీరూపు వెలుగ కున్న.

౧౧

భూతమయముల రొడుపూపులను దాల్చి-నిలుపు గంటిమి స్థలకాలనియతస్పృహ;
బథము ప్రేమమ్ముగా స్పృహి నధిగమించి, - కొని మైక్యత; నికేమి కొడువ మనకు.
కాయమాలిన్య మెల్లను బాయ మనకు, - సౌఖ్యసంపద నిండాను సత్యభూమి,
బాన్ద నీకలఁ, దియ్య సౌ-బాదరునిచ్చి, - నిమ్మకొరిగి తస్మయత్వమ్ము నిజము.

౧౨

[లు;

చమురు వ్యయ మాటఁ, దలంపు చమునఁ గాంతి-తలుగి, మానసధివి నెల్లఁ బెరిగె నిరు
లలత పడఁతియు మార్గమ్ము తెలియఁ జూడ; చీక గతిసేమి, సౌవిదే యిమ్ము, చెలియ!

౧౩

అకట! మునుఁ గివె మెడఁ ద్రోయు చను సుపకయ-కను శోకంపుఁ గట్టెట్టి కాంతి యెనఁ
ల్రకు లదరెడు పెదవిపై నల్లలాడ, - పవననాబ్ధి మును, మెత్తెడి గడువ. . [గ,
కాయమా, కారత కన్నీళ్లఁ గరఁగిపాచమ్మ!-తేమిమా, కారత కనువోముఁ దేలిపొమ్ము!
చిత్తిమా, కారతముఖిరీతి పొత్తిపెనుము! ఆత్మహా, కారత నమ్మెన వైశ్య మగుము!

౧౪

అయ్యయో! సర్వమును మాయమయ్యె విప్రుడు; చీకడను కోర్కె కొక్కా-కొక్క రనమ్ము
ప్రకృతి తొలగితు మునయభావన మన గి-బాటు దనండ్రి వెల్లొందు సమయ మగుట.

౧

ప్రేమ తెలివితేటలుగల చేతి. అది న శర జాతులలో వివాహములు కుదుర్చును. దానిబాధము ముగిసినా, సూత్రబాధము పొందు.

కులీనులయిన బీవవారి యిండ్ల తనకు వధువును విచారించిపెట్టమని అకులీనుడు శంకరు లోగడ చెప్పియుంచెను.

సూర్యుడు అస్తమించిన పడు లక్ష్మి- ఇంటిలోఁట కట్టినకడ తనలో కలిసికొని మాట లాడ రమ్మని శంక అకులీనునకు వార్త పుచ్చెను.

అకులీనుడు రాజ్యహమునకు పంప నలసిన పదార్థములన్నిటిని తనకు ఇచ్చి వడిగా పంపనై చెను.

శనకలత పూజచే చక్కగా అంజలియి కొనెను. నమనగల చంద్రకాంత చిత్రిము వలె స్వహోద్యామయలోని పరిక్రమించెను. శనకలతను స్వహోద్యామయ లన్నియు నిశ్చలములై చూచుచుండినను. శనకలత కానిహయ వన దేవత కాబోలు.

అందుకు శనకలత ఇచ్చినరాము కులీ సంగతి ఎక్కువరాగ మియ్యచేక పోయెను. చంద్రకాంత పుష్పములు చూడని కెనకలత శనకలతాముఖముదెసనే ఎక్కువ ప్రస్తుతెను.

అకులీనుడు కట్టనబయట నిలువబడి యూడెను. శంకకొలకు చూచెను. అతనికి ఉద్యానమున నది చూచుచుండేన శనకలత కాని పించెను.

శనకలత ఒకతూరి మోమెత్తి చూడని చూచెను. అకులీనుడును చూచెను. అతడు చూడని చూడక శనకలత ముఖమునే చూచెను.

శనకలత ఎత్తినమోము వాల్చి అకులీ నుని మోము కాంచి మరి చంద్రుని చూడ లేదు.

తాను చూచుచున్నటులు శనకలత ఎఱుగ గద; తాను చూచుచున్నటులు అకులీనుఁ జేసెగదను.

సౌందర్యము స్త్రీయందే పరినిష్ఠిత మని అకులీనుడును, పురుషునియందే పరినిష్ఠితమని శనకలతయు అనుకొనిరి.

శనకలత కొంచెముపరిక్రమించెను. అకులీ నుడును పరిక్రమించెను. రెండుభాయ్యులును కలిసికొనెను.

ఇంటిలోని నుండి అకులీ శంకుకుమ్మ కలో-శనకలతా! ఎంతనే పక్కడకి రా లోనికి రా!-అని అరిచెను.

శనకలత మెడ మలచి చూచుచులోనికి మెల్ల మెల్లగా వెళ్లెను.

అకులీనుడు కను లొక్కొకన్న గాకన్న
క్కచూపుగా చూచెను. అచూపులు అక్కణ
మునఁ గాఁజొలుకనకలత వడిగా లోనికి వెళ్లి
లేక పోయెను.

అకులీనుడు తన వెనువెనుక శంఖను
చూచి ఉలికి పడెను.

శంఖ—ఉలికి పాటెల ?

అకులీనుని మోము కొంచము మూసెను.
చెమరింప లేదుకాని వేడి యెక్కినను. అతనికి
ద్రవ్యైశ్వరము తోడలేదు. అది యటంగడి,
సంభాషణమునకు ఆరాధము కానిదిలేదు.

శంఖ—నేను కొంచె మాలస్యముగా
వచ్చితిని, తమింపవలయును.

అకులీనుడు కోలుకొనెను. 'మంచిది;
తొందర దేమియు లేదు లే.'

శంఖ—నేను నేడే తిరిగి తిరిగి వచ్చితిని.

అకు—మంచిది.

శంఖ—విశేషములు తెలుప నక్కఱ
లేదా ?

అకు—అక్కఱ లే కేమి ?

శంఖ—సావధాను లేనా ?

అకు—జేను.

శంఖ—నాల్గారే సిద్ధక్రేష్టి కూతురు
ఉన్నది. పిల్ల కొంచెము చామనచాడు. పన్ను
లు కాటక పట్టులు.

అకు—పిట్టలు మనుష్యులు కేల ?

శంఖ—ప్రొద్దుటారున సెనగల రాసు
మృశ్ని. పిల్ల మోమున ప్రతిబింబము చూచి
కొనవచ్చును.

అకు—అద్దములు లేవా ?

శంఖ—నాదూర బద్దమ్మ కూతుఁ
మె నాలుగువేలు. ఇంకొక వేయికూడ పెట్ట
నగును.

అకు—బేసి నరివడను.

శంఖ—చండవోలులో—

అకు—ఈయూర నెవరును లేరా ?

శంఖ—నా యెలుకలో. పెండ్లికి తగు
వారు లేరు.

అకులీనుడు ఉద్యానముమీదుగా అకు
మయిల్లు చూపించెను.

శంఖ తనపన్నాగము పాజీనదని సంత
పించెను. ఆలోచించినట్లులు ఆలోచించి 'అకు
మహా ?' అనెను. అకులీనుడు వికారముగా
నవ్వెను. శంఖ 'కనకలలితమా ?' అనెను. అకులీ
నుడు చూచుచు ఊరికుండెను. శంఖ 'మంచిది'
అనెను.

౨

అకుమాదేవి అద్దాకి మహారాజుగారి
ఉప్పుమకడై. మహారాజుకి విసుము పెట్టినదని
తెలుటచే నగరినుండియే కాక మహారాజు మన
స్సునుండియు పెళ్లగొట్టబడెను. అకుమా
దేవి వెంటనే అకుమ యాయెను. పిదప లక్క

మృత్యువును. తరువాత లక్ష్మి యామెను.
భిక్షువు-లక్ష్మి.

లక్ష్మి-మీదునెమిదేక్ష యీదుగలకూఁ
తురు ఒకతె కలదు. అది కన్నకూతుగు
రాదు, కొన్నకూతుగు.

దానిపేరు కనకలత.

కనకలత-చిన్నపుడు గ్రుడ్డిది. లకుమ
లనేక వైద్యులచే పలుపాట్లుపడి నాగుచేయి
చెను. ఆవిశ్వాసముచే కనకలత లకుమలో
తల్లిని చూచెను.

కనకలత యిపుడు వద్యాపి.

కనకలత పాడుచో కోయిలలు ఆరికిం
చును. అభినయమున అందె వైచినది. అది
అర్థము చెప్పబూనుచో పరములు కరగిపో
వును. నగరమునందలి సూదరపురుషుల నం
దఱిను ఒకసారి కనకలతనివా, కనకలత పాల
చెట్టిపుము.

సూదరమైన ఎల్లశ్రాయమువారు దాని
రూపము చూడఁగోరి వచ్చి పాపము సంగీత
మాధుర్యముచే తనమయలై నాచిను లగుచు
దురు; గానము విఁగోరువాగు రూపముచే
మోసపోవుదురు.

కనకలతాసూదర్యగీతములు మాయా
మోహములు; సంగీత సూదర్యములు మోహ
మాయలు.

కనకలతను యువరాజునకు ఉపదేశించి
చేయవలయు నని లక్ష్మి కోర్కి కాని యువ

రాజు వార్త వచ్చెను—కనకలత చెల్లెలివాని
అని.

లక్ష్మి అనెను—వారాంగనకు వావి
యేమి? అనలు వావి యేమి? శ్రీకృష్ణుడు
ధగవతుడు - నైపు - రక్షకుడు - నాక
కుడుకదా! ఆయన పెద్దాడైన వా రందఱు
ఆయనచే న్యకాంబుడిన వా రేనా? బ్రహ్మకు
నరనృసి యేమివావి? తురుష్కులకు క్రైస్త
వులకు ఎల్లివావులు? యువరాజు వజ్జీవాడు.

కనకలత కొంచె మాలోదించి, లోలో
వెల్వకొని—వావిలేదా? అతడు అన్నవావి
కాదా? అనుకొనెను.

రాజధయము తీరినది. లక్ష్మి కనకలతకు
ఆజ్ఞాపించెను—“ఎనరినైనను నరే ‘బావా’ అని
పిలువము” అని.

ధనికు లొక కొక్కడే శమకుఁ దాము
మేము మే మని కన్నెఱకమునకు వార్తి లంప
సాగిరి. లక్ష్మి- నేనాచి లకుమయ్య కుమా
రుడు రాజున్నను ఏతెను.

కనకలత—“నేనాచిగుండెరాయి. వానికి
దిగదినగండము. రేయుబనల్లి కొలుపు’ అనెను.

‘అన్నివిధముల అనునాటివాఁడే మనకు
అపేక్షితుడు. విశేషించి అతడు బ్రాహ్మ
ణుడు. బ్రాహ్మణులైన మనకు ప్రథమ కర్త
వ్యము. నిదవ ఇతఁ డెల్ల కాని ముందునా?
ఇతఁడుకన్నెఱకపు మగఁడే.’

కన—సర్వకాలము ఉండఁదా?

‘జగత్తులయు మాయలన్నటులు నవ్వి,
లక్ష్మి- ‘నీవు నానివా, సంసారివా?’

కనకలత ఆలోచించెను.

లక్ష్మి- పోనీ దయపాల-

కన- నశే.

లక్ష్మి- విత్తగుప్త?

కన- నశే.

లక్ష్మి- రామదాసు?

కన- నశే.

లక్ష్మి మరీ యేబది పేరూలు చెప్పెను.
కనకలత ఏబదిహారేలు చెప్పెను.

లక్ష్మి- ‘భేష! నీవివును సానివి’ అని ‘లకు
లీన?’ కనకలత ప్రశ్నించుము చెప్పవోకు.

అందఱలో లకులీనుడు ధంకుడు. కుం
గోత్రకొనుడు కావున అవినాహితుడు.
మహారాజుగారి మోగి.

3

శనకలతకు లకులీనుని అభిప్రాయ
ము నొప్పెను.

లకుమ ఆలోచించి ఆలోచించి ఆ గీతం
చెను. శిన్నాజీవు ఖరీదు రెండువేల నూట
పదార్లు, చిల్లర మల్లరలు అయిదు మార్లు.

కన్నాజీకమునకు అన్నియూ తొందరిలో
పెట్టవలసినదని లకుమ భయపెట్టించి కోరెను.
ఒకనెలలో సుముహూర్తము కుదిరెను.

లకుమ నర్వనన్నాహములు చేసెను.

లకులీనుడు అయిదువందలు సంచకరము
చేసెను.

కనకలతకు వైదం దినము స్వస్థములే.

శంకరాద్రి పనిపాటలు చేయుదు లకు
మను శాస్త్రవర్ణముతో చలిచెను. లకుమ శాస
కవకు పడుగిడెను. శంకర లెల ఒకస్కంధకు
గీతగా విత్తి, అన్నివి ననుకకు మాట- ‘అం
కొవుము! ఆధ్వని! బుదిపోటు!’

లకుమ గుండెలలో రాయి పడెను. కనక
లతను చలిచెను.

కనకలత అంకించి- ‘అది నేనాటమా
ధ్వని. నాకొక మనరాజుగారి నేనలు నరిగా
ఈవారిచే పెల్లెనవి.’

శంకయు, లకుమయు బొనా పనిరి;
వారివారి పనులలోనికి పెల్లి పోయిరి.

అద్దూనేనలు తురుష్కునేనల జమిది
నచ్చుమన్నవి. విజయాస్వాదముచే నేన తాం
పదిమందిగడెను. నేనామ్మామునాశలి నోట
లను చూడచో అంనాటి మధువనము
గొలుతు నెన్నుమన్నది. బాటు తెలుగుబు
టువలె తొల్లికి కల్లు త్రావిరి. గ్రామ
ములు కొంగొంగొరి. ఆనెన వర్షాకాలపు
పెలుగొనలతో అన్నింటిని ముంచి పోయె
చెను.

కనకలత శంకాలకుమువలె ఇంటిలో
కూరుచునికేను. దాని మూవనరక్త ము
తెలుచుచే ఉచ్చస్థించెను. తలుపు తెరిచి
అట్టెది చూచెను.

ఫాల్గుణమాసము]

మూలబుర్రు గొళిరముగా పవచిపోయెను. కూటనమూర వచ్చెను.

ఒక సైంకుడు మరొకనినిశీ- 'ఒకీ, అదిగో- గృహచంద్రిక!'

మరొకడు—గ్రామచంద్రిక.

తేజాకడు—దేశచంద్రిక.

ఇంకొకడు—ఇంత పెద్ద చేతమిచిరా? ఊరలది అనరామా?

ఒకడు కనకలలితుని చేతనెను. ఇంకొకడు రమ్మని పలికెను. కొంపోకడు కనకలలిత కేరే చెప్పిమనము చెప్పెను. ఒకడనను— 'నేన నంగియు పోనిమ్ము. వనము పడగురము దళపతితో మిగులుదము' అనెను. నేన యం రయు నదచిపోయెను. కనకలలిత వాహిని ముందరికి ప్రసహించుట చూచి లోనికి వెళ్లి గొలుపు మూసెను. కనకలలితేరిని ఒక నిమిషము గు చేయు పట్టుకొనెను.

రాజుగారి చే బహి పట్టెబడినది కావున సైంకులకు లకుమ యనిన 'నల్లెరుపై బడి.'

దళపతి అడ్డచే తుడను ఒకమూల, లకుమను ఒకమూల కట్టివైచి నోట గడ్డలు గ్రుక్కిరి. కనకలలితను దళపతి పట్టుకొనెను.

నగ నుట దోచుకొంది. అకులే మదిలగా నా అయిదనూలు అవహరించిరి. గంగలు కట్టి కనకలలితను కాశీకిరి.

కనకలలితయు, నగముద్రవ్యమును దళపతి వశము; తేనెము సైంకులవశము.

మూలనాడు శివ చావు తిప్పి కన్నుగొట్టినాయా దళపతి దండనాయక ననాకుతో మనవి చేసికొనెను.

దళపతి అనెను— 'ఎవరికి చెప్పకుము. తేను కనకలలితను ద్రవ్యమును పట్టుకొందాను.'

దండనాయకుడనెను— 'నాటభారము. ఇంకొకరికి తెలివినదో సొమ్ము నీది కాదు.'

దళపతి అనెను— 'పొక్క నీయకుము. పట్టి యిత్తాను. వెళ్లి దిండిలివా, ఏటయు నీకు దక్కదు.'

౪

మూలనాటి వడికిగేయు దళపతి అంగరి మకాని ఒకచీకటికొట్టు గొలుపు పోయెను. ఆచీకటిలో కనకలలితేక్కిము. దళపతి లోని కేరి తలుపు మూసెను. ఆచీకటిము విగళిబద్ధ మయి యుండెను.

కనకలలిత అనెను— 'నిన్నటి నుండియు నాకు ఈ వానము; వానము చీకటికొట్టు. నన్ను నేటికి సింహికి బావుము. కేకటికేయు నీకు ఎదుగుచూడును. అక్కిడ పట్టుపానుపు; చంద్రపీఠ; పూలతావి; దేశ కాళములు సానలు. ఇవట భగవంతుని నెవరు చూచినను. మాయుట సర్వము భర్తము.'

దళపతి ఆలోచించెను. 'మంచిది' అనెను. మరల ఆలోచించెను. 'నిన్నొక తూరి కేరి లింకును' అనెను.

కనకలలిత ఒహి బట్టుమనెను— 'నీకు నేను చెల్లెలు నగుదా?'

దళపతి అనెను—‘బోగముదాని! వావి
యేమి?’

కనకలత మనస్సు కలుక్కుచు నెను.

దళపతి కొంగిలి గొనఁబోయెను.

కనకలత—‘ద్రేమ నిర్భయముచే క్రుద్ధు
ను’ అనెను. దండనాయకుడు బయట విసుగుగా
తలుపు తఱ్ఱెను.

దళపతి తలుపు తెఱచి—‘గిమ కొఱకే
ఎదురుచూచుచున్నా’ ననెను.

దండనాయకుడు లోపలి ప్రవేశించెను.
దళపతి నిష్క్రమించెను. దుర్గముయొక్క ఒక
కవాటము కూలెను.

కనకలత అనెను—‘నన్ను నేఁ డింటికిఁ
బంపుము. రేపు రేయి నీ కొఱకు నిరీక్షించు
చుండును.’

దండనాయకుడు పల్లె యది అనెను—
‘ఒక ముద్దు బజానా.’

కనకలత అనెను—‘నీవు నాకు అన్న
వగువో?’ దండనాయకుఁ డనెను: ‘ఓహో, బోగ
ముదాని! వావి?’

కనకలత మనస్సు ఉస్సు రనెను.

దండనాయకుడు ముద్దాడఁ బోయెను.
కనకలత అనెను—‘బలాత్కారమున ద్రేమ
జగుష్ప.’

సేనాపతి తలుపు గొట్టి దండనాయకుని
జిలిచెను. దండనాయకుడు తలుపు తెఱచి,
‘తమరి నే స్మరించుకొనుచున్నాను?’ అనెను.

సేనాపతి ప్రవేశించెను. దండనాయకుడు
నిష్క్రమించెను. దుర్గపు రెండవ కవాటము
కూలెను.

కనకలత అనెను—‘తిమి కొఱకు రేపటి
రేయి వేచి యుండును.’

సేనాపతి అనెను—‘నన్ను నేఁ డింటికిఁ
బంపి వైతునా?’

కనకలత ‘చిల్లిము’ అనెను.

సేనాపతి స్పృహ విప్పెను. ఒక్కసారి
కొంగిలి చుకొనెను. కనకలత విదలించుకొని—
‘శాసనముచే ద్రేమ క్రోధి వాగును’ అనెను.

అకులముడు తలుపు పగులునట్లు
కొట్టి—‘రాజాజ్ఞ కయినది; తలుపు తెలు
పుము’ అని గద్దించెను.

సేనాపతి కుక్కినవేను - తలుపు తెఱ
చెను. దుర్గపు కవాటము బిచ్చియు కూలెను.

కనకలత అనెను—‘ద్రేమయొక్క కృష్ణ
పదము చూచితిని.’

అకులముడు కనకలతను చూచెను; కనక
లత అకులముని చూచి. కనకలతకు కన్నీరు ఉరితెను.
అకులముడు కను బొడ్డుకొని ఇరువుని రాజ
భావము విచ్చి కనకలతను ఇట్టి పంపెను.
సేనాపతి నడుచుచు నడుచుచు ఇంటికి జనెను.
అకులముడు కనకలతను చూచుచు వెళ్లెను.

కనకలతతో పాటా పోయిన ద్రవ్య ము
తయు లక్ష్మి యింటికి చేరెను.

అకుమ అకులీనుడు కు జయవిచ్చెను. శంభుని, శ్రీకృష్ణుని సమన్వయమును కనుగొని కనకలత తలచెను.

‘తొలుకెట్టిని ముహూర్తము బుడచి రమిని పురోహితుడు ప్రస్తావి చెను.

ముహూర్తము చిలుకల ముద్రములు ప్రేలించుటచేను. కనకలతయు గూర్చి క్రొత్తలామెను. అమమకము పై అమర్చబడెను. శృంగార చిత్రములు రోదల నిలిచెను. పానుపు పట్టిపా మామెను. ఉద్యాన మంతయు అలౌక్యముచే నవీనమై యనుభవించెను. కనకలతను శంభు అలౌక్యరించెను. పిదప అకుమ దిద్దెను. పిదప కనకలత నిలువ్రుట్టడమున అలౌకారము చూచుకొనెను. అంతయు తీర్చెను. తాత అలౌకరించుకొనెను. అలౌకారము పెరిగిపోయెను కాదు.

సంభ్య కనకలతకు అంతా పూసెను. సత్కర్మములు అతీతము చేల్లెను. పాదుడు తిలకము దిద్దెను.

పురోహితుడు నచ్చి ముకుందము నము చేయించెను.

అకులీనుని సుమంతా అనుచు నూపాయల సంచలు అప్పగించెను. అకుమ లెక్కించుకొనుచు కూర్చుడు జెను. శంభు కంట నచ్చి డుకొని నూటవివాదిని ఏలుచుండెను.

పేడి బాపిగాడు రితివేషము తాల్చెను. నూచకమ్మ మంగి మగ్గువేషము వేసెను.

చేతులు, విడులు, కుట్టునులు, నట్టులు కామవీర జయంతిక కట్టిరి.

కన్నాటికముచే కామము తీవ్రన విటులు తాంబూలములు పుచ్చికొనిరి. కనకలత త్రావిన పాయనము అకులీనుడు త్రావెను. అకులీనుడు త్రావిన పాయనము కనకలత త్రావెను.

ప్రాయపువారు పాటలు పాడిరి. కుండిగాడు హాస్యము చెప్పెను. పురోహితుడు కట్నము కైకొని నడిచెను.

ముత్తైదువలు రైకలు గొనిపోయిరి. శంభు కనకలతచెవులు కొటికి పెల్లెను. అకుమ న్యయముగా తలుపులు వైచి బయట గొల్లెము పెట్టెను.

కనకలత చేతులు కోడించి అకులీనునితో అనెను - ‘నన్ను రక్షించినందులకు నీ కీడగ నడి నాకడ ఏదియు లేదు.’

అకులీనుడు జనెను—‘నానిస్తువును నేను నడిచుకొనితిని.’

‘అటు అనిచో నన్ను వివాహమగు’ మని కనకలత అనెను.

అకు—వాచాగనకు వివాహమా?

కనకలత మృదువుగా అనెను—‘నేను అసలు వాచాగనను కాను.’

అకు—నీ వెవతెవు?

కనక—మూలమ్మ నన్ను అమ్మట మూర్త మొలుగుచును.

అకు—అదియు బోగముది కాదు నీ కలులు తెలియును?

కన—అసంగతి నా కే? నీను మూర్తి ము కాను.

అకు—నీనకుమున ఒకమచ్చ ఉన్నదా? కనక—‘ఉన్నది’ అనుచు అకునకు మోము చూచెను.

అకు—(తల వంచి) పల ఆనుచు?

కనక—మా అన్న కాల్చెను.

అకు—అతఁ డెచటి?

కనక—అకుమ అనుమానముగా చెప్పె ను—చచ్చెనని.

అకు—‘ఈదౌర్భాగ్యుడే నీయన్న. నీకు బ్యామున కనులు లేవు. నాకు కనులుండియు లేవు.’ అనెను.

కామన కాలిపోయెను. వాగర్థశయ్య మా తృగర్థశయ్య యాయెను. వాగ్స్యము ప్రవహించెను.

గాంధీ మ హాత్మండు
[బ్రహ్మపుర మహిళాసభ]

ఏపుణ్యభూమిలో కేప్రాద్దు దేవతాగతి సమర్పించే దనియుచును ఏదివ్యదేశమం దెలమి నారాయణుం డనగరించు నభర్మహరణాలీల నేమహానీమలో నేకేళ ఘనవేదశాస్త్ర పురాణవిద్వాంసము పొయు కేపావనస్థలం బేపాదుభారతీవేది విహారంపు బూచ్చుదోట

కనక—‘ఎగ సుప్రము? ఇంద్రియ ప్రేమ ఎగ అమావాస్య? ఎంతటి మనః ముకురము?

‘నావి యేమి? ప్రేమ నేమి? విధి యేమి? విశేధ మేమి? స్పష్టిలో దారి హంక లున్నవా? మానవవాసన ఈయగణ్యమును నటి ఇంద్రియాభోగమునకు ఎన్ని వావులు, ఎన్ని విధులు, ఎన్ని విశేషములు, ఎంతెంత కూర్చి ఎన్ని కోటలు కట్టినను, ఒక్క చిత్రాయాత్రముచే చింతల వందల యయి పోవును.

‘అంతయు గుంటచిక్కు. అన్నా! ఏది దారి?’

అకులీనుడు ఉద్యానముదెస నున్నదారి నెటచి—‘ప్రేమ దేవి యుగవో, వావినరునలు దేవి ముప్పాతలో, స్పష్టి యెవరి రేకగర్భ మో విచారించుటకు కావలసిందల దారి దొర కినది. ఆవలికి వెళ్లి విచారించుటకు మూడు ఇది దారి; ఇదివార ఆలోచించు కొనుటకు అనంత మైనబుద్ధి.’ అని ముందు నడిచెను. కనకలత పెనుక నడిచెను.

న్యాయవతి నెలక విజయలక్ష్మమ్మ గారు

ఏనమన రత్న పేటి భూదేవి కెల్లమ. వీరరాజ్యమును నేటి నెయు వోట
అలాగే శరణులును కీని మయ్యె నెట్టి అట్టి భరితమూగును జయం బగునుగాక.
శరణాగతుల గావ జగ దేశమందై యుగభక్తిగా నవతరించె
ఏన్నెనాక్యపాలనక్రిత స్వార్థము వారి యనిమోరనును. గాంధీని నిలిచె
వనమున కనిపిన పిన్నులై నెన కనుక శాదరి మెట్టికీర్తి గావె
రామచంద్రునివంటి రాజు గావలె నందు లను యిన్ని రాజ్యపాలన మొనర్చె.
నట్టి శ్రీరామునంతయు దవరిరిచ్చి ప్రబలశక్తియు లొంగుదు. బలం సౌఖ్య
వంతులుగఁ జేయఁ గలుగింప శాంతిమూర్తి. గాంధీమహాత్మునకు నమస్కారశతము.
ఏమహాత్ముని శాంత మిల దుర్జనమదాహరణబాలన మగున ప్ర మయ్యె
ఏజగన్నుగునామ మెల్ల దేశాలుల శ్రీరామరామ మై చాల్చు మీరె
ఏగుణాన్న తువాక్య విధిప్రపంచదవ దాఖ నిమిరాహవారి యా ప మయ్యె
ఏపుణ్యపురాణుం దేనిచెందిన నర్వం నుభావయలేల నినునుడిచె
నట్టి జగదేశపరాధితు నమలచరితు-నాంసౌఖ్య కార మయ్యె మహాత్మ్య గాంధీ
నాయురారోగ్య సౌఖ్యసంధాయి యగును. బ్రహ్మచారిగావున శ్రీరామభూవిభండు.
అనదలొ నాక్రికా హైదరాబాద్ లోని కమ నిమనుల గొన్న ఘనం దీరండు
కానిబాటల ద్రొక్కి కలఁగె నొందకయుండ దారి జూచునట్టి ధన్యుఁ దీతఁడు
అభిమానశూన్యులొ నాక్రిభూమికిఁ గ్రమామృతిం బుచ్చెన యనఁఁడు దీరండు
దేశసేవా మహానీతి యై స్వార్థసన్నాతీ మి గిన్నె వివ్యాస్మక దీరండు
సదియము లేకు వైష్ణవాంశముల బుట్టె ప్రజలబిడ్డలఁ ద్విగఁ బట్టు వట్ట
సకలలోక చూడతుండు సాతెనక్కరిచ-రమ్యతరీర్తి యిలిచె శ్రీరామమూర్తి.
కోణిమూలలు పెద్ద కొండ లెన్నిగఁ చిన్నయును వేసిన దెంత యగధిగాన
సుక్రవముఖ మహాశూరనాయకు లుండ పగి చేసిన దెంత ప్రభవరుగు
భక్తు లెన్ని సందభక్తులను మొంగ శుభి ముచ్చినది దానిని కెంత
నర్వాతరాత్ముడై జగ మెలుచేల్చున కలవి, పుష్పాయ మనఁగ నెంత
ప్రబువిద్యా వివేకసంపదలఁ బాదలు-దేశసంస్కారకర్త లొ నీరు లుండ
నబు లొనరించు సాహాయ్య మనఁగ నెంత-ధరితమూగును నీబ్రహ్మపురములోన.

నాకు విన్నవించుచున్న మా బంటుమామిడితో
టలో వున్న బంగారాలో కాపురం ఉం
చున్నది ముహూర్తగా ఉండేది. నే నేకాంకి చెప్పినప్పు
డు, అది విన్నవైతే వుంది. బంగారాలో కాపురం యేమిటి
మహారాజుగారి కన్నా ఉండునామో అని మానాన్న
నగరమునాటి క్షేమాని. కాని నాకోరికమీద నాలో
అట్లా నిద్రించును.

బంగారా నేను వెంటరామామిడితో చువుతూ
వుంటే మానాన్న నిద్రించేను. అందుచేత నువు
చూసింది యింటికి రాకుండునని.

మానాన్న నిద్రించునని చెప్పినట్లు, ఆ విచా
రం కొంత అర్థమవుతుంది. నానాకాళిక మట్లా తలయె
త్తింది. తక్షణం తోటలో బంగారా కి వెళ్లిచేయించి
అందులో ప్రవేశించేను.

మా గ్రామానికి, తోటకి ఒక మైలుమార్గం. ఆ
గ్రామం గ్రామీణులకి మాడే అవకాశం మాకు నాకు
నాకన్నా యేమీ లోటులేకుండా అనిపింది.

ప్రతివ్యక్తిగతంగా మా మైలుమార్గం యెట్టిదంటే
ఇట్లుకని నుండి తల్లి బారానికి కాపురం సామానులూ
మారనారలూ తెచ్చి యిట్లా పడేసివేస్తే. బంగారా
గొట్టా బుచ్చెలు మొక్కలు చేయించి నేతో మరొక
రంగా చేయించేను.

నాకు చెప్పింది పరిగా మూలు చెయ్యాలి
నీ నాకే ఒకమూస్తా కాపురం, నేను నేనే ఉన్నా
నాకోసం ప్రయత్నం చెయ్యలేను నీకే చెప్పాలి

2

చాలాభావం లేకపోయినట్లు మా పూలచెట్లమీద
పడ్డ మురుగునీరు మురుగు మెరిసిపోతూ ఉండేది.
ఆ నేరంకలెక్కలతో నీకాళిక చిలకలు మాతోట్లో

ఉన్న పువ్వులతో అడుగునై. అనేకవాగుల పూలమీ
దనుంచి వచ్చేనల్లనిగాని గువాసనలుజులూ వూయగా
ఉండేది.

అట్లాంటి సమయాన్ని ఉదయం నేర్పలేది, కాఫీ
తాగి, మా బంగారా దగ్గర వున్న పువ్వులతో పడకకు
క్రీరలో మార్పుని 'రై నాల్కునోవల్సు' చదువుకుంటూ
ఉంటే, నా కడే వున్నట్లా ఉండేది.

పడకాంతు గంటలకి మా అమ్మ పిలవడమే తప్ప
పునా లోకం చేరేవాళ్ళి. చుక్కాల్లాం మూడుగంట
లకి విడిచేది, ఖారంతే, నువ్వు మాడిందిన కాగి
తాలు మాకుమని మాతోటలో నీకటి పడేచుకూ తిరు
గుతూ ఉండేవాళ్ళి.

"ఒక్కవారూ నీ బంగారా కళ్ళ మేమిం. నాయ
నాకీ వ్యవసాయం యెట్లా తిరుగుతూంటో బాత్రిగా
అక్కర్లేదట్రా" అని నా అమ్మ యెన్నిమాట్లు చెప్పినా
నాకు పాలిమార్గకి వెళ్ళేబుద్ధి వుట్టేకాదు.

కాని అసలే వూరుకుంటే బాత్రిగా అనువు
చేసేస్తారని సాయంత్రంకి ఒక్కొక్కమారు తిరిగి ఆది
నాకులేదని యిదిగానలేనని చాళ్ళ బూనినాక, మూచా
అని కేలేసేవాళ్ళి.

3

నేను యాభ. ఏ. చువుతూ వుంటేగానే నాకు
తిరుగుమింది. పండుక్కి నా మామగారు వచ్చి నన్ను
గమ్యం వదిలేదు. నేనూ ఒక బండ్లలోనుంచి తీసుకుని వైలు
చేరిన.

నేను మా అత్తవారింట్లో అసారి ఆరునాళ్ళు
న్నాను. అప్పటికి నాభార్య తీసుకురాకు పండుక్కి
యింటాయి.

మంచివాణ్ణం అయినట్లయితే నేను అదే మా అ
త్తవారింటే మిదవసారి రావాలి. చాలాకాలం అయి

నందుచేత నాభార్యను ఒక్కసారి చూద్దామి! వాడు
అప్పుడంటాడు. 6

అందుచేత ఏమనీ కేకపోయినా యేదోవా
ఎంత ఒప్పుకుని వెళ్ళినా, యింట్లోనే నేను తిరుగుతూ
ఉండేవాణ్ణి కానీ నేను ఎప్పుడూ వచ్చే యేమాత్రం సదిగి
వాగానియైనా మొదట మెరిసిపోయి ఆలవూయి పారి
పోయావుండేది. అంతేకాని ఎందు నిమిషమైనా ఆమె
ను సరిగా తనివీడినా చూద్దామంటే వాడు నిలకలకలేదు.

“ఎప్పుడూ మేమం యిట్టే చూడటం, అట్టి
స్మృతం పోలిపోయింది. ఎక్కడెక్కడా, వాచారంలో కొ
చ్చింది” అనుకునేవాణ్ణి నేను.

వాట ప్రవారం వాడుచున్న ఏమంటే : ఇద
యాన్నే కాఫీతాగి నేను యొక్కనం, మళ్ళీ పదకొండు
గంటలకి ఆపనం తిని మేమ యొక్కనం, నిద్రపోనం,
యూదుగంటలకి భారతం చదువనం, పాఠశాల
వికారుల ఇంట్లో క్రమం తప్పకుండా జరిగించేవాణ్ణి.

౪

వాడు నేను విద్య గది చూడే యిచ్చేడు. నూ మామ
గారు కచ్చేరి వెళ్ళిపోతే ఆ విద్య గది నేను ఒక్కడేనే
ఉండేవాణ్ణి. యేదో నోవలు పట్టుకుని కాలం గడపనం
నాపని.

అగదిలో నాభార్య తయారుచేసినది అనేక
రకాల పట్టుపముల అద్దాలలో కట్టి గోమతి దొరికింది
ఉండేది. అప్పుడు మానీ ఆమెకు పట్టుపముగా ఉన్న
తెలివేలేమిటి మనస్సులో మిగ్గుకునేవాణ్ణి.

ఇంతగా వాస్తవంగానోనా వచ్చింది, ఉద
యం పదకొండు గంటలకి మామామగారు కొట్టి వెళ్ళి
పోయేరు. నేనుమాతా మామలలాగా భోంచేసి మేమ
గిది వెళ్ళేను.

అక్కడ నేను పడుకునే రెండుమీటండ తామ
లపాకులు చిలకలు యాభావకారంగాపెట్టి ఉన్నాయి.
అని వస్తుంటూ పరువుపొంద పోతున్న నావెట్టే శత్రు మా
నీసరికి తలుపు తెగివచ్చింది.

నేను దినుడు వెళ్ళినప్పుడు పెట్టే మామీ వెళ్ళడం
చూచే ‘యీమిగ్గుకాలంలో యెవరు తినింది చూడండి’
అని అనుకుంటూ పెట్టేవెళ్ళి కట్టి ఒక్కొక్క వస్తువునా
టాచీనీ చూడుకున్నాను. ఎన్నివస్తువులూ సరిగా ఎక్కడ
వెళ్ళడం వున్నాయి.

అన్నీ తీసేవరికి పెట్టి ఆమెను బాడేబరుమీటలు
వాట్రా మిలింది. అది వాట్రాటి, కొన్నిగా కనపడడం
చేత పైకికి పరిశీలించు.

ఆ కేదారుమారుచుట్టూ అరిపోగ నడ రెండు కుప్ప
బడి ఉన్నాయి. ఆ అందానికి నేను ముప్ప ముప్పగా
చూడేవరికి ఆ ముప్పమిగ్గునున్న పెట్టెలలో ఒక్కటి
అగ్గంటు కట్టుబడి ఉన్నాయి. మోరాలి అనిపించింది
కిందనే రాలి అనిపించింది. పోయినా వాడు అక్కడ
కనపడ్డాయి.

‘యీసాది అమెలు పోలిపెట్టి యీ గు
మారు యొక్కనీ కలా గొచ్చింది’ అని నే నాభార్యనా
మా అలోచించేను.

మోరాలి అంటే ‘మానవరాత్రి’ అనే వాడి
రకరా అనుకున్నాను. వెంటనే రాలి అంటే వాభా
ర్యపేదం ‘రామయిట్టి’ అయివుండాలి అని తోచింది.
ఎంత యీపని చేసిన దెబ్బకి మీరుసాహించుకుంటున్నారో.

వృత్తులాగా కాక తూర్యం అర్థవారంలో భా
ర్యనో అమెలవారు యొక్కనం చేస్తూలో నామామం
తెలుసుకునే సరిగారు కనుక అరిమయ్యే నేను అధికం
చెప్పలేను. నాభార్య తినిదేమిట గ్రహించాలికి
పై సంగతి ఒక్కటివాట్రాం చెప్పక రిచ్చిందికాదు.

౫

ఇట్లా ఉంటూఉండగా ఒకనాడు పాఠశాల
నేను మామలూగా తోటలో వికారుచేస్తున్నాను.
కూర్చునేవుండ ఉన్న సమయంలో కొద్దిగా నేయి
నడం చేత పరిశీలించుకుంటూ నేను నిలకంగా వున్నా
చేస్తున్నాను. అప్పుడు ఇప్పుడు ఉన్నానాగా నామామలు
మామక్కతోటలో ఉన్న మామిడిచెట్టుకిందకి పోయేయి.

ఆ లేటిమూడికి కన్నులు కింద యిద్దరు అమ్మాయిలు కూర్చున్నాడు. అందులో పెద్దది పట్టుకున్న పండ్లను తింటుంది. చిన్నదానికి వట్టి కుంభిరమును.

వాళ్ళిద్దరూ పండ్లతోనూ మాట్లాడుతూ ఉంటాయి.

వస్త్రధారణ చూస్తూ, శివభూషణ వాళ్ళ విశేషములను చూస్తూ ఆలాగ కొయ్యలు వ్రాసుకుంటుంటుంటారు.

చివరికి చిన్నది వాళ్ళిద్దరూ వాళ్ళ పండ్లను తింటుంది. అందులో పెద్దది పట్టుకున్న పండ్లను తింటుంది. చిన్నదానికి వట్టి కుంభిరమును.

వాళ్ళు చాలా సమయం ముగిసిపోయి యింట్లోకి వెళ్తున్నారు. అంతలోనే వేరు వాళ్ళు వచ్చి వాళ్ళు వచ్చినట్లు చూస్తూ ఉంటారు.

వాళ్ళు వచ్చినప్పుడు చూసి, అక్కడే వేరుగా వచ్చి నొమ్మ నొమ్మగా వచ్చి మాట్లాడుతూ ఉంటారు. అందులో పెద్దది పట్టుకున్న పండ్లను తింటుంది. చిన్నదానికి వట్టి కుంభిరమును.

అమ్మాయిలలో నానా ముత్యములు కూర్చుంటుంటారు. అలాగే అమ్మాయిలలో అవి చూడు చూడుగానే పరేకదా అనుకుని యిద్దరూ పోయేను.

౬

కొంత సమయం నేను అక్కడ ఉన్నాను. అప్పుడు చూడగానే, అమ్మాయిలలో నానా ముత్యములు కూర్చుంటుంటారు. అలాగే అమ్మాయిలలో అవి చూడు చూడుగానే పరేకదా అనుకుని యిద్దరూ పోయేను.

అప్పుడు నేను మా మాటలను వింటూ ఉన్నాను. వీరొ ప్రబంధం చూపుతుంటున్నాను. అప్పుడు అమ్మాయిలలో నానా ముత్యములు కూర్చుంటుంటారు.

అప్పుడు వచ్చిపోతూ ఉంటుంది. అప్పుడు చూడగానే, అమ్మాయిలలో నానా ముత్యములు కూర్చుంటుంటారు. అలాగే అమ్మాయిలలో అవి చూడు చూడుగానే పరేకదా అనుకుని యిద్దరూ పోయేను.

అప్పుడు లేచి బంగారం వ్రాసుకుంటుంది. అప్పుడు చూడగానే, అమ్మాయిలలో నానా ముత్యములు కూర్చుంటుంటారు. అలాగే అమ్మాయిలలో అవి చూడు చూడుగానే పరేకదా అనుకుని యిద్దరూ పోయేను.

గా వైట కొచ్చి, అప్పుడు తోటలో వున్నాను. అప్పుడు చూడగానే, అమ్మాయిలలో నానా ముత్యములు కూర్చుంటుంటారు. అలాగే అమ్మాయిలలో అవి చూడు చూడుగానే పరేకదా అనుకుని యిద్దరూ పోయేను.

వివాహ ముగిసిపోయి లామెల యిద్దరూ వచ్చి వచ్చినట్లు చూస్తూ ఉంటారు. అప్పుడు చూడగానే, అమ్మాయిలలో నానా ముత్యములు కూర్చుంటుంటారు.

అప్పుడు చూడగానే, అమ్మాయిలలో నానా ముత్యములు కూర్చుంటుంటారు. అలాగే అమ్మాయిలలో అవి చూడు చూడుగానే పరేకదా అనుకుని యిద్దరూ పోయేను. అప్పుడు చూడగానే, అమ్మాయిలలో నానా ముత్యములు కూర్చుంటుంటారు.

అప్పుడు తిన్నగా మూలతీ కంజంబోనిఁ బె
ల్పింది. నేనున్నూ అట్లవకనే వాయిరత్తయిని కాన్పిల్లో

చేయుకున్నాను. నున్నాను తన అత్తవారింటఁ బ్రయా
ణమిచ్చి, అప్రయాణపు తొందరలో ఉండవలయు
రావడం ఆలస్యమైందన్నీ రత్తయ్య నాతో చెప్పింది.

నా విచారానికి మేరలేదని నేను చెప్పాల్సి
అయితే దేంద్రయ్యగారు నేను అట్టి రిచార్జి నాకు
నే అధికంగా విచారిస్తూవున్న రత్తయ్య దింక చెప్పింది
మిందని అమెని పేరార్చేను.

క్రమంగా రాత్రి అధికమైనానూ వుండునడ
రత్తయ్య చెప్పినాదానికి గొప్పపడకపోయింది. అప్పుడు
ప్రకాశం సమయంలో చంద్రునూ, నక్షత్రాలూ, దైవ
మూ సాక్షిగా ఇకమం దెన్ననూ ఒకరితోకరము క్రమిం
చుకొనుట మానకూడదని మేము ప్రమాదాని చేకకు
న్నాము. రత్తయ్య నిన్ను ఎదురికే వడలికే చెప్పినో
యింది.

అదిభాగమేక వ్యావహారిక కన్నీటితో నేను
యింటివేపు వడలేదు. మొదట మేము క్రమించుకున్న
పునః యీ దిశగాగమించున సల్యుకోసేలేదు.

* * * * *

౬

రత్తయ్య అమ్మవారికి బర్సవది మొదలు నాకు
ప్రపంచం కం అంభికార ముదాయించి. అమె ఉండవలస
మము నాన్నయ్యగారు నిర్మి ఎదిభాయకుండా ఉం
డేది. వ్యసానమయిన దృష్టిలేదు; వ్యవహారంమీద
మనసేదేను. నాకు పెరివాడిలాగ తిరిగేవాడిని.

నీలా సాయంత్రం నేనూ రత్తయ్య మాయగా
గిరివహారం పోయి, అమెభావభావాల తప్పకుండా
విచారంలో నామెలైతలు గతకే నాట్టి. నాన్నయ్యగారు
యిన అమెలైతి కంబాన్ని చూసేటరికి నావ్యాసయం
కరిగి వచ్చిందేది. నేను నాదా అప్రదేశాలన్నీ నాకు
బహువద్దంగా కంబులేతాయి.

చదువుకోవడం చేకనూ పుత్తకం పట్టుకునే
నాకిరింది దృష్టివారై రత్తయ్యమీదనే ఉండేది.
నాకు పరధ్యానం పోయేసేపాయించి.

ఇంకిలో నాకు కార్యం చేసేయ్యాలని ముందూ
గారు తొండవడకతూ ఉత్తరం రాసేట. మాఅమ్మ
సన్నతి మునుకొని ప్రస్తుత విచారిం కొంత తిట్టుకుండే
నాకేనే అతో నేనూ అందుకు అంగీకరించేను.

నా వానిలోనాటి రాకులక్తి నాగ్నసాలక్తిలా
గ మాయించి తిరుగుకుండి. ప్రాశస్త్యకన్నవలనాన
మన నానాధ కొంత ఉపకరించింది. కాని పూర్తిగా
తిగ్గలేదు.

నావలక్తి నామీద మిక్కిలి ప్రేమగలవట్టి.
నానాస్థిమే తిం నాస్థిమీద మాకుకునేది.

ఇట్లా ఉండగా ఒకనాడు నేను నూతోటలో
ఒకవడమవికిచెప్పిందే మళ్ళీ కేయించుకొని కూర్చు
న్నాను. చేకనూ పుత్తకం ఉండా గాని మనస్సు రత్త
య్యమీదనే వుంది.

[illegible]

‘*सुखं भवति*’

రామలక్ష్మి వినువల్లునో యంటి? వచ్చింది.
 నే నలాగే చాలా రోజులు అలాగే ఉంటాను. కాని
 రత్నమ్మ! మహామనోనే మార్గం నాకు దొరకలేదు.
 అలాగే నాకు డ్రాగేతే ఫోటోను మిడించలేదు.

२२

ಕಾಂಕ್ಷೆ ಸುಖಂ ಗತವಿವರಿಸಿ, ರತ್ನಪ್ರಭಾಕರನಂದಿ
ಮಹಿಮೆ ಹೊಂದಿದನು. ಕಾಂಕ್ಷೆ ಯಂತ್ರಣಾತ್ಮ ರತ್ನಪ್ರಭಾಕರ
ಮಗನೊಂದನು. ಸಾರಾಂಶವೆಲ್ಲಾ ಹೇಳುತ್ತಿ ಯಂತ್ರ
ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು. ಜನರ ತಪೋಗುಣ.

‘ఇదేమి’ అని యింకా నే యానాంకరణం అని
అలాగే దివ్య అనాటి సాయంకాలమే సారయ్య శిష్యు
ని పుట్టినది చాలనేమిదనియు అలాగే పుట్టిన
వాడు. రక్తప్రసవమే అయినా సగాని ఏం
చే రావచ్చు.

అప్పటినుండి నేను బిక్కనీకే అకౌంటు (ఫలి
నా)గా నాగా నీకవివేచనము గల బ్రహ్మచారిని గుఱుచు
మామూలమున నున్న నీనాటికి, పరస్పరము లేకుండు నేను
అనే ప్రకారం చేసేను, కాని గల బ్రహ్మచారిని కాదు.

[illegible]

అనాదు చానానీవు మానానీ, నిరాశచేయ
 కుని, యింతటి చానానీవు నై యింతయు. అప్పుడేనప్పుడే
 చేదుగంటిలు కావూరం. చకమింకలకు: నినిర్మలా
 కాన ప్రకాశిస్తున్నాను. నిరాశగవలెమున జగ్గ
 చిన్న కల్పనినే నేను చాత్రము చుండుకొని ప్రచూరి
 తేస్తూను. అంతమా వివాంశరాజులచేత బలబలా
 దుకావున్న రోజులో యిప్పుడు శంకర విశ్వం
 నిలిపింది.

అరిగిన సంకుటవలనీ తల్లుకుంటూ నేనూ లేచి
చీటికి వచ్చి నారాయణశిర్మ తోటనైనా పూసేయి పూజ

మొదటి దశలోనే ముగియించి ద్వితీయ దశలో వెళ్ళినట్లు
చూడవచ్చు. ఇది, సమయంలో ఆహారాన్ని తిని
త్రవించి పురుగు ఆహారాన్ని తప్పి చేయ్యి పట్టుకు
న్నాడు. కనుకనే నిలబడిపోయి.

నే నాకెరు మారోటూని మురిసినవెంలా
 తీసుకొన్నాను. నాకె శ్రీమంగా అందులో నిలుబడి,
 ఒక్క చంద్రకాంత ద్వంగా ఉన్న హరితవలలో
 మంచి మారీ రత్నమ్యం నుంచుకొన్నవనిన పనుకొంది.
 చక్కంటిలో అటు ముఖాన్ని చూపి. నాకు నీలు
 కలం.

విమలవ్రాతరమ్మ, నిలవమ్మ, ముఖ్యశ్రీకృష్ణమ్మ
తమ్మ యమ్మ, నామ, ముఖ్యమైన ముఖ్యశ్రీకృష్ణమ్మ
రమణమ్మ, నామ, ముఖ్యమైన ముఖ్యశ్రీకృష్ణమ్మ

న. 2. పురి పాకాన్ని చేర్చుచున్నాము. చమేగిగడు
చమేగిగడు అనునది చమేగిగడు.

‘వానాబాహుని అర్చం మీకు వింటాన్నాకొద్దీ
తొలుపురా. ఏమృతమునో నాన్న హిమరాం సంపాది
కారితో నీ, ఏమృతము నాకు అంబరరావినో, అట్టి మీ
వృత్తమునో నేనె స్వకంఠించి జూచునె నేనీను.
విక్రద్రోహంబు చేరే పాపంలేదు.

‘ప్రార్థనీకృతా! యింకా మీకు తెలియలేదా?
మిత్రుల, రామలక్ష్మి నాకు మాత్రమే నానీ ప్రాగ
వానలచేసి నీ హిమరాం. ద్వైతపంజరం కూర్చు
మై కష్టాలతో నొడిపియినప్పుడు నాకు ఆకాశేము
మానెందరి రామలక్ష్మి. ఆమెముఖం మా కే సర్వపా
పాల నాశనం జయిపోతాయి.’

‘మీరు నన్ను ఆమె పవిత్ర సన్నిధిలోనికి రమ్మ
ని చెప్పినప్పుడు ఆమెతో నొడివిగనవచ్చనిం చెప్పు
గానీ యీ రక్కసురావీ అర్హత లేదు. ఆవిడపాదా
ని అర్చించుకొని నాకు వివాహం లేదు. పాపరూపి
మైన నామెలు గూడటి, అది పవిత్రసావి ధ్యాన్ని
పాపపంజరం చెప్పుడానికి నాకు యిష్టం లేదు.

‘నేను మొదట యిది విక్రద్రోహమని తెలియక
చేసిన, మీయందు నాకుగల గాఢానురాగము నన్ను
మృగాజనము మానెయ్యలేదు. ఇంకనుంచి యెవ్వరి
కైనా యిట్టి పాపకృత్రిం చెప్పులేదు. ప్రకృతిప్రా
ప్త, అశ్రుకాంతాన్ని చేరే కలభేముగాను, పవిత్రసావి
రామము సహించి శుభకంఠాను, మహాపాధ్విని,
సర్వసృష్టకర్తయన్నా ఆయన రామలక్ష్మి నిరాఘా
టంగా రాక్కం చెప్పులచేసి మీప్రాణులలో నేను
అడుగునెట్టెను.

‘మీ ప్రార్థనం తీరవలయుమనోమల మైనది.
అట్టి పవిత్రతనం నే నెక్కిద్రోహము చేసియు తిరిగి
నంబు ప్రాణాలు పై కనిపిస్తాయి. ఆమె ముమ్మ
క కష్టం కలిగినదను నా కష్టం లేదు.

‘కన్నక అమెయున్నా, మీరన్నా సుఖియూ
భుం, విశుర్ని మానవంబి మామూ నాకాలం
అంతా కలిగి నీను. మీరు యింక యానిరక్కసురా

లిని మరచిపోవారి అని ప్రార్థిస్తాను. రత్నమ్మ అనేసేనకు
రాలు ఇంక మీకు ఎన్నడూ కనవలదు.’

ఆమెకు భాగ్యలేఖం ‘మార్చి’ కామూరి.
ఆమెనక్కడలం తరంగానొకటి మైవ నమస్కరిం ర కొ
ట్టుకుంటాంది. ‘రత్నమ్మ! నీమాలలు నేను వినిలేను.
మనం నాకొకటిగా నీనునన్న ప్రమాదాలు జ్ఞాపకం
చేసుకో. నాల్గమన్న నీపాలు మరచిపోయిన నీ ప్నేలు
కోవాలి.’

రత్నమ్మ—‘మీరేమి నే నెవ్వరపోతేను. ని
రాశానివాసులన్నా ఎండినాయి నీలలుపోసిన నావ్వి
నియంగా ప్రేమిచ్చునీని అయిందనది మీరేకదా!
అన్నాని అనినప్పుడో నీలు యింక నాల్గవకానికి తీసు
కురాకండి. అది నాకు కలగా నొద్దులు. నాఅలెన్న
మీమీదనే ఉండేవి. నాప్రేమ అంతా మీమీదనే
ఉండేది. అయితే అంతా నేను తెలియక చేసిన.
అప్పుడేమీ నానాలికి చాలాపల మైపోయింది. అంద
రాని ఫలంకోసం నేను ప్రయత్ని మాన నన్నానని ఒక్క
నాడైనా అమరిలేదు. ఇంక నాకు యాజన్యానికి సు
ఖం లేదు. మర్రి జన్యానికా!—నీమీద!’

‘రత్నమ్మ! నుంర అమాంబురావీ! నీభావా
లు ఎంత సుఖిప్రసన్నవని సరే! రామలక్ష్మి సుఖతాలు
ను కనెసినచేకదా! ఆమె నిన్ను కుమించి సోదరిలాను
మామకుంటానంటే నువ్వ యిట్లో కన్నావా! ఆమె స్వ
యంగా నిన్ను రమ్మని కోరినీ నువ్వ వస్తావా! అని నే
నన్నాను.

ఆమె ఒక్కసారి నాకుఖంబంక చూసింది.
అంతవరమా నిరాశానినిముడైన ఆమె ప్నేతల్లో
అలాగొకటి కనబడ్డది. రెండరాని ప్రేమలతను ఆమె
శేవంబడానికి ప్రయత్ని మాంర కొని పొడ్యం కాలేదు.
అదీ సమయంగా నేను నువ్వ పురేపించి నక్క లేదు.
రామలక్ష్మి రత్నమం నా నిన్ను గొలిచింది. మీ రిద్దర
కలిసి తోయిగా ఉండవచ్చును.

‘రత్నమ్మ! నాకు నువ్వ లేకపోతే ప్రపంచక
మే లేదు. నువ్వ నాకు కనపడకపోతే నా క్రిపాం

రామలిక్ష్మీ నానలు నాకు అప్పకెళ్ళ పాప
లైనవి. నాకుఁబం చుపరిమించున. అక్కరి అంతా
మర్నాటి కార్యక్రమాన్ని వింటి. అది విన్నా కేము
గడచేసెను.

రామలిక్ష్మీ పక్క
చుని కొనసాగుచుం
నూ నాని కన్నెటిని
నీవారి, నీవ్వం చెప్పి

రమ్మనిర
ప్రార్థన మొనరి
నానెట్ల ము
నానెట్ల
పా యిం
నీ ము నువ్వం
ఇం నా నీవైత
నానికొకడు రామ
కొనపాకా తొట్టి
జీవాలు తిరుగా
కున్నాము.

రామలిక్ష్మీ రత్న
గుండెలవారిది. రమ్మ
అదిగో తొట్టి రమ్మలతో
అమ్మట్ల, చెప్ప
నారామ. కన్నె మాయి
కన్నె కున్నా, నామ
లెప్పి మోక చూకా
కాని రత్నమ్మ తన ము
చ్చి నారామ అతడు

యి తొలి పాపము.

నానెట్ల వారిది నీవెమమా తి
నగా, అతని ము, అతనిగాని
నానెట్ల వారిది నీవెమమా తి

నేను అతి సాధ్యంగా నావ్యాప
నూ జంగళాకాపరం నీటికి చేరు

అనుచువున నీమ మునకు
కన్నె కును నీవెకాని రమ్మలతో
అది ము, నానెట్ల వారిది నీవె
నానెట్ల వారిది నీవె

అది నీవె నానెట్ల వారిది నీవె
నానెట్ల వారిది నీవె

౧౪

నానెట్ల వారిది నీవెమమా తి
నగా, అతని ము, అతనిగాని
నానెట్ల వారిది నీవెమమా తి

నేను అతి సాధ్యంగా నావ్యాప
నూ జంగళాకాపరం నీటికి చేరు

అనుచువున నీమ మునకు
కన్నె కును నీవెకాని రమ్మలతో

శ్రీ వాసుదేవార్చనము
శ్రీమంతులు వ్రే వ్రాసా
శ్రీమతం ప్రభావపతి ఉం
తుకో. అలాగింది మరి

అంది అను ముఖంవేపు మా

౧౩

శ్రీమద్రామాయణం లోనేనా,
శ్రీమద్రామాయణం లోనేనా
రామం ప్రారంభించియు. భావం
మనెలు కొల్లకుంటున్నాయి. ఆమె
కూడ తీసుకొని కొనించుకున్నాను.
వాపరివ్యంగములం గురిపొయినది.
అలాగేమనుషుల పొలికున్నాయి.

అలాగే అనామ దేవ్యులలో రామలక్ష్మి
అవ్వ వ్రాసాలో అని నేను నోచి

అలాగే పాపాలంది కృపించుకుంటున్నది
కృపము వింది పట్టుకును పాపం అన్నది.

అలాగే అరవనది పాపం అన్నది. అయితే
అలాగే మరల యిక్కడే రావారికునా

అలాగే పాలినిపించును కనుకనుంచి ఏక
శ్రీమము అయింది. అలాగే అరవనది పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.

అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.

అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.

అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.

అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.

అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.

అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.

అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.

అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.
అలాగే పాపం అన్నది. అలాగే పాపం అన్నది.

౬౬

సోమవక జానితో మృత్యువుగొందిమన మీ సరమోప మృత్యు న
స్మరముల గూడ మాది మధుపాన విసోద విఘ్నచికారన
స్మరిత ముదాశ్మయై ననన రుచిలో నచియ్యుంగ నన్ను గాని నే
ర్పిరె యల రెంటికి జెడిన లేనది యదు మా నాబుంగంగ.

౬౭

కనుగొను: శర్మహారసగంధముల్ సుఖ మైకస్పర్శ మో
మానమగు స్వీకరంచము నసంతముగా న్నజియించి భాగ చే
సెనె శిలతోడ మానవుని చిత్తము? క్రమము శివతోశ్చ; మీ
వును జనన యోజనము బొందపు మూసిన క్రమనాకిల్గ.

౬౮

శలకయు మట్టి తాలనిడి కట్టిన దేవకమందు నీకు శ
ఫలము లభించు? ప్రేమరసభావయుతుండవ నేని కామిల్
వలయుము; ప్రాణహీనమగు బాదలు వేయికికన్న శ్రేష్ఠమై
యలరు గదా మనుష్యహృదయంబు ప్రాణరూపమగుచున్నది.

౬౯

మనువు మసీదు వాకిటను ముచ్చలు పొగిలి పోతి; బ్రాత్రవై
చినిగెను; నేడుచుక మరొక ట్టెంకోకము పెచ్చినాన! నె
మ్మనము సెడింగ నిమ్మెడ నమో జొనరింగ రాను; నీవు చ
చ్చిన యెడ వీడిపోయెదవు చెచ్చలువోలె నమోజు పైకముక!

౭౦

పాము: జేసి తాము: దలంబు నినిగోమి శియాను, దుఖనం
తాము నిష్కలం బగు; పృథా వగిపిల్లుట మాను; మెన్వగుం
బాము నేయకున్న దన మన్నన మెందుకు? శ్మశాశ్మల
లేపు శుమించు; బాము హరించును వైసము; సంలిసిమమా.

౬౭ వ పద్యము:— శివోచ్చము=శివశుభ్ర క్రియలు (Fountain of life.)

20

మును నే నస్థితి నిద్ర నుండ నిలకుం బోఁ దోలి, దుఃఖింబు లం
దను సౌఖ్యింబుల నందఁ జేసి, మరలు దర్శింతు వౌకార! పా
పిని శిక్షింతు నటాయ; నీచతురశ్చ వేనోళ్లఁ గీర్తింతు నీ
విజయాస్త్రుల్; మఱి ఇట్ల కన్పించువు నీవే కావె లోకేశ్వరా!

21

కరుణావాద్ధివి నీవు; నే విజయ దుష్కర్మంబు వర్జించి ని
ర్భర వైరాగ్యముఁ బూని, నీవు కృపఁ జూపం బ్రతు లెవ్వారు? నీ
చిరుదూర్ నిల్పుట కే నోనర్హితిని నిర్భీతిగా నమస్తామముల్;
సరకం బంటకయున్న వీలగునె శాస్త్రాశ్రయము పొందఁగ.

22

నీవు కృపాంబురాని వంట! నిక్కమ యేని ఇరాముతోటకుం
బోవఁగ నీక పాప జనముగ మరలించుట యేల? భక్తులం
గావఁగ వత్తువేనిఁ గృప గా దది; బేహర; మింద నున్న మీ
యాత్ములన్నఁ బాల్పియునా పసిపాప కటన్న సామెలె.

23

లింబు ముంగురుల్ నొనలి యందుల ప్రేమఁగఁ, జూచినంత మో
హం బెనఁ గొల్పు కోమల లలాంగిని గొప్పనఁజేసి నీకు న్యా
యంబ మతావ్యూహ మొగము నారయ రా దని యొడ్డ పెట్టఁ; బూ
పగుబును వేలి కిచ్చి తినవద్దని చెప్పట యేల దైనమా!

24

మనుజుని వారుగం బ్రణయమాధురి నుండరిఁ జేసి భూమి నం
దనమున కవి నాడవు; మనంబగు బ్రేరక మల్లకర్మకుఁ;
పెనుక న దేల మారలను వేసద వీయఁదూఱు? నీవే శా
సన, మఁ రాధియుఁ, మఱి విచారణకర్తయుఁ; జిత్ర మీశ్వరా!

౨౬

అలరె విమర్శనంబు! కనఁయ్యె వివేకము! సర్వతామ్రము
చెలిసె పండితోర్తిమును నీ నిలువేనాఁడ; పం
జలిని బ్రసాద మై పిడుగు జాలును భక్తులు; కింత యోగ, దు
ష్టులకు సుఖంబు నొనఁగలు మోక్షము; నింకను నీకు బాపముల్.

౨౭

కోరిక లన్నియు గుడుపు గూరపు; సౌఖ్యము దుఃఖ మెప్పు డం
గూరు రసంబుఁ జేర దటులు; గూడియె యుడు; గులూరి కంటకాం
కూరము లంటియుంట మనకుం బరవర్జ్యమి? అంపకోతలం
జీరిక లాట దుష్టనయుఁ జేకొను జవ్వని లావిముంగురుల్.

౨౮

కనుల హిమంబు బాష్పములు గాఱ వచించె గులూరి, ముద్దుమో
మును నగు సోయగంబుఁ దలపోయక, నన్ను సుగంధికారి క్రా
చు నకట యన్న, బుల్బులియు, సుందరి, సామెత వింట “నేడు వి
దను నొకయేడు కూడు;” విధి దుష్ట, మవార్య మటంచు బల్కెడిక.

౨౯

విధి నిబద్ధములై వచ్చు వెదలిపోవు-నఖల సుఖదుఃఖములు నీ కయాచితముగ;
జడియఁబోకు మస్తుముజాలు శక్తుఁ డైన-తాయి నఖుఁ డైన విందుల దలఁచఁబోకు.

౩౦

రెండుదినముల కొకతూరి యెందురొట్ట-బోసి ముంఁజెడు చలినీళ్లు పుట్టినవి
ఏల నినుబోలువానికిఁ గేలు మోక్ష్య? -నొకనికి గులూమ వై యెంచు కూడిగింప?

౩౧

విషము నమృతంపు మఱిబుద్ధ విధి కలుగు -ముంచి లోకులనుదట లిఖించు మొదట
గరంగ దటుఁ బేడ కన్నీటికాల్వ నదియుఁ-బరమభక్తుని యనుతాపహీనుఁ జెడదు.

౨౯ వ పద్యము: దుష్టుముహూఁశాలు కుమారుడైన రుద్రము. ఈతడు క్షిమిపండి బలగాలి. తాయి-
ఈతడు కర్ణునిపండి వాత; చిందు పెట్టుబలో ప్రసిద్ధి చెందినవాడు.

౨౨

తాన యెది ప్రాప్తమైనను గారవించు-వలయు వల దని యేర్పరుడంగలేవు;
లింగరంబును నీకు నహాయకము-తాన తండ్రికిందుగా ప్రేలు; దశవు నిందు.

౨౩

ఇల చదరంగ; మందు జను లెల్లరు పావులు, మంచిసెబ్బరల్
దెలుపును నల్పుగల్లు; కదలింతును రాజును బాటు దక్కు- పా
వుల విధి యాటకాదు; ఎలుపోకల ద్విప్పను, గల్లు మాపు, న
వ్వల నొక్కగాక్కటిం జదిపివైచు సగాధసమాధిపటిక.

౨౪

మనమున కెక్కినట్టి యభిమానుల మిత్రులు జెల్లినారు; యా
వన మధుమాసము గునుమభారము రాలించిపోయె; జీవించి
బను నరకంబునగు నడుగంట మిథూనియు; వేదినాబు న
చ్చెనో మహి మిప్ప జేగెనో దిసాను హన్వి విహంగ మిప్పయక.

౨౫

పూవులకాటురాకలకు బోయెడి నీతులకు రసోజ్జ్వల
జీవితకావ్య పరిమూల జెచ్చెలు ద్రప్పితి; శోకసర్ప ద
ప్తావిలమా హృదంతరము నానందమగ బ్రతియోగ మొక్కట
కావ నమర్చి; మింక ముదికాయము లేతగిలంగఁ ద్రావెదక.

౨౬

విమలమంబునోడ మధువిక్రయశాలకు బోతి విన్న నే
యి; మధురవాణి, సాజు, హృదయేశ్వరి పాత్రిక నిం తెచ్చి త్రా
వు మదన పద్మతుంచు నరిపుచ్చితి; గమ్మల “నాదప్రేమపై
రమణుడ, మాన వెట్టితిని ర”మ్మనఁ చెమ్మని యానితి బలే!

౮౭

అనన కూడికం దెవవు బానంగం బట్టిన యడ్డు కీర్తి ని
 త్యాసముతో వచ్చించు గననంగతి: నాకును నీకు: బోలె లో
 జానుమనోధరుండు వికసన్నవహాసము లుండె; జీవముం
 బాసిన మానవుల మనుజీ వత్తులె? ఏడకు నాడునఖ్యముగా.

౮౮

అకూబాయును నన్నుబోలె ప్రణయవ్యామోహముం జెంది శాం
 తాకమూలక శృంఖలావలయ బద్ధం బయ్యె: గాఢోలు ముగ;
 నాకుం దోచు: దోయ కంధరిను లగ్నం బై న చేకొండె యో
 మాకంత ప్రమదో: గూహనమునక నంస క్త మంచుక నభి!

౮౯

నిన్నటిరోజు కుమ్మరిని నే గనుగొంటి బూరువీధిలో
 మ న్నొకముద్దం జేసి మడముం జెవద్రొక్కుచు నుండ; వానితో:
 దిన్నగ మందలించె నది నీవత “మెల్లగ నల్ల: ద్రొక్కు మో
 యన్న; యెటుంగనే నను నొకప్పుడు నీవలె నందగాడనే!

౯౦

మూనంగదోయి, మొదనుక నూనవమ్మత్తిక: దెచ్చి మూతలుక
 బానలు: కేసె దీవు; మఱవం దగ దండలు సల్లె యోట; య
 జ్ఞానముచే నిజం తెలు:గఁజాలవు; నేను గ్రహించితిక: బరీ
 దూను శిరంబు: గూచుమ యదో దరిజేసి కరంబుదగ్గఱక:.”

౯౧

నాలుపుగ మాట నేర్పినవి మూగవి కుండలు రెండుపేలు లో
 పల నొకమూలనుండి యిటు వల్కె ననుం గని “కుంభశారులుక,
 విలిచినవారు, మమ్ము: బురవీధుల నమ్మినవార లేరి? యే
 లోమున కేగినారలు? వదంతి యెదేనియు విన్న: చెల్పుమా.”

౯౧౨

౯౨

ఎదురుకు జూచినా గోనక నేమి నడు? చక్కని సింహానా, న
స్నంనలు వ్రేలు చూపి పరిహాసము నేయుడు; నైపు నాది గా
దందు, గులాలకిల్పి నను నిల్లనారించె; రచించునప్పుడు
దందరలాడేనేమి చెయి త్రావును మత్తున నొక్క సాట్టగ్గ.

౯౩

ఒరీ కుమ్మరి, పిల్లు వచ్చె, వినుమా యొక్కొర నాకోర్కె; నా
గోరీ మృత్తికఁ బానపాత్ర లిట్లకల్ కూజాలు బాడీలు సా
పారు ఓరిచి యమ్మనోయి మదిరా శబ్దాబులక; గోస్తనీ
సారస్పర్శఁ బునఁ ప్రబోధితుడ నై సత్యంబు జాటించనక.

౯౪

కడుగుడు నాశవంబు దడిగా మధుధారల; ద్రాక్షపుల్లలు
బుడకలు పెట్టె యల్లి నను బూడిచిపెట్టుడు; కీధులించుక
నడిసెడి నాడు మృత్తికలవాసన గుర్తగు మీకు; కేపు నక
బడయుడు రాసవాలయము వాకిటనో, చెలికాళిఘానో.

౯౫

ఉత్తమాత్తమ గురుల శిష్యుండ నైతి-గురువు నైతిని నచ్చివ్య కోటలకును;
మరణశయ్య సంతృప్తము ముదలించు;-ధూరి జనియించిని గాలిఁ దేలిపోడు.

సంపూర్ణము

[నమకటిసింహి రేకువాయి]

భండార్కరుగారు త్రొక్కిన మార్గము బాగుగ నున్నదని యొప్పుకొనుచు, క్షీటుగారు వారివాదము నిట్లు విమర్శించుచున్నాడు. వీరివాదము సంగీకరించిన,--

“సింహాననాగోహణమును గావించినప్పుడు ఆకలి (పులకేయిక్క) వయస్సు పడునైదుసంవత్సరములను, ఇది హిందు-దేశమునందుగూడ రాజా రాజ్యపేజుటకు దనినయిడని సామాన్యముగ జొప్పుకొనదగినది కాదు. అయితే క్షీరిమృగా మరణానంతరము, రంహపులకే రాజ్యభారమును వహించెదగని రియాయెక్క దనుటచే మంగళేశ్వరుడు రాజ్యభారమును వహించెననియు, మరల వారని రాజ్యము నేయునయెప్పు రాగనే రాజ్యము వారని కిచ్చివేసెననియు మిరాజీ కావనము లెప్పుచున్నది. అయినను, ఈవిషయము, తరువాతికాలమున నాడుకలోనున్న, సంకేతపరచరగలప్పు, గాగల నాధార పరులుకొని చెప్పినవిషయము. అయ్యుగా లేక కావనమున నుండు సమకాలభ్రవ్యము వైవాదిగం బి విశ్వాసార్హమైనది. దానివలననున మంగళేశ్వరుని రాజ్యాంగ కాలమున వారనికని, రంహపులకేకని వర్ణప్రాయభేదములున్నట్లు మనకు తెలియుచున్నది; రాజ్యమును దన పుత్రుని కిచ్చుటకు మంగళేశ్వరుడు ప్రయత్నించెను; ముంత్రోక్తి సంపన్నుడగు పులకేచే గూర్చుటచే అయిదు అరినియర్పించు యుద్ధమున భగ్నుచువులయేకాక యితరు ప్రాణములనుగూడ గోల్పోయెను. ఇందుల్లు, దవరాజ్యాభిషేకకాలమునందు ప్రబలమైన సహాయపంపింది సంగరించదగిన సంభ్రాంతయోచనమును (అనగా యిరువది గూడేండ్లయెప్పును) రంహపులకే సాందియుండెనని మనకు సాహించుపచ్చును. దీని సంగీకరించిన వారనిజన్మము

శ. ౫౧౦ యగును, శ. ౫౧౦-౨౧ లో నరసింహగరించినప్పుడు ఇందుమించు పదివర్ష ములప్రాయము వా దనును.”

పైచర్చను బట్టి మాన రాజ్యాభిషేకమునాటి పులకేవయస్సును గూర్చియే భండార్కరుట్లకు అభిప్రాయభేదమున్న స్థిగడదుచున్నది. అతని జన్మవర్షమును గూర్చికాని, మంగళేశ్వరుని సింహాననాగోహణమును గురించికాని వారి కభిప్రాయభేదమున్నట్లు తోచదు. అయినను, మంగళేశ్వరుడు బావామిగుహశాననమున జెప్పబడినట్లు శ. ౪౮౮౯ సింహాననాగోహణము నేగావించియుండగూడదో విషయమున జెప్పలేదు శాననము లిందుకు మోఘింపు. నాకులూడ భండార్కరు మొదలగు పెండితు లొకభయముచే కీడిగెలుచుచుండినట్లు తోచుచున్నది. అది యెట్లయిన: మంగళేశ్వరుడు శ. ౪౮౮లో సింహాననము నెక్కినది గొప్పకొన్న నతడు శ. ౫౩౨ ఎఱకుననగా ౪౪ వర్షములు, రాజ్యము జేసె స్థానకొననానీ వచ్చును. ౪౪ సంవత్సరము లొక్కని రాజ్యకాలమునుటకు గడుసే సమగుటచే మంగళేశ్వరుని రాజ్యకాలమును స్థిగ్రహణచేయు తోచుచున్నది. హిందూ స్థానములోని రాజులు నగుటన ౨౦ వర్షములకు మీది రాజ్యము నేయలేదనుట యొప్పు

కొనవలసిన విషయమే. అట్లునుటచే నెవ్వరును
 యేండ్లకంటె నధికముగ రాజ్యము చేయ
 లేకని చెప్పుట సాహసము. గాని ఏండ్లు రాజ్య
 ముచేసినవా రనేకులు గలరు. ౬గి సంవత్సర
 ములు రాజ్యముచేసినవాడు కొంద రున్నారు.
 ఇక ౪౪ సంవత్సరములు రాజ్యము సల్పిన
 వారి విషయ మొకవిశేషముగ శాస్త్రమయ్యరా!
 కావున మంగళేశ్వరుడు ౪౪ వత్సములు ప్రభు
 త్వము చేసిననుటయం దసంగత మేమియు
 గాన్పించదు. కాబట్టి బాదామిశాసనమున తప్ప
 నట్లు అతడు శ. ౪౪౦ ననే వార్తావముగ
 సింహాసనారోహణము గావించెనని నాధావము.
 యన్. కే. కీ. కీ.తులుగారియభిప్రాయము గూడ
 నట్టిదే. మహాకూటశాసనము లోని “ఉత్తర
 త్తర ప్రవర్ణమాన రాజ్యవృత్తము శ్రీవక్షే”
 అను వాక్యములోని “వృత్తము శ్రీ” నక్షే”
 యనునది తప్పనియు, అది “వృత్తము శ్రీ” యని
 యుండవలయుననియు దెప్పుచు మహాకూట
 శాసనము మంగళేశ్వరుని ౩౫ వ రాజ్యవత్స
 మున వ్రాయుటబడె ననుచున్నాని.¹ అతని
 రాజ్యారంభము శ. ౪౦౦-౯ అని దెప్పు
 కొన్న మహాకూట శాసన కాలము శ. ౪౪౦-
 ౯ + ౩౫ = శ. ౪౭౫-౪ అగుచున్నది. ప్లేటు
 గారిచే నిర్ణయించబడిన కాలము గూడ కొంచె
 మించుమించుగ వీనికి సరిపోవుచున్నది.

౨

మంగళేశ్వరుడు సింహాసనము నెక్కడిది
 నెప్పుడు చతుర్ముఖరాజ్యము విశేషము విస్తార

మైనది కాదు. చతుర్ముఖమున మొదట స్వతంత్ర
 ర్తిముగ రాజ్యము చేయఁదొడగినవాడు మంగ
 లేశ్వరుని తల్లిడి యగు మొదటి పుంగళి.
 ఇతడు వాతాపి పురిమును జయించినట్లును,
 వాయుమేధాదియూగివలయును చేసినట్లును చరి
 యవచ్చుచున్నది.

“శిష్యా భాగ్యవంతుః సాంకేతి

యః శ్రీశైవకాద్విరభిః

శ్రీమల్లహో శృయాపీఠ

వారాపిఠే విభూషితాః.”

అని అన్యవారేశాసనము.² ఏప్రభుశాసన
 నమునందుగూడ నీవిషయమే వచింపబడి
 యున్నది.

“తత్తనయః పుంగళిః కేరళమావతమహాభిషేకద్రాక్షః,
 వారాపిఠే విపతి రకలితఖిలకలింకకలః.” 3

మంగళేశ్వరుని శాసనములయందు ఇతడు యు
 జ్ఞముల సనేకములను వేసి ప్రఖ్యాతి వడపిన
 ట్లున్నది గాని జయములచే కీర్తిని గడించినట్లు
 వచింపబడలేదు. కావున ఇతడు చేసిన ముఖ్య
 కార్యము వాతాపి స్యాధీనము చేసుకొను
 టదే. ప్రభువుమున సీతడు కదాబరాజుల నా
 శ్రయించిన సామాతుడుగ నూడి తడవంత
 రము వాతాపిని సాధించి స్వతంత్రుడైనట్లు
 నోచిడిని. మొదటిపుంగళికాలమున చతుర్ముఖ
 రాజ్య మొకచిన్న సరస్థానముగ నూడవలయు
 ను. ఇతని పుత్రుడగు మొదటిశ్రీనివాసమృగాకాల
 మున చతుర్ముఖరాజ్యము విస్తరింప నారంభిం
 చెను. ఇతడు మూడువంశముల రాజులను

జయించినట్లు అయ్యవోళే శాసనమునందు
తెప్పబడియున్నది. ¹ రెవ్వరన్న :

౧. నళులు

చిరకాలమువఱకు నళవంశము చరిత్ర
శాసనముల మూలముననే మన తెలుకడను
వచ్చినది. ఇటీవల ౧౧, ౧౨ శతాబ్దములనాటి
నళరాజుల శిలాశాసనములు కొన్ని కలిగి
దేశమునందు దొరికినవి.² వానివల్ల నళరాజులు
పూర్వసముద్రతీరమునందు క్రతుర్వము జీసి
నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. అయితే, కీర్తి
వమ్మో దిగ్విజయము నేయుచు తూర్పుసము
ద్రతీరమును జీరి యచ్చట రాజ్యము నేయు
చున్న నళరాజులను జయించెనని విలంప
రాదు. బల్లారిమండల ప్రాంతమునందు కల్లాటక
దేశమున నళవాడియను విషయ మొక్కటి
యుండెను. ఈ నళవాడి కాపేరు నళవంశము
లగు రాజులవల్ల వచ్చెననియు, అచ్చటి నళ
రాజులనే కీర్తివమ్మో జయించియుండవలయు
ననియు పండితుల యభిప్రాయము.³

౨. మార్కులు

వీరు సర్వభారత చక్రవర్తులగు చంద్ర
గుప్తాశోకాదులవంశీయులు. మార్కసామ్రాజ్య
ముచ్చఢితియం దున్నపుడు దక్షిణమునకు
వచ్చి యచ్చటనే నిలిచిపోయిరి. తరువారి
కాలము శిశిమతీర దేశములయందు చిన్న
చిన్న రాజ్యము లేర్పాటుచుకొని రాజ్యము

నేయుచుండిరి. మొదటి కీర్తివమ్మోచే జయింప
బడిన మార్కులు కొంకణదేశికులు.

3. కదంబులు

వైజయంతీపురమును ముఖ్యరాజధానిగ
జేసుకొని కుంతలము వలస రాజవంశమిది.
ఇల్లవరాజగు మొదటి (శివ)స్కందవమ్మో
కాలమునో, దానికి గొంతెము పిమ్మటనో,
ఇల్లవులపై దిరుగబడి వారిని పలుమారు
పరాజితులను గావించి, తుదకు వారితో సంధి
గావించుకొని, వారికి సేనానియు, మెప్పించి, వారి
వల్ల కుంతలమును బడసిన మమూరశిర్మయను
బ్రాహ్మణు డీవంశమునకు మూల పురుషుడు.
కదంబరాజ్యమును చరిత్రక రాజులు క్రమక్రమ
ముగ గలగించి నాశనము చేసిరి.

ఈమూడు దేశములను మూలమే కీర్తి
వమ్మో జయించినట్లు అయ్యవోళే శాసనము
నందలి "నళమూర్ఖకదంబ కాళిరాత్రి, స్థన
య స్తస్య బభూవ కీర్తివమ్మో" యనుశ్లోకము
వలన తెలియుచున్నది.⁴ ఏర్పాటు శాసనము
నందు ప్రశస్తి పై మూడు దేశములనే జయించి
నట్లు చెప్పబడియున్నది.

"నళవంశమిదం, మార్కసామ్రాజ్య హేతుః,
ప్రశంస పృథుకదంబ, స్తంధిశేషి మతారః."⁵

అయితే ఈమూడు పెక్కు దేశములను జయించి
నట్లు మహాకూటశిలా స్తంధిశాసనము పల్కు
చున్నది. చూడుడు:

1. Re. Epi.

2. Ibid.

3. Ep. Ind., VI.

4. I. A., VIII, p. 10.

“వంగాద్గళిగ్గి మట్టార మగధమున కేళ గన్గి
మామక పాణ్డ్యుడమిళ వోళిమామక ప్రియ ప్రతి
ప్రభృత్యనేక పరపృథివీమామక పద్మలభ విజయే.”

పై పట్టికయందలి ‘వంగాద్గళిగ్గి’ దేశ
ములు స్మృతసిద్ధములు. వట్టార రాజ్యముదక్షి
ణదేశములోని వైనను అది యెచ్చట నుండి
నో చెప్పటకు వీలుకాదు. పాటలీ పుత్రము
రాజధానిగా గల్గిన మగధ దేశమును స్మృతి
ద్ధమే అయితే దక్షిణదేశమున నార్కాటు
మండలమునకు పూర్వము మగధమని పేరు
దెను. అచ్చట పాటలీపుత్రిమను పట్టణ మొ
క్కటి యుండెను. ఈ రౌటిలో కీర్తివమ్మ
యేమగధమును జయించెనో చెప్పటకు వీలు
గాదు. మృదక మెచ్చటిదో యింకను గుర్తిం
బడలేదు. పాణ్డ్యకేరళములు స్మృతసిద్ధములు.
పాలయవేర్కాడు మొదలు దక్షిణమెన్న
పర్యంతము వ్యాప్తమైన దేశమునకు ద్రమిళ
మని పేరు. దీని రాజధాని కాంచీపురము.
పల్లవవంశస్థులగు రాజు లిచ్చట రాజ్యము
సేయుచుండిరి. వోళియ మను దేశము కావేరీ
తీరమున నురయూరు రాజధానిగాగలరాజ్యము
గాదు. ఇప్పటి దల్లిమండలమునకు యువను
ఛాంగను చీనాయాత్రికుని కాలమున “వోళి
య”మను నామ ముండిన స్థలద గొప్పకొన్న
విషయమే. మంగ శత్యముడు యువనఛాంగుని
కంటె నొక్కతరము పాశ్చిమకుడనుట నిర్వివా
దాంశము. కావున కీర్తివర్మ మంగ శత్యము
నాటి “వోళియము” యువన్యాంగు నాటి

“వోళియ” దేశమునుటకు సందియము లేదు.
‘కొల్లమునకును (Quilon), కన్యాకుమార్యగ్ర
మునకును మధ్యనున్న దేశమునకు మూడుక దే
శమనుపేరున్నట్లు తోచుచున్నది’ అని ప్లీటుగా
రనుచున్నాడు. ఆధికులుచతుర్వ్యులకు సామం
తులైన ఆధిపులే. పైజయ స్తీపురము కూరల
దేశముయొక్క ప్రధాన నగరము. దీనికి బస
వాసి యను నామాంతరము గలదు. ఇది
కడంబరాజులకు రాజధాని.

ఈపైపట్టికపల్ల కీర్తివమ్మ భరతఖండ
మునం దధాభాగమును జయించినట్లు తెలియు
చున్నది. ఇత దీన్ని దేశములను వాస్తవముగ
జయించెనా? లేక తనయన్నయొక్క శౌర్యా
తిశయమును బ్రకటించుటకై చెప్పకొన్న
ప్రగల్భవాక్యములా? నాకు జూడ నీపట్టికయంత
విశ్వాసార్హముగ దోచలేదు. వంగాద్గళిగధ
దేశములను కీర్తివమ్మ జయించెనన్నమాట
యతిశయోక్తి. సభవంశస్థుపాలుర శాసనములు
కళింగమున నుండుటచేత “సభవశార్య కడంబ
కాళిరాత్రి” యగు కీర్తివమ్మ కళింగమును
జయించియున్నను ఉండవచ్చును. మృదకకేరళ
పాండ్యమూడుక దేశములపై విజయమును
సందేహస్పదమే. ద్రమిళ-వోళియాఘాతవైజ
యన్త్రాగ్ది నరతులను జయించి యుండ
వచ్చును. ఏలన, ఈ దేశములు బాదామిరాజ్య
మునకు చుట్టుప్రక్కల నుండినవి. తత్కారణ
మున నారాజ్యములలో చతుర్వ్యులకు యుద్ధము
పొసగి యుండవచ్చును. కావున కీర్తివమ్మ

నాటి చతుశ్చరాజ్యవిస్తీర్ణమిరయని నీధారణ
చేసి నెవ్వరికు నిలుతేడు.

అయినను ముగ శీర్ష్యునిచే జయించబడిన
చేతములనుగూర్చి యెట్టిసంశేపములు లేదు.
ఈనదిరాజ్యకాలములోని మొదటి పద్యము
లలో ఏదనికి ప్రసిద్ధులైన శత్రువులతో యుద్ధ
ము పోసినదేను. ఏమన, బాదామిశాసనమున
మహాన దనేశత్రువులను బట్టిందిలిచని చెప్పి
కొనెనేకాని ఆశత్రువులనుగాని, వారిరాజ్యము
లనుగాని పేర్కొని యుండలేదు. అయితే
బాదామిశాసనము పేర్కొనిన పిమ్మట చతు
శ్చరకు కలత్సురి వశపు రాజులతో కలహ
మారంభమాయెను.

కలత్సురు తెవ్వడు? ఏరు దక్కను : శ్చి
మోత్తరభాగమున విస్తరి మగు రాజ్యము
నేలిన రాజవంశజులు.

“కలత్సురికమునాపిలిన చేతములనుబట్టి ముగ
పీఠ సామ్రాజ్యమునందలి బాదామిశాసనము ఉత్తమ
పాద్యగమన్న కొంతగదేతములోని పదిహెంకే తక
దాహి పదిహెంకే న్యసినియున్న విస్తారమున భూమిల
నేలిన స్థాపించు”

అని భండార్కముగా రమచంద్రాని.¹ కలత్సురి
రాజులు శక్తిసంపన్నులగుటచేత తమ రాజ్య
మును విస్తరింప ప్రయత్నియులు చేయు
చుండిరి. అట్టిప్రయత్నమునందే తమవర్వశక్తిని
వినియోగ పెట్టెనున్న చతుశ్చరాజులతో
వారికి కలహము నెగ్గిపెట్టమగుట నపాదము.
తెనురాజ్యములవారికిని కొంతగమున కలహ

మారంభమయ్యెను. ఈ కలహమునకు గార
ణము సరిహద్దులను సూక్ష్మ యభిప్ర
యభేదముగ నుపవచ్చును. కలహమునకు
గాలుద్రవ్వినవారు కలత్సురు లనుటకు సంశ
యము లేదు. కలత్సురిరాజు శంకరగిరిని
పుత్రుడు బుద్ధరాజునువాడు చతుశ్చరాజ్య
ముపై దాడువెడలి యుండలి కొన్ని భాగము
నాక్రమించుకొన్నట్లుగనుచున్నది. బుద్ధ
రాజు మహాబలవంతుడగు శత్రువు. అతడు
“గజకురగదాతులగు గలవాడు. “కోశబల
సంపన్నుడు”² ఇంతేకాక, బుద్ధుడు చతుశ్చ
రభూతుడగు స్వామిరాజుతో సఖ్యము
జేలి యున్నచేతమున గాని బాదామిచాళుక్యు
లతో సమరమునేయ సంసిద్ధుడాయెను. ఆ
కాలమున స్వామిరాజు మహాసూతుడని పేరు
పడినట్లున్నది. ఇతడు “అష్టాశనమర
విజయి” యట.³ ఈ చతుశ్చస్వామిరా తెవ్వ
రో, అతడు చతుశ్చవంశజు డయ్యు బాదామి
చాళుక్యులతో నేల వా రొన ర్చనో నెలియెడు.
ఇతనికిని, “కియాగా” శాసనమునందు⁴ నర్జున
బడిన చతుశ్చవంశమునకును ఏదో సంబంధ
మున్నట్లు వోచుచున్నది. అందు విజయసింహ
మహారాజును అతనికిమూడు “...వల్లభరణ
విక్రాంత శ్రీ బుద్ధవమ్మరాజు”ను పేర్కొన
బడియున్నారు. “...వల్లభరణవిక్రాంత” యను
వాక్యము “వృధివీవల్లభరణవిక్రాంత” యని
యుండవలయును. “వృధివీవల్లభరణవిక్రాంత”
యనునది ముగ శీర్ష్యునిదియగును. సామంతప్రభు

1. I. A., XL, p. 20. 2. I. A., VII, 161. 3. Ibid. 4. I. A., VII, 248-9.

వ్రలు దమ గోలికలనామములను భరించుట ప్రసిద్ధమైన విషయము. కావున, కిరూరదాన పత్రములోని చళిక్యబుద్ధరాజు మంగళేశ్వరుని భృష్యుడు. స్వామిరాజునకును, కిరూరచాళి క్యులకును గల సంబంధ మెట్టిదైనను ఒక్క విషయము నిశ్చయముగ నెరియుచున్నది. చళిక్యవంశమునకు మంగళేశ్వరుని కాలమున ననేకశాఖలుండెను. కొంతవఱకు శాఖాంతర వైరములుండెను. ఇవి నిర్వివాదాంశములు.

ఇట్లు రాష్ట్రముపై నెత్తినచ్చిన శత్రువుల నడర్కొని మంగళేశ్వరుడు వారిలో యుద్ధము చేసెను. ఈయుద్ధమున స్వామిరాజు హతుడై వీరస్వర్గమునకు బోయెను. బుద్ధుడు చరాశతుడై చేయునది లేక వెన్నిచ్చి పారి పోయెను.¹

అట్లు పారిపోయిన బుద్ధభూపాలుని విషయక, వెన్నెంటి తరుముచు, గొప్ప అశ్వసేనతో² మంగళేశ్వరుడు కళిత్తునులరాష్ట్రమును బ్రవేశించెను. బుద్ధుడతని నెడర్కొని మరల జేతుడు కాగా, అనిని ధనమంతయు మంగళేశ్వరునికి హస్తగత మాయెను.

ఈవిషయమును గూర్చి మహాకూటశాసనమున నిట్లు చెప్పకొనియున్నాడు:

“మహావైష్ణవయశ్వత బుద్ధి బుద్ధివృక్ష చురి
నిర్విరహ్య దమ నుశేష ముపహృష్టా”³

ఇత్యాది.

ఈవిషయమునే రవికీర్తి మిక్కిలి సొంపుగ వర్ణించియున్నాడు.-----

“స్వగవ్యముంజై రక్షిపికాశతై
తైర్దానై మారగ్ధతమిహాభ్యుదయమ్,
అవాప్తవా శ్శోకగణదంకమండితే
కట మృరి క్రిలకా పరిహృష్టమ్.”⁴

మఱియు,

“రాజస్త్రిణాం హావరిరథా వ్యక్తే కాశ్యప
రిణాం”⁵

అనుపూరశాసనవాక్యమువల్ల పైవిషయము స్థిరపడుచున్నది.

కాళిచ్చరి రాజులకు కొంకణదేశములోని యుత్తరభాగమును, పశ్చిమనమ్మదాంతర్గతములగు స్త్రీవములును కైవస మయియున్నట్లెను. ఈ స్త్రీవములను ఇయింక కొంకణముపై నధికారము నిలుపుకొనుట దుస్తరమగుటచేత, మంగళేశ్వరుడు తన నావికాదళముతో వానిని ముట్టడించెను. ఈస్త్రీవములలో ముఖ్యమైనది లేనది. ఆతడు నానలచే నిర్మింపబడిన నేతువుపై నమద్రమును దాటి లేవరిం జేరెను. పట్టణము సులభసాధ్యముగ స్వాధీనము గాదాయెను. చాళిక్య నావికాదళము ముట్టడించి కొంతకాలమునకుదానిని లోబరచుకొనెను.⁶

లేవరిస్త్రీవము కొంకణతీరమున దీకాలమున ముఖ్యస్థానముగ నున్నట్లు గన్పించు చున్నది. ఇది చళిక్యరాజులకు లోబడిన రాష్ట్రపాల

1 I. A., VII, p. 161. 2 E. I., VI, p. 1. 3 I. A., XIX, p. 18.
4 E. I., VI, p. 1. 5 I. A., VIII, p. 10. 6 E. I., VI, p. 1. & I. A., VIII, p. 10.

కుని కొకటి రాజధాని యాయెను. గోవా శాసనదాతయగు ధ్రువరాజ ఇంద్రవమ్మేశ తనదానశాసనమున దన్ను గూర్చి యిట్లు చెప్పి కొనియున్నాడు.—

“శ్రీరాజ శాసనీ స్వీకృత్యేన శ్రీపుణ్యవర్ధన మహా గామామణ్డాలేన విజయపురంబున భువనభివర్ధనా” ఇత్యాది.

ఇందువల్ల మంగళేశ్వరుడు కొంకణ దేశమును, తిత్తలూరిపముద్రావర్ధన స్వీకృతులగు జయించుటయే కాక, వానిని చతుశ్చరాజ్యము నందు గల్పుకొన నని తెలియుచున్నది.

తదనంతరము ఉత్తరదేశముపై దాడి వెడలి భాగీరథీకూలమున కీర్తిజయ స్తంభమును స్థాపించుట కుద్దయించి మొదట భర్మజయ స్తంభమును నెలకొల్పుట మొనరి చింతించితి నని మహాకూట శాసనమున మంగళేశ్వరుడు వచించియున్నాడు.¹ ఈదిగ్విజయము నడిచెనో లేదో తెలియదు.

మంగళేశ్వరుచే నోడింపబడిన బుద్ధరాజు తొడవపురకేగి రాజ్యరింభకాలమున గలి తుడైయున్నట్లు నానందశాసనమువల్ల² తెలియుచున్నది. శశిశునిరాజ్యమంతరించ లేదు. అది దలి రాష్ట్రముగాను కొన్నింటిని చతుశ్చరస్వాధీనపఱచుకొన్నను రాజ్యము సంపూర్ణముగ నగుచలేదు. క్రీ. శ. ౬౦౯ లో ఏర్పిన సరస్వతీశాసనమున నతడు తన్నిట్లు పొగడు కొనియున్నాడు.—

“ప్రబురిపు బహుమా తర్హ నిభం ప్రభవంబ కీశు”

మఱియు,
“రాజసామస్త భోగికింప మహరి గావ్త్రి గ్రామ మహా తరరాధికారి కాడిగ సమా జ్ఞాపయతి.”

ఇందుమూలమున శశిశునిరాజ్యవైభవము కొంతమట్టుకు తెలియుచున్నది.

మంగళేశ్వరుడు శశువులను నిర్మించి సుఖముగ చిరకాలము రాజ్యము చేసెను. అయితే, రాజ్యంత్యకాలమున నానని కొకప్రబులమైన శశ్రువునో పోరాటము సంభవించెను. రాజకుటుంబమునం దంతఃకలహము లుత్పన్నము లాయెను. మొదటి కీర్తివమ్మేశకు మువ్వనో నలువురో పుత్రు లుండిరనియు, అం దగ్రజుని పేరు పులకేశియనియు ఇంతకుపూర్వమే వచించియున్నాను. పులకేశి పెద్దవాడై నిర్వాహకుడై యుండెను. తనపితర్నాటి మరణానంతరము రాజ్యము తన దేయని యాతడు దలపోయుచుండెను. కావుననే తన్ను యౌవరాజ్యము నకు పెట్టాభిషిక్తుని జేయవలయునని కోరాడు. అనూయచే మంగళేశ్వరుడు దాని కంగీకరింప దనపుత్రునికే రాజ్యము నొనగ దలంచి, పులకేశిని రాజ్యమును వెడలపడిచెను. అట్లు దేశభ్రష్టుడై, పులకేశి యన్యదేశముల సంచరించుచు, స్వబుద్ధిలముచేత నన్యరాజుల సహాయము నార్జించి తనపితర్నాటిపై దాడువెడలెను. మంగళేశ్వరుడు పులకేశి యుద్ధము కొంతకాలమునకు నడిచెను. ఒకఘోరనమ

1. I. A., XIX, p. 18.

2. E. I., VI, 294.

రమున మంగళేశ్వరుడు వర్ణించబడెను. మంగళేశ్వరుని మరణము శి. గె. ౩౨ నందు జరిగియుండవలయునని చరిత్రకారు లూహించుచున్నారు. అంతటితో యుద్ధము సమాప్తమాయెను. రెండవపులకేశి బాదామిపట్టణమున రాజ్యభిషిక్తుడాయెను.

మంగళేశ్వరుని మరణము

ఇరవై వైదికమతాభిమాని యగు వైష్ణవుడు.

“అస్మిన్ క్షేత్రే హస్తినియన నాచక్షియ కాంచీక బహుసచ్చక్ర క్షేత్రావభ్యుత్థానపద్మితీర్థ శరీరపావిత్రాశ్చానాం నమః”

అనుబాదామి గుహశాసనములోని వాక్యమారని వైదికమతాభిమానమును తెల్పుచున్నది. ఇతనితండ్రి యగు మొదటి పులకేశయు నీపై జెప్పినయజ్ఞముల నన్నిటినిజేసినట్లు శాసనములు పల్కుచున్నవి. నేరూరుశాసనములో మొదటిపులకేశి పైయజ్ఞముల నన్నింటిని, మహాకూటశాసనములో కీర్తిపమ్మ-బహుసచ్చక్రాగ్నిష్టోమ”ములను జేసినట్లువర్ణించబడియున్నది. దీనినిబట్టి చూడగా మంగళేశ్వరుడు యజ్ఞములను చేయనట్లు తోచుచున్నది. చేయకున్నను తా నభిగోష్ఠవారి వంశమున బుట్టినని విశేషముగ జెప్పకొనుటచే నతనికి వైదికక్రియలయందు గొప్పకారవము గలదను నూహ పాడముచున్నది.

మణియు నేరూరుశాసనములో దాను “ఛరమభాగవతుడ” నని చెప్పకొనుటయే కాక “కార్తికద్వాకశ్యాం కృతోపవాసే నార్చితవిష్ణునా” యని వచించియుండుటవల్ల నాతడు వైష్ణవుడనియును, ఏకాదశీవ్రతము ననుష్ఠించువాడనియును తెలియుచున్నది. “ఛరమభాగవతో లయనే మహావిష్ణుగృహం కృత్వా” యనుబాదామిగుహశాసనములోని వాక్యము గూడ నాతని వైష్ణవమతాభిమానమును బోలుచున్నది. ఇతనికి బలకృష్ణనియంధభిమానము మొందు. పైజెప్పిన బాదామివిష్ణ్వలయమునందు కీర్త్యజ్ఞగవానుని బాలక్రీడలన్నియు ప్రతిమాయామున జెక్కబడియున్నవి. ఇంతే కాక మహాకూటశాసనమున దనతండ్రిని వసుదేవునితోడను, తల్లులను రోహిణీదేవికూతురోడను, అన్నను బలరామునితోడను, తిన్ను కృష్ణునితోడను బోల్చుకొనుటయు నతడు కీర్త్యజ్ఞనిధిక్తుడనియు, వైష్ణవుడనియును తెలియజేయుచున్నది. అయితే, ‘శివ’ శబ్దోచ్ఛారణమార్తమున చెవులను మూసికొను వీరవైష్ణవుడు గాడు. ఏలన, మకుటేశ్వరనాథునికి గొన్ని గ్రామముల నిచ్చినట్లని మహాకూటశాసనమువల్ల తెలియుచున్నది. కావున, విష్ణువే ఆదిదేవుడని సమ్మతము గలవాడయ్యి, ఛరమభివ్రునియం దనాదరణబుద్ధి లేక, ఆదేవుని గూడ నీర దర్శించుచుండెనని గ్రహించవలసి యున్నది.

౧

శరీరతాంశమును ముద్దడినాడనేము - శేకులు గమ్మావి శేకు దోచెడిని!
 శనివార నీతనఁ దట్టితివేము, - చివగులోఁ గొనోలు చెల్లు దోచెడిని!
 శేష్లా నిటఁ బూరించితివేము - వెన్నెల నీనవ్వు వెల్లు దోచెడిని!
 తెరలు నీగాలిసందిటఁ జీర్చితేము - తిరగఁ బద్మగుంధమ్ము దోచెడిని!
 మదకోశిలమ్ముగో మాటాడితేము - పలుకులో లలిత భావాలు దోచెడిని!
 గానాన నీగుట్టఁ గరఁగించితేము, - సూయేట నీపాట చెల్లు దోచెడిని!
 జగ మెల్ల నీదువాత్సల్యపుజాడ - లెడనెడఁ దోతెంచి యింపు గూర్చెడిని!
 యం దున్న వాఙ్మవో యీశ, నే నెఱుంగ! - కన్ను లుండియు విన్నుఁ గాంచ లేనేము!
 నీవేణు మంజుల నిడదమ్ము దాటి - నీకర్ణయుగళమ్ము నెఱి జేరుదాఁక
 గొం తెత్తి నే బాడికొను బత్రిపాట - విస కెందుఁ బోదు వేణుగోపాం!

౨

తిరుణార్క రాగానఁ దడి యూరితేదు - చిత్రాను నీదు కూచియ గానరాదు!
 కుసుమమ్ములోన రంగుల నిమిలెదు - నీకూర్చికొన్న వెన్నెలు గానరాదు!
 కడఁ బ్రాఁకుటవ నక్రగి దీరిలేదు - ననిచేయు నీవేలిజాడ కప్పడిదు!
 మలసెదు నీసంఘమనక పోలేదు - లీల నీతుకుచుఁదిక గానరాదు!
 ఇంతలో మఱిసింది యెందుఁ బోయితివి? - ఈవిశ్వముదు ని న్నెందు శోనితు?
 నీవిశ్వమందు ని న్నెటు పట్టుకొందు? - కొనకొని నీవు దాఁగుడుమూఁత లాడ
 నిను గాన కే న్నిట్లు నిలువఁగఁ జూ!

నీవేణుమంజుల నిడదమ్ము దాటి - నీకర్ణయుగళమ్ము నెఱి జేరుదాఁక
 గొం తెత్తి నే బాడికొను బత్రిపాట - విస కెందుఁ బోదు వేణుగోపాం!

౧. మోహెజోదారోలోని ప్రధాన దేవాలయముయొక్క కొలవిస్త్రక్కనున్న వీధి
కొలవిలోనికి పావుమాగ్గము కిందు ఎడమప్రక్క గాంధారగుడు.

౬. హరప్పలో దొరకిన రాసిపాత్రి మున నుండిన వివిధములగు నాయుధములు

౭. పిమ్మగ సాముల్లలు దాల్చిన ఒకకొమ్మ మంటిపొమ్మ

ఈ బొమ్మ దిగంబరముగ నున్నది. ఇట్లు సాముల్లు నింకొక పెట్టెకొని ముప్పట్లు చీగింపబడుట ఆకాలమునకుండ నానచారికి వెలపైనల యుత్కృష్టికి నిదర్శనము.

3

మందజవనోర్మికా మాలికావికతి-సృజనదేము పిల్లనవ్వచిలోన
 నీవేమనడము విప్పించినట్లయ్యె! - కలకలానివ్ర విహంగము కూజతాల
 గలగల వోవు నంగతులలో దేలి - కిగట్టి నడి విప్రాచినట్లయ్యె!
 పాండ్రవల్లిచికుంజపు నీకలను - మసలు గాటపు శ్యామల కాంతిలోన
 నీమేలి నిర్మి గప్పించినట్లయ్యె! - దళితి కుండగుభుచ్చి భాళభక్తము
 పెనగొన్న యీనూత్న విధవశాసనము-నీవై మెలుగు గప్పించినట్లయ్యె!
 ఏతెరలోననో యింతలో దాగి-ముగితువే నన్ను మోహనాకార?
 నా కంద రాక యెన్నాళ్లు దా గెదవు? - నీవేమనుజుని నడవమ్మ దాటి
 నీకర్ణయుగళమ్ము నెఱి దేరుదాక-గొంతెత్తి నే బాదకొనుబత్తిపాట
 విన కెందు బోదువో వేమగోపాల!

౪

నలపుకోరికల క్రోవలు కీర్చినట్లు-రాధికా తారహారములలో జిక్కి
 మురియు నీ చల్లచి మురళీరవమ్ము! - పొల లేచి రన్న కీచక లిడ్డమాడ్కి
 సర్వకృపియగాచలముల నిల్చి-పెలుగు నీ భసుర వేమగానమ్ము;
 సవవసంతాగ మానూరుబువోలె-బ్రక్కని సౌందర్యసందలోన గలచి
 లిల బాకు నీదు పల్లన గ్రోవిపాట!-నీపాట విన రాని మౌనలే లేవు!
 నన్మయతగవి పైరవ్వగాల వాసి-జగ మెల్ల చ్చిదించునమయమ్ములోన
 మోక్షవి నే లేచి మేలునొగతుల-నీవేమనుజుని నడవమ్మ దాటి
 నీకర్ణయుగళమ్ము నెఱి దేరుదాక-గొంతెత్తి నగ బాదకొనుబత్తిపాట
 విన కెందు బోదువో వేమగోపాల!

నాటికకళ-స్త్రీపాత్రములు స్త్రీలే ధరింపవలయునా?

[దశపాయి]

అధునికనాటిక ప్రచర్యకములలో నీక స్త్రీలే స్త్రీపాత్రముల ధరింపవలయునట. పురుషుడు స్త్రీపాత్ర మధివయింపరాదా! అభివయింపజచ్చును. (అభివయింపకుండుట చేటు.) స్త్రీకంఠపాతాళ్యమును మాధుర్యాదిగూములు పురుషుని కున్నట్లే నీకను కావరావు. నేమనునకు లేకు కంఠమాధుర్యము, కలఁతునకు కల నేమనును కుదిరినదా! పురుషపుంగవులచే నభివయింప చేయవచ్చును. "పురుషుడు స్త్రీచేమనును ధరించిన జాడకాదు." అను పెద్దల విషయమునందు విశేషతర్కము కలదు. సృజుల్లి నాటించినను స్త్రీలే స్త్రీపాత్రముల నభివయింపవలసి యుండును స్త్రీ పురుషపాత్ర మభివయించునో నింతగా బ్రమత్నించినను రూపగాంభీర్యమునందును, నాకృంసత్రియందును, నలనల్లభిరీగోమ, నవభాసములయందును ఎంత మెత్తనకుకో, పురుషునిను స్త్రీపాత్ర మధివయించుపట్ల పెరిగినయములలో నంతమోటుగా వచ్చును. ప్రకృతి నిదమగా నుండును. కావున ధగవంతుని సృష్టిలోనే స్త్రీస్వత్వేతనును, పురుషస్వత్వే నేతనును కల్పించబడినది. కీరకూర్చుండునాటించినను ఒకపాదముగాని, మన కొకనర్తకముగాని చూచి, యది స్త్రీనిగూఁచా, పురుషనిగూఁచా చెప్పవచ్చును. నిగహము కనబడకున్నను పలుకుమట్టి స్త్రీగూ, పురుషుడో చెప్పవచ్చును. అట్టియెడల నిగచిగహమును మాన్యుటగా చలకొక 'నిగ్గు', మలకొక 'నీరమ' చదిర్చి కంగమధ్యమున నిర్చి, చూటలూపించునపు వివర్ధా భావించి పెట్టునుమో? భావస్థానమున భ్రాంకితలు గడుకదా! ఇందులకయ్యే నాట్యనేమనును ధూలోకమున కవతరింపజేసిన ధరతాచార్యులును "నాడుకంగతు తిండ్రు నాయికాంగు సువ్యతి" అని యొకసారి ప్రకాశించిరి. ఇట్ల 'నాయికాంగ' అనుచాని! నాయికానేమధారి యలనానినీ అని యర్థము చెప్పినను మఱొకరి

మున న్యాభ్యాసము చేయ నీలొనంగని దన్నియో యున్నది. మఱొకసారి "పురుషు ర్నమాభి ర్యుక్త కుల్లస్త్రీకం తిక్తమి" అని వ్రాసియున్నారు. నాటకముల విభాగించునట్లుకీ పురుషులచే నాడబడు నాటకములనియు, స్త్రీలచే నాడబడు నాటకములనియు, స్త్రీలచేతను, పురుషులచేతను నాడబడు నాటకములనియు ని య మి ం ది యు న్నా యు. నాటిని భాగము లుండదు. అందు శృంగారమును స్త్రీలచేతనే యభివయింప జేసియున్నారు. యుద్ధములు, ఆర్యాటములు, హత్యలు గల నాటకములను పురుషులే ఆడవలయునని కానించినారు. ఇంకొకవివర్ధనము స్త్రీలే స్త్రీపాత్రములు ధరించుచుండెదనుటకు; నాటకములనే మా సువిధములగ విభజించి యున్నారకదా! అనురూప, విరూప, రూపానురూపములని. అందు అనురూపనాటకములలో పురుషులు పురుషపాత్రములను, స్త్రీలు స్త్రీపాత్రములను ధరింతురు. విరూపనాటకములలో, చితుర్రపాదులవారు స్వస్థులనేమనులను, స్వస్థులు యువకుల చేమనులను నేయుదురు. రూపానురూప నాటకములలో స్త్రీగూడుకలను పురుషులే ధరించునట్లు తీర్మానించియున్నారు. నీతిగవ నటు దివ్యము తానుగా స్త్రీ! స్త్రీచేమధారణమందు సహాయపడిరానివికానించు. న్నారు. దీనిచే నువము నిర్ధారణముచేయవలసిన చేమనగా, స్త్రీలే స్త్రీపాత్రములను భార్యకాలమందు ధరించుచుండెదని స్థిరపఱుపవచ్చును. ఇట్టి సంఘములకు అనేక కట్టు దిట్టములను నియమించిరి. అట్టి సమాజమునలరొసంభ్యాకులు పురుషులును, అల్పసంభ్యాకులు స్త్రీలును ఉండేవలయునని వారించుచును. నాయికాపాత్రము రిప్పక స్త్రీలేనే యభివయింపవలయునట! ఇందుకు తోర్కాగముగ "రూపగుణియోమ సువర్ణమాధుర్యకీర్తిం పన్నా, నికా ప్నిగా మధురా చేతలవనాధిరక్తకం

తీరు; యోగ్యాతా ముక్తికాతలయశాలల్లాగ నైదు సం
యుక్తావసం నిధుకాయక్తా కర్తవ్యా నాయకాత్మక
ఇన్ని గుణములుగల ప్రీతి నాయకగా తీయవలయును. ఈసీమలమునే బలపఱచుచు నందికేశ్వరునిను
తన యభినయకాస్త్రమున నాయకగుణమున పందర్శ
మున:— "నాత్మిమలా వాత్మికా వాత్మ్యుచ్చా వాతి
కామనా" అని తీర్చెను. పైతెట్లనఁచుచు కేలము
కాపింపబడి యుక్తింపబడినవికావు. భరతఖండియన
నేనాడు నాటకములు పుట్టినవో నాటినుండియే యిది
వాదకలో నున్నది. మహాకవి కాళిదాసు తనవిక్రమో
ర్వక్తయనాటకమున దేవలోకమున జరిగిన లక్ష్మీనర్మయం
వరనాటకములో నూర్వక్త లక్ష్మీపాత్రము జగ్గినయింది
నట్లు చెల్లించుచున్నాడు. ఉచితరచనావిధియనునంత
ర్నాటకమునుగూర్చి అది అపరసలభ్య బ్రయోగింపబడి
నట్లు భిన్నభావము వ్రాసియున్నాడు. నీవివిధ మండ
తలుచుగా ప్రీతిపాత్రములు ప్రీతిచేతనే యభినయింప
బడుచుండినట్లు కేలమున్నది. నీటి నల్ల యోచించి, "నా
ట్యకరాదికారద" నిరుదాండితులగు బహువిధానపురుషులు
ప్రీతిచేడిపర్తి రాఘవాచారిగాను ఒకపందర్శమున మువ
వ్యసించుచు, "ప్రీతి ప్రీతికములను ధరించుట ఉచి
తియి. ఆయుర్దేశ్యముతో కేలు మండం. రు ఆమె
మార్చరు సమాజమున కొంతమందిప్రీతిలను చేర్చుకొనియు
న్నాము. పలువురు తమిషయపై నమూన నాకేం

చుచున్నాడు. అవతారపురుషులే సామాన్యప్రజల యా
క్షేమములకు గుఱియై యుండిరి. కావున మీము మాతద
ర్శమునే ప్రధానముగ గైకొనియున్నాము. ఇతరులనిందా
ప్రశంసలతో మాకు పనిలేదు" అని దృఢముగా వక్కా
ణించి, అనంతరము ప్రీతి. ప్రీతివాసయ్యంగారిచే నాంగ్ల
మునరచించబడిన "చౌరస్ బీనరత్" అను ప్రహసనమున
నిరువురు ప్రీతిపాత్రలను ప్రీతిచేతనే యభినయింపజేసిరి.
అప్రహసనమును దీక్షించిన ప్రేక్షకులకు "ప్రీతి ప్రీతిపా
త్రములు నిహించిన వెంట రమ్యముగా నుండును" అని
తోచినది. ప్రీతిపాత్రులవారు నాటకకళయందు సం
స్కరణాధీనముగలవారై పురుషులతోపాటు ప్రీతియును
నాటకకళయందు పాల్గొని కళను సమృద్ధింపవలెనని
తెలుపుచు కాక, నివర్తకమునుగూడ ప్రవరింపజేసిరి.
పాశ్చాత్యదేశములందు పురుషులతోపాటు ప్రీతియు సహి
తము నాటకభేదమున పాల్గొనవచ్చును. అది వారి
దేశాచారమునకు విరుద్ధముగాదు. కాని మనదేశమున రంగ
స్థలసంస్కరణము ప్రారంభింపజేసిన నుత్తరభాగమున
ప్రీతి సహితము పురుషులతో గలది నాటకమానాటక
బిష్ణుకొనవలయుననుట కొందఱికి గుఱింపకపోవచ్చును.
క్షాత్రము కాలాక్షరము మారుచుండునుగదా! అని
కులంగనలను పురుషులతోపాటు నాటకములయందు
ప్రీతిపాత్రులను ధరించునట్లు చేయవలయుననుచుమా
హాక విహాళియులే నిర్ణయింపవలయుగదా!

హృదయమా! నల్లదముకన్నె పడుచితి-లతివిశాలపు గమ్మ! దేవాధిదేవు
దగు మహాదేవు కరుణామృతంపు వాహ-నును నిలో- కలుపుకోవలెను గావె!

ఇది మహాదేవు సామాజ్య, మిచట సీకు-నీతిబాగు భయ మించుకేని లేదు;
సకల శుభముల నొదవు నిష్కళియము-శివుని పే రశుభాలకు చెంపెట్టి.

పిను పనుకూలుచు; వపు వా-కొనగ-కొండవాగులో నీకు గ్రోలి నమిన్చి.
నిలు నటించు చూపకే కాలు దివిముగాను-మిట్లపై నూని పై కెక్కు, మృదులగాత్రి.

హరిహరా, శంకరా, మల్లి కార్జునుడ! చేరుకో, చెవిటిమల్లయ్య, చేడుకొమ్మ
టూచు నుత్సాహమున పైకి చూచుచున్నది-నోడి మూత్రకు లుగోన, తోయబాకి.

మూట నెత్తిని బెట్టు కామూడుకొల్లి-మునలి దీ కట్ట బుచ్చుకు మాహరించి
యెక్కు- చుప్పగ చెప్పెడి శాశుకొంగ పిచువంతులము భయంపడగ నగునె?

హాలవాన్సులు పరచిన తేలదైన-కాలు పెట్టిన తోడతే కందపాపు
నన్య నవనీతగాత్రి, నీ దివ్యమైన భక్తితో మూతగా గొని పైకి జనుము!

పెళ్లివేడుక జూచిపో దిలిచె నన్ను-చెవిటిమల్లయ్య మోచ పైచేయి సుమ్ము!
పెళ్లి కూతురు భ్రమరాంబ పలిచె నందు-పెంకరిన మూనే ఆడపెళ్లిదాన!

ఈమహాగహనాంతర సీమలో-నీవు గ్రీగరి భ్రమరాంబ వేను, మల్లి
కార్జునుడ, మూత్రకుల ప్రమథాకు లందు-సరిస మించుకొనుచు పైకి జంద, మబల.

శ్లోకింది వ్యాసమును మీస్థునినియము, ఇ. బా
వ్వును 'ఇంతియన్' సామలు రిఫార్మరుస్మరికగా ప్రయ
రించెను:

"నేను దిక్పితృ గొనియుండ లేవు దాహము నిచ్చి
తిరి. దిక్పిను నగరమునందలి యొక దేవాలయపు గావ
టి.లో నీవాత్మయు చిత్రముగ పల్లికగా చెక్కుబడియు
న్నది. ప్రపంచమందలి సారాయి ఎల్లక కుటుంబముల
లో కొప్పడిమను కైలంబకుటుంబమువాడొక దాకిటిని
సమర్పించెను. ఎరుసానన పేదబోధనసంపర్క వాచ
ములేని సామాన్యుడైను ఎగరనివానికది క్షమించి ప్రకట
చము. అట్టివాని కని హాన్యాస్పదముకాదు. ప్రపంచ
మున సారాయి లేకుండుచేయువారిలో ప్రతివాడును
సామాన్యముగా క్రిస్తవ్యుడై యుండవలసిన నావాక్య
ము ఎట్లు వత్సవ పుట్టంపగల్గును?

అచిరకాలముక్రిందు నేను ధీటిలో వాస్తవీహి
కుడైన యొక మహామృదీయ వ్యాయవాదితో సంభా
షించుచుంటిని. అతడు మధుసానమునకు ప్రబుదిబోధ
మహామృదుతో సలయందు విశ్వాసముగలవాడు. "ఇస్లా
మునలే నీ క్రిస్తవమతిముకూడ పరిపూర్ణ నిషేధవాచక
మతి మయ్యై నీ ప్రపంచమునం దిట్టి మహాకార్యములు
నిర్వహింపసాధ్యులగుటకదా?" ప్రపంచమందలి క్రి
స్తవజాతులలో మిన్నయరు ఎమెరికా సారావ ర్తకమును
కాన్పుసామ్యము గావించెరని నే నంటిని. "అరును.
మనిష్యభావనము క్రీస్తుని సంస్కృతియనుసంహరమున
మక్రద్రవ్యముల త్రాసు కేర్పాటు చేసియున్నది" అని
చెప్పెను. దీనితో వాగిండుకలో రాయి పడెను.
సమాధాన మాహింపకాలపైతిని.

ఈపు మధుసానని షేధసంఘాత్యుధు డిరు అసా
మ్యుగుగానోపు అను నామహామృదీయ స్నేహితుని
కొన్ని వారములక్రిందు అదెక్లాండ్రీయా నగరమున నా
తి యుంటికడ కలిసికొనుట సంభవించెను. ఒకవాటి

సూర్యాస్తమయ సమయమున నాతనితోటలో సగము
లేకుండునీళ్లును త్రాగి గిచ్చును క్రింద మంచెను, 'ఒక్క
నిముడు మాగుము నమాగానికది సమయము' అని చెప్పుదు
బట్టను పలచి సాయంకాలపు నమాగా జరిగించెను. నేను
నీక్షించుచునుంటిని. నీవట్లు సంభాషణసందర్భమున
అమెరికా క్రిస్తవదేశముంటిని. "అమెరికా యిప్పుడు
క్రిస్తవదేశము కాదు. అది మహామృదీయనాయు"వని
యారడు మెలుపులేకమున ప్రత్యక్షిపము చెప్పెను.
"అయిట్లు"ని నేనెంతెట్లు ప్రశ్నించితిని దాని వాతదీక్రిం
దిగిని సమర్థించెను. "క్రిస్తవమహామృదీయ మతియు
లభముఖ్యమగు భేదము మధుసానాభిరతిపట్టినేయున్నది.
మన మెక్కడలేవు నీ యారాధించుచున్నాము. మనమి
రువురము క్రీస్తును ప్రవక్తలను సమముగ గౌరవింతుము.
మన నైతిక సిద్ధాంతములు ప్రభావాంశములందు సామా
న్యములు. మన కండుమతిములకును ముఖ్యభేదాంశ
మరు సారాయముమూర్చి అమెరికావారు మహామృ
దియసిద్ధాంతము వలంబించి భేదమును తొలగించిరి.
కావున అమెరికా మహామృదీయదేశ మాయె" నువ్వు
నాదము చేయుటకన్న దీనికి లెకు సమాధానము నాకు
స్ఫురింపవలదున మిన్నకుంటిని, మహామృదుకన్న మానవ
వానికి మధుసాన విముఖక బోధించి కృతకృత్యుడైన
వాడు ప్రపంచాభివ్రతమునం దెక్కునవాడు వేరొకడు
లేడు. మనము ప్రగల్భములు కొట్టరచ్చును; ఉత్సాహ
ముతో మస్మాంకవచ్చును; గంభీరముగా వాదింపవచ్చు
ను కాని వైవిధ్యము నిర్వివాదాంశము, ఇంతివలకును,
మరియు నివృత్తికిని ప్రపంచమందు క్రిస్తవజాతులే
అమూలకరమరు సారావాక్యపారమునకు మగములే యు
న్నవను నసహ్యునివయమును క్రిస్తవపులమగు మనము
దాటిచెను యత్నించు. నివృత్తియోజనము.

ప్రపంచమునందు సారావాక్యపాదము ప్రబలముగ
నున్న ప్రతిజాతియందును క్రిస్తవజాతి కష్టక కానబడు
చుండును. అట్టి క్రిస్తవము ప్రభుత్వవిరగామరమై

యొన్నది. మున్ముఖముననున్న ప్రజలు మున్ముఖముననున్న ప్రజల పట్టుచున్నవారి కైర్తవ్యమారియే. నాగ రకత విషయమున "వాల్యాన్" యందున్న వారుల పరి పాలనము నప్పగించిన (League of Nations) లోనున్న శేషము వా రాయధికారములను కైర్తవ్యమారియే అప్పగించిరి. అట్లు తమపాలనమునకు లోబడిన ప్రజ లయొ కేవలమును నిరాకరించి మున్ముఖము వ్యాపారమును వారిలాభము లక్ష్యముగా నుంచుకొని విధిపాలించుచు న్నారు. సంపూర్ణముననున్న మున్ముఖముననున్న ప్రపంచమున 70,00,00,000 డెబ్బది కోట్లు. దీనిలో 80,00,00,000 ముసల్యాదులు, 21,50,00,000 హిందువు లు, 1,50,00,000 వాల్సులు, మిగతవారు సిక్కులు మొద లగువారు. ఇట్టివారినిమను నాకలతోను కిరంతులతోను కైర్తవ్యమారుల కిరంతులకును మున్ముఖముననున్న ఆయ భ్యానమును ప్రోత్సహింపబడుటకు సర్వవిధ ప్రయత్నము లను చేయుచున్నారు. అట్టి వాకులవారినిజయించి ప్రపంచ మన్నియులను సారావ్యాపారమును కలకొల్పి, అది కైర్తవ్యవాగరకతయొక్క విజయమనియు స్పష్టమగును.

కురుక్షేత్రవిధ్వంసనభంగములకొరకును, వారి పై విజయములకును అకీర్తవ్యమారినివలె వందనములు చేవున కర్పించువారు టక్కిరిమయము తలపెట్టి యెరుగి చూడ గల్గుచున్నారే వాల్సులవలెనున్నవారులైనట్టి టక్కిరిమయమును కలకొల్పియును బడయుగానీ మున్ముఖముననున్న వివిధకాండము గావించిరి. తమపాలనమునందున్న టక్కిరిమయముల దానిని కంటి అమలంబోని కిచ్చిరి. ప్రేరించారు నదిలు బతోచిన నైరీమి మూలము, గ్రీకులు నెడలిపొత్తుల వోడినే నర్మలలోను, మిల్రమం దిరి నైర్యములు, రాష్ట్రములు జలసంధి ములబతోడనే, కాన్ స్టాంటినోపిలునగరమును వాకానము వ్యాప్తమ యొను, అంతట టక్కిరి ప్రమాద ము పొంది యై ను. టక్కిరివారి విహారంగములమును కొంతసేపటికి కైర్తవ్య పుభుక్తములు బ్రష్టిలుగా వ్యవహరించుచున్నారు. టక్కిరేకపుసారాయపు రాబడి యాబ్రష్టిలకు హామీ గా నుంచబడెను. దానియులమున వీనినేకాధికారులు కైర్తవ్య దిగిరిగించుటకున మున్ముఖమువ్యాపారమును ప్రభుప్రతిష్ఠ

తేయించినవైదు. దానను అప్పటినుండియు తమబహిరంగ గణమునిచూచునమునకు నితరమార్గములు గొనించి మున్ముఖ సామన్యకాండమును ముఖముననున్న పెట్టుటకు టక్కిరివారు ప్రయత్నించుచున్నారు.

ఇక నీకైర్తవ్యమారి జలపోయెదము విదేశప్రభు త్వముక్రిందమున్న ప్రజలకు సాధ్యమైయెదమునకు నీకైర్తవ్య వాకాలములని దేయిని దెప్పుచున్నము. కైర్తవ్యమారిను నేకమి అంటు త్రాగుమును ప్రతిష్టాపన చేసి వృద్ధిపొందించెను. దానియందు కీర్తి కేసులైన జల్లులు వాల్సు కూడ మొదలు త్రాగుటకలవాలుపడి కిరంతుల నీటిబండి వోనుకున్నుకై తమయంక్యదేశమునకు నెవ్వరముకొరకు పాటుబడెను. ఆదెగ్గాండియా, కైర్తవ్య, పోర్టునయ్యము, యా యావట్టుములందు కైర్తవ్యవాప్రభుత్వములలోని సాకా గములకు వారిని పెన్నులను నిలకెట్లు బ్రష్టి యాకైర్తవ్య లోనూటకు క్రొత్తసారాని పెన్నులను వాకాకైర్తవ్య వ్రాతివాని నిలుపుచుకాని యాకైర్తవ్యము ప్రభుత్వము వారు వారు కిరంతులని జరిగించుట నూనివేసిరి. దీని మూలమున నగము కై పెన్ను లిదియకై రద్దుపడెను. పైవా లుగు మున్ముఖముల పట్టాములలో ప్రసిద్ధియై న కైర్తవ్యవాప్రభుత్వములకు తప్ప యాకైర్తవ్యలో సారాని పెన్నులుండవు. విదేశప్రభుత్వము వారికో గావించబడిన యొడంబడికల మగతుల ననుసరించి తమవ్యాపారములకు భంగముండని సారావర్తములు కలపోయెచున్నను పైన దెల్పిన కైర్తవ్యవాప్రభుత్వములకు డిక్టేటుటమునల్పములు సుస్థిరులగుచున్నారు. పాల్సీమ గరమున టక్కిరి ప్రభుత్వమున కాలమునందు కైర్తవ్యవాప్రభుత్వముల అపగంగాముకొరకు 35 సారాని పెన్నులుండెడివి. అదేశము బ్రష్టిమారి తరిపాలనముక్రిందకు వచ్చినదము 800 కై పెన్నులములలో నున్నవి. దీనిలో 35 కైర్తవ్య వులకు, యావట్టులకు, కైర్తవ్యవాప్రభుత్వము ముసల్యాను లకు నీయబడివది ఆరణ్యమొకవము వారా ముసల్యా ముకొనగూడ మాన్పించుటకు యత్నించుచున్నారు.

బ్రాహ్మకొర్దానియా దేశము కైర్తవ్యమారిని పరిపాలనముక్రిందకు వచ్చువరకు వంట సారావర్తము లేదు. ఇప్పుడెందుకు కైర్తవ్యవాప్రభుత్వమున సాకా

దుకాణములను ప్రతిష్ఠాపించిరి. అందులవశే యిచటి బహుముక్తి దాని నివారణోపాయమునూహించుటను నన్ను కోరెను. బ్రిటిషుఆధికారుల కార్యక్రమమునకు నరీకాకుండ నిషేధము నెలకొల్పి మారములను నాతో సంప్రరించి నెలకొల్పిట కాదేకప్రభుత్వపు ప్రధానకార్యదర్శి యగు ఆగస్ట లి. యత ఆశ్చర్యభు సంఘమును, కార్య నిర్వాహకసంఘపధ్యులను పరీక్షించు గావించెను. మధు పానమునవ పేదనెంచుకొనుమొరాలో అగ్నిరేఖా రేఖులలో కృత్రిమములను ప్రభుత్వమువారు త్రొవ్వెను బహుత్కారముగా ప్రతేకపెట్టి ఆవరణ మొట్టలను లక్ష్యమునీయక సమస్తతీరప్రాంతములను చూడవలెనని నిరదేశి.

బగ్గేరియాలో ప్రజలు విషేషవిధా. ముప్పును ముఖ్యము యుండుగా ఏమిక్రిందీ సారాయములను రేయారు పని త్రావవచ్చును మధుపాననిషేధమును ప్రజలకోరు మీ ఏమక్రిమ్ము నవమానపూయటయని ప్రార్థనమువారు బగ్గేరియా చేతమునప్రజాతీయముల కెదుర్కొనుచున్నారు. క్రైస్తవమతాధికారులను నిషేధవాదులుగా మరలించుటయే బగ్గేరియాలో నిషేధము కొప్పవమవ్యగా నున్నది. ఇది స్పష్టముగా కోవసాగుచున్నది. బగ్గేరియా సార్వమొంటిని మహమ్మదీయ సభ్యులు మధుపాననిషేధముకొట్టి బద్ధకంబులై ఏకముఖముగ కెదుర్కొనుచున్నారు. బ్యాంగ్లాదేశ్వియాలోగూడ నిట్టిక్రిష్టమవ్యయే రాగించుచున్నది. అచ్చట దేశీయమతజనవర్గలో మహమ్మదీయసభ్యులు త్రాగుడున కలవాట లేనివారగుటచే సాధావ్యాపారమును ఎదుర్కొనుచు కొంగుబాటుగా దించుచున్నారు. వీరిలో పలువురు గతయ్యారభ్యుపాసం గ్రామకారణార్థమై స్థానమున బోషియానుండి వచ్చినవారు. శేనీనదును తీరజీవజన్తులును నర్జినవృక్షము ఆరటి ముసల్మాను లాత్తరమందిరమున నాకొరకు కొప్పవధగావించిరి. క్రైస్తులసంఖ్య హెచ్చినందున 500 మంది బాసకు బాల్పటకు తావు లేకపోయెను. ఆస్త్రియాయు పరాజగు ఛార్లెసును కుహాతోకాల్పి యిది యెకోపా మిచోసంగ్రామమునకు కంబుసాపనచేసిన స్థలమును నాకు కాపి మరియుక సంగ్రామము వారంధించుట కిది సమ

యమున తీవ్రముగా నొక మహమ్మదీయ స్నేహితుడు నాతో వత్తుడుపల్కినను.

మెసోపొటమియాను బ్రిటిషువారు పరిపాలించు నటలు నావాజాతిసమితివారు తీర్మానించుచున్నారు. బ్రిటిషువారలటగావించిన మొదటి ఘనకార్యము హా సారా పరిశోధనకు సారాబట్టల నిర్మించి ఆదేశమున దొరకెడి. తర్జునమునుండి రమ్మ, విక్రీ, సారా, చైను మొదలగు మధుపానములను తీగారుచేయు మార్గము నాలోవించిరి.

బ్రిటిషువారు హింసూదేశమునుబయింది మొత్తము మీద త్రాగునోతుతనము కలుగని యానురగ్భవైచతులను ప్రజలపైస సారావర్తకమును మోపినారు. ఆదేశమున నిషేధములేక స్థానికస్వాతంత్ర్యముకొరకు జరుగుచున్న ప్రతిప్రయత్నమునకు కుస్తక నొక్కచున్నది బ్రిటిషురాజ్యమే. బ్రిటిషుగాలము తొలగిపోయినేని హింసూదేశమున నొకయేడాదిలో త్రాగునోతుతనము యాత్తుచున్నాను. ఆమెరికాలో నిషేధము సాధ్యమగుటవలన హింసూదేశమునందుగూడ సాధ్యమగునని నాయుపశ్యాపములు వినుటకువచ్చిన కేలకొలది జనులు ప్రతిసభ్యయందును శిష్టయందీరి. సారాయములు వ్యాపారములను వచ్చెను నావాజాతికొరకు నీరివ్యాయపరిత్యాగమున కొడిగట్టి త్రాగుడును నెలకొల్పి యాలోపియను పరిపాలనము ఆఫ్రికా, ఏష్యాఖండములలో ప్రబలమున్న ఆకాంతి మాడలిరాయగా నున్నది.

పశ్చిమయూరప్రపంచమునందు—యుఖ్యముగ ఫ్రాన్సుబిలువదేశములలో—నిరుక్కొగనమస్య, యుద్ధములు ముల తొందర మొదలగు కారణములచేరి నిషేధవాదప్రయత్నమునకు తాత్కాలిక విక్రాంతి కల్గినది. దిగుబడి యెక్కువగ నున్నను ఇతరవ్యాపారములలోకన్న సారావ్యాపారమునం దెక్కువయందీరి పని దొరకదు. ఈవాసులలో త్రాగుడుకొరకు దుర్వినియోగమున ధనముతో ముప్పది నలుబదియేండ్లలో వీరియధ్యక్షులుముల నన్నిటిని పూర్తిగా తీర్చవచ్చును. వీరు యధేచ్ఛగా త్రాగుట కనకాళి మొసక ఆమెరికముల తమకు రావలసినటులు ములను తీర్చవమటవలన వీరు కొగకొర కాగుచున్నారు.

మరి నాయకత్వముక్రింద వీరవంశము మంచి దారికి వచ్చుచున్నది. మరెవరైనా నాయకత్వము లేకయే దెబ్బములలో నిది వృద్ధిపొందునట్లున్నది. కాశ్య లో నిషేధము భగ్నుమయ్యవని తడివారు సాదేవారిని పెక్కిరించుచున్నారు. కాని నాశ్యలో నిషేధప్రయ త్నమే లేదు. అది కావములు నిచ్చుచున్నది. అది నిషేధములేకపోవుటచే దానికి పరా భవమే లేదు. కలిగిన పరాభవములు వానిలోను మన్న న్నది, వీరుపట్టుకు కట్టినది. ఇది, వీరుసాంఘ్యము లను పిరుయించి పిడ్గా (ఒక సారాయము, యొక్క గీతమును తగ్గించుటకు ప్రయత్నముచేయుచు) చేసిన ప్రయత్నము వ్యర్థమైనదనిన వదిలి పెట్టెల పిడ్గానే వాడుచున్నారు. ప్రజలు సామర్థ్యము పెంచుచు లకు నిటలో ముప్పోలిగియుండి రెండుచేల సారా దుకాగములను తీసివేసెను. ప్రజాస్వామ్యమునందగు ముగ సామర్థ్యపరిపాలన కావనము కావలెనని కోరుచు నాశ్యలోనున్న వీరుసారాయ విధానముపట్ల తమ యాసంతృప్తిని చెల్లించుచు 20 లక్షల బట్టములతో మహాబలము పంపినను కార్యకారి కాదనెట్లు, తమ రాజ్యమున పరిమళమునకు ప్రదేశమున కేళిక్కు, రిధూ వారియవారు సారదుకాగముల నామమాత్రావోష్టము గావించిరి.

నదాదేశమున కొంత ప్రదేశమున స్థాపనము వగలమునవలెనే సారామిత్రయపద్ధతి వలంబిన విక్ర యించిరి. కాని మా పాపనగరమున న్యాయము, నెండు పది నే త్రాసుకోకురమునకు దాని హయాని మాకన్న పది పట్లు త్రాసుకోకులను స్థాపనము వగలమునపట్ల దెగపాలయం దుండినవినియమున ఇదిదావారు పరచి పోయిరి. యదాతప్రభుండమున క్రొవైదురము ప్రభుత్వ మునగా నన్న యజేక చిన్నదేశములలో త్రాసుకును

ప్రభుత్వపాలనము దుంగులు చేర్చుచిరి వీరి సంకల్ప ములకు విరుద్ధముగా సారాయమునే ప్రభుత్వమును పరి పాలింప గల్గుచున్నది. ప్రభుత్వపరిపాలనముక్రింద సారా ద్విక్రయము జరిగినయెడల మోపావము సాధ్యమగు నను దుర్మమ యాచారులవారి నావహించియున్నది.

మా (ఆమెరికా) దేశపు నిషేధకావములు నిచ్చుచున్నావను బట్టియును -- దేశమునుండి తరుచుగా వచ్చుచు పియ్యముల కొలను వినియోగింపమహాగు గత్రపతులకు ఒక ఆమెరికా దేశమున కై భార్యలు కొట్టినయెడల నిషేధము వ్యాప్తమగుచున్న ఆమెరికా దేశములోని క్రమరక్షణ సామర్థ్యముగ జట్టిదేముని ప్రపంచమునకు తొక్కినాల్గుల సంపుము ఆమెరికాను గురించి విశ్వసనీయము కాని యెట్టి విషయమునైన నుదాహరించిన యెడల దానిని యుద్ధాత్మవారు తప్పక వ్యతిరేకులను.

యిందువలెనైతే ముల క్రిందిల మార్పు వగలము ప్రపంచమునకు వ్యాపించుచున్నప్పుడు పదేండ్లలో ప్ర పంచమున త్రాసుకును ప్రభుత్వమునని నేను తొక్కినము చచ్చిని. తొక్కినము ప్రమాదకరముగ్గిరి. నామదిం ప్పుకు నవరించుకొనవలసివచ్చెను. క్రొవైదురప్రపంచమునకు కలుగవలసివెంత కాగ యింకను కలుగ లేదు. దానికింకను ఎక్కువైన కావలసియున్నది. ఒక న్యూయోర్క్ సారా దుక్కి నొకదానిని విక్రయించిపట్టుకున్న ప్రభుత్వో ప్యోగియులు విక్రయించినయెడల ఫలితము లేదుగ నుండు నన్న విశ్వాసముతో ననేకజాతు వారు పరికోధన నింక ను కాంచుచున్నారు. వారిపట్ల నివారించుట కేళిక్కుపాలనముల యంగారవ ముఖ్యకమైన రీతి నే మునుపటివారము ప్రపంచమున సాధ్యమగుట నిక కొకటి రెండు ప్రభుత్వముల పట్టుకొన్నది.

సింధు చేత ప్రాచీనగరచిత్రములు

2. మోహెంజోదారోలో దొరికిన వాక్రీయము

నమిదు నువ్వుది యాకాలపు గోవునకు బిడ్డమునకు చెందిన వాక్రీయము.

కంఠప్రక్క, లవనవి తెలుపు, ఎరుపు నలుపు రంగులో చిత్రించబడి యున్నది.

3. మోహెంజోదారోలో

దొరికిన ఉలివి బోలిన

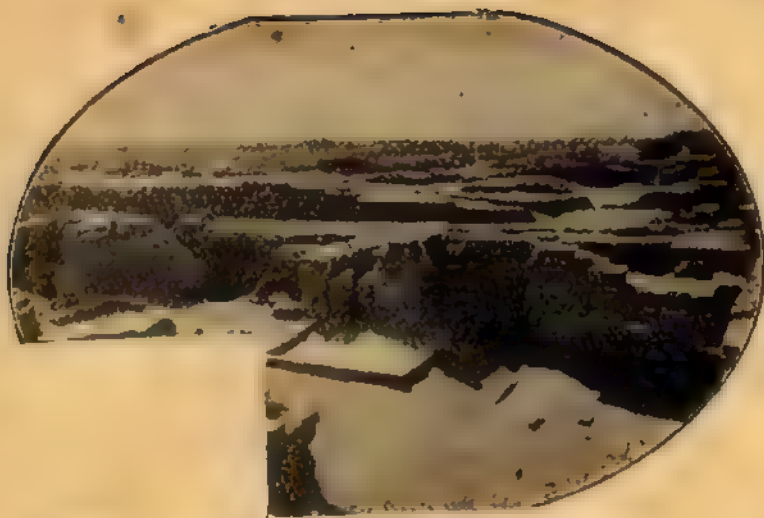
గాడిచియున్న, చిన్న

అక్షర వాక్రీయములు

4. మోహెంజోదారోలో పెరిషిపాక్రి (చిత్రము ౧౦) మున దొరికిన ఆధరిణానందయము

ఆధరిణముల అంతునైనవేరి ఆకాలపుపనివాని గోవునకుబిడ్డమునకు, మంచి వాగదళితుడు, కృతాప్రాశస్త్యమునకు గట్టి నిదర్శనము. కొన్ని చిత్రాల ను అంతర్గతపు సమాచారాలచే సంకల్ప వినియోగము.

౧౧. ప్రాచీనకాలపు వాస్తవకళా ప్రాశస్త్యము.

మొరెంటి 'కానో'లో తీయబడినది. ఇందు స్వామిపురగది, మిరుగుపెరకు గలవు. పాకీవారు ఇంటికలుపలనండి
ఈ మిరుగుపెరటిని కృత్రిమ చేయించినవచ్చును.

౧౧. ఆభరిణము (చిత్రములు ౨, ౯) లుండిన పెండిపాత్ర ఇది

బ్రహ్మచర్యం వేరైనా ముగ్ధులు అవుతుంటే, విషమాహవాగ్ని ప్రసాదం గలియు
 పొందుతూ, భక్తికాండర్పిణులవలన, సీసోత్పాదకులవలన బడినాం.

శాస్త్రమునందు పాఠములు నాలుగు వున్నవి. వివిధ ముగియి
నానందున వున్నవి. అవి ఏమనగా - ముందుది - యాగము మునుపాదము.

అది ఈ పేరకు బాండ్‌లను జేసుకొని పిరమునకు బాధుమును విని
ఈ మితి స్వాధము కర్మము భారమున వచ్చి మూపున ప్రేమ.

అట్లాగి విప్రులకి-నుత్తి శిశువుల క్రియల వనీవేళా
విప్రులకు-కాశము-నుత్తిని పాలిమీ నర ముడకలతో.

ఒక కిమి, గోమధ్వజ-మహిమలు గ్రహించు, నమోదరములు, భూ
శివములు, అగ్ర-సీత-మొదల గనుక యిట్టి కీచకృష్ణ-హా.

పెనునాచుకు పనికొచ్చిందను నాన్న కుప్పి పిచ్చి పాము అని నో
న: గురిగి మూలనకు వెళ్లి పనిచేయుచు లొగి నేయునెడిక.

అనుచున్న కవచమును గూర్చి యిట్లు చెప్పెను, కలకట! దీనిలో
గిన్నెను కలిపియును ముగ్గురను ముగ్గురను దోసెడుగా.

అందుకే, అందుకు అనుగుణంగానే గానీ మనం దానికరమై;
మనకుగల మార్పు, కీలకమార్పులను చూచి, మనము చింతింప.

అందును పిమ్మట నాగ నాగిని పంపించి, నాగిని పంపించి మూర్తిని
చేసి, నాగిని పంపించి, నాగిని పంపించి, నాగిని పంపించి, నాగిని పంపించి.

వృత్తివా, ను శిక్షించి మన పాపములను భాసిలుదురా
 మహిమ కోపముగాఁ బ్రకటింపను చెయ్యు పాపములు అనగా.

అనుచును బహువిధముల ప్రయత్నించి ననుకూలము కలిగెను ముగి
ప్రతిపక్షము చచ్చి పోయె-కామమోక్షము వాయువాదము తోడె.

బరయను గలగుచును పోయె-కామమోక్షము గ్రహించి పోయె
సంకలనము నూడె దోషము నూడె, గామము నూడె దోషము నూడె.

నిరీక్షించి నూడె-కామమోక్షము గ్రహించి పోయె
సంకలనము నూడె దోషము నూడె, గామము నూడె దోషము నూడె.

"పల్లభగి, భవప్రసాదా! పల్లభగి, భవప్రసాదా!
పల్లభగి, భవప్రసాదా! పల్లభగి, భవప్రసాదా!

పోయెనయ్యె నేలకొక పల్లభగి, భవప్రసాదా!
పల్లభగి, భవప్రసాదా! పల్లభగి, భవప్రసాదా!

భగవాన్యుగ కేరనులై-యగ్నిదేవత కేరనులై
దేవగ్నిదేవత కేరనులై-యగ్నిదేవత కేరనులై

పల్లభగి, భవప్రసాదా! పల్లభగి, భవప్రసాదా!
పల్లభగి, భవప్రసాదా! పల్లభగి, భవప్రసాదా!

అయ్యె గామ సూక్తి తానని-బహుచే పల్లభగి, భవప్రసాదా!
పల్లభగి, భవప్రసాదా! పల్లభగి, భవప్రసాదా!

అనుచును లాటికొండ-ముద్రాని సన్నిధి నుండినా
అనుచును లాటికొండ-ముద్రాని సన్నిధి నుండినా

పల్లభగి, భవప్రసాదా! పల్లభగి, భవప్రసాదా!
పల్లభగి, భవప్రసాదా! పల్లభగి, భవప్రసాదా!

సామములును, ఒక తామసామమును (సామ
సామముగ అయిగుభావమును) మాత్రము
దొంగిలించి, ఏటిలో తామసామము క్రీ. ౩.
౧౦౧౨ నాటిది. మిగిలిన రెండు శిలాశాసనములలో
ఒకటి సామముదేవి శాసనము క్రీ. శ.
౧౦౨౫ నాటిది. రెండవ శిలాశాసనము
క్రీ. శ. ౧౦౨౫ నాటిది. ఈ రెండింటిలో గూడ
మాత్రాగణాన్నియైన దేశ్యజాతులలో చేసిన
రీతిని వ్యవహరించుట, అదివలయు గుర్రు; వానికూ
దేవులకూ పురుగుపడియులెక్కువగానున్నవి.
సన్న యధ్యక్షులకు నాటి జెలుగుపుస్తకములు
ఏవియు ఇంకావరకు దొరకకపోవుటచేసిను, ఈ
తామసామములలోను ఏద్యములు ముటచే
సినను ఇవి అచ్చ భాషకు అమితోపకారకములు.

సన్నయధ్యక్షులకుని పూర్వపు గుర్రు
శాసనములు ఇంకావరకు అంతగ ప్రకటించబడి
లేదు. బట్టర వస్త్ర, వేయకోపాలు ఇట్టిగూర్చి విశేష
మక్కుమిచ్చే, అప్పుటికి వారికి సాక్షిమూర్తిని
స్వల్పము ముసలముగా నుంచి శాసనములన్నీ
టిలి మూడును పుటములుగ ప్రకటించి మొదలు
వచ్చునట్టి. ఈసామములలోని పూర్వపు శిలు
గు శాసనములు కొన్ని కలవు. కాని ప్రతి ఒ
ములునెరిగ లేనికారణముననో, శిలుగులన్నింటి
కీ

౩. ఏడునాడువారిము శాసనము ఒకటి ప్రకటించబడినది.

4. ౧ వరాహవర్ణం పుస్తకములోనుండిగూర్చి ముద్రపడిన శిలుగులు శ్రీమట్టాగూర్చి వేంకటరత్నం
రావు పంతులుగారి ప్రకటించిరి.

5. ఈశానవము ఎట్టిగూర్చి గూర్చి ఇంకొక శ్రీమత్తుల వాస్తవముగా నున్నది వేంకటరామమూర్తి
పంతులుగారు ప్రకటించిరి.

6. ఈశానవము శ్రీమత్తులవారు ఎట్టిగూర్చి వేంకటరామమూర్తి గూర్చి ప్రకటించిరి.

పాల్కురికా సామములలో యథామాత్ర
కముగ ప్రకటించిన వాటి శాసనములములలో
అందును కొన్ని అవసరములు దొర్లివెట్టి
తోమను; అ తేకాక కొన్ని కొన్ని పోట్ల అక్ష
రములు వెలిగిపోవుటచేసి శాసనమున
పాఠమే యేర్పడుట లేదు.

అయినను వాని వ్రాసినాన్ని శాసనము
లను సవ్యాభ్యాసముగ విశేషాశిములతో
సన్నిహితముగ ప్రకటించుట కాంక్షించిన
గౌరవప్రతిభలు శ్రీయుతులు జయంతి రామ
య్యశిలు గారివి. సన్నయధ్యక్షులకునికి
పూర్వపు గుర్రు శాసనములను ప్రకటించుట
సామములకు అచ్చసాహిత్య సరిపత్ప్రకారం
ప్రకటించిన నీ శివాభిషేక వంశిజుడైన యుద్ధ
మల్లుని దేవవాది శాసనముతోనే అంభము.
అట్లుదవ వారే దేవవాది ఇంద్రకీల పర్వము
మొదలైనవిలోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణువర్ధన మహా
రాజుల శాసనమును గూడ పరిష్కృతికలోనే
ప్రకటించిరి; కాని యీ శాసనమున మొదటి
నాలుగు పుటలు మాత్రమే శిలుగున గలవు.

సామములకు ప్రకటించిన యుద్ధమల్లుని
దేవవాది శాసనము ఏద్యమము ముగియవలస
దనివినియ మిగిలి పోచియున్నది. ఆ శాసనము

నియు దేశ్యభాతులలోనినగు మహాశక్తి-అను
పద్యములలో చెప్పబడినట్లుగా అది నన్నయ
భట్టాచికుని కవి-గర్వపు దేహి-చరణ-తరుణము
లనే కాక అప్పటికి వామనలో నుండి ఘనః
ప్రశస్తినిపాద గోరినెకు వెలుపుచున్నది.

యుష్మద్భుని జైవాడ శాసనమునకు
విష: ఇందినమున ప్రకటితము నొంగుకొను
మును మూడే కలప: అందు () కడ: ముడి
లపు వోశరాజు శాసనము. 1111 శ. శ్రీ
హే. కృష్ణశాస్త్రి గారు ఇచ్చిన ప్రకటి
చిరి. (2) పాండరింగరి అద్దకి శాసనము
(3) పాండరింగరి కొంకూరి శాసనము. ఈ
కడ: రెండు శాసనమును ప. శ. శ్రీ కొమ
ర్రాజు వేకటరామేశ్వరరావు పులియగారు చి
త్రాడ ఆంధ్రునికోడల మహామండలి పంచమ
వార్షికోత్సవమున సమయభ్యంత: పర్యవే
న ప్రకటించిరి. ఈ కడ: విచిరమును నెట్లొ
నమాడల శాసనమునొందె. బహువస్త్ర
వేసుకోవలెనొగొల్లు శాసనమునొందె
చునాటికి ఒంగోలు తొలగాకొ నెట్లొక
డలమున నే యుడుటచేసి పై రెండు శాసన
ములును వారినపుటములో రి.వి. ఈ
పుటిలో అద్దకి శాసనము పద్మమయమై

యు మనని శ్రీయుగ మూలవల్లి రావస్యస్థ
 కవిగావును, శ్రీయుగ చూడకూరి వీరిశ్రు
 రావు గారును, కీ. శే. శ్రీ వాగూరి సుబ్బరా
 వుగారును అనుమతిచేయుచు దక్షిణాగ్రము
 లను బట్టిచూచి శాసనకూరి శాసనమున దీని
 సత్యమును, అర్హతశాసనమును నిరూపించు
 గలవిని నిశ్చయింప వలెనన గొరివము శ్రీ
 లక్ష్మీవరాహ పుంతులు గారిట. వాక్తియు
 శాసనములను సక్రమమున వ్రాసి ప్రకటింపదలచి
 వానికి క్రొత్తి ప్రతినిధులుగాను కీయును
 టకు ప్రయత్నించిరి కాని అప్పటికే శాసనకూరి
 శాసనశిల శాసనంకుంపపోవుటవలన అశాసన
 మును మఱి ప్రకటించు తల పునారు మిను
 కోహుసినచ్చెను. పుంతులవారి కోరికమీద
 గొన్మొలు శాసనశాఖవాసు అద్దంకిశాసన
 ముంకు మూర్తిము క్రొత్త ప్రతినిధులునైతి
 వారి కొనగిరి. కాని వాని కోర్కెనము కొన్
 రోజు లున్నదనగా ఈ ప్రతినిధులు పుచ్చుట
 మాకు వాని కోర్కెనము నానికి సరియైన పాత
 మును పూయచేసికొనుటకు వారి కవ కాశము
 చాలకపోవుటచేత వారిచ్చిన శాసనవాగ్ధమున
 కొన్ని రకములు జొడ్డినవి.

7. Epi. Ind. Vol. XI

తె. తి. శ్రీ. చక్ర. రా. పంతులుగారు తమ గారి
తయారుచేసిన ఇంక్స్ మెన్. A note on the Addanki
వ్రాసి ప్రకటనాగ్రాము వారిని ఎవీ గ్రాంథికా ఇంజికాకు
వ్యయినను ఇంతవరకు ఆపరికరము ప్రకటించబడలేదు.
ము ఎవీ గ్రాంథికా ఇంజికాకు తయారుచేసిన వంప
టింపబడలేదు! కారణమేమో.

ఈ కప్పుడు ఎన్నిటిని కనిపించుకొని పండితుల నమ్మము
Inscription of Panduranga' అని అభిప్రాయము
పండితులు విందుకు కాని అది భక్తికావ్యముగా' ఇచ్చేసిరి
అదియే కాదు; నారు పశ్చిమ గంగవిగిన పరమనాథుని
కావ్యము; తాను విశ్వనాథమునకు ఇంచుమించు ప్రతి

అనువాద శ్రీజయంతి కావ్యమును
అవాద ఈ యద్వైతశాసనమునకు ననుగుణము
మై ప్రతిబింబము లభించుటచే నర్థమైన
సామ్యము నిష్టియై యుండుటచే నెట్టి
యీ శాసనమును ప్రతిబింబముతోను, సా
మ్యార్థ వ్యాఖ్యానముతోను మును మును
ప్రకటించుచు లభింపజేసి శాసనమును మా
త్రము ఆగ్రహణీయమునకును గ్రహయెక్క
కును సావధానమున ప్రకటించుచు నుండుట
ప్రకటించిరి; కాని ప్రతిబింబవ్యాఖ్యానముతో
నిష్పటికిని ప్రకటించలేదు.

నేను మూలములో వర్ణన శాసన
ప్రతిబింబములో ఈయద్వైత శాసనముకూడ
నుండుటవలన ఇది ఆగ్రహణీయము చాలముఖ్య
మైనదగుటచేతను, ప్రతిబింబహితముగ విశే
షముగ ఇది ప్రకటించబడవలెటచేతను ముట్ట
ముదట ప్రతిబింబహితముగ నీ ప్రకటిం
చుచున్నాను.

౧

అద్వైత శిలాశాసనము

ఈ శాసనము ఒకటియే కాదు అనేక
అద్వైత శాసనముల ఒకపేరుతో నున్నది. దీని
మీది శాసనము బట్టి నిర్భయముగా శిల్పి
గార్హిత్య ప్రకటించబడినట్లు ముండు శాసన
ము లనుగ్రహించు రెండవపుటమున లక్ష
నపుటలో గలదు. అందున్న యీ శాసన
ప్రతిబింబమునుబట్టి అనాటికే యీ శాసనము
భాగము విరిగిపోయినది నిశ్చయమగుచున్నది.

అందువలన శాసనగ్రాహిణి భాగము మనకు
దొరికదు. శాసనము ఎన్నెన్నో భాగమున నగము
నుండి కుడివైపు అయిమూలగ నుండుటవలన
కుడివైపున ఎన్నెన్నో రేలుగు-శిలాశాసనము
ఎన్నెన్నో అంతరములు కొన్ని కనిపించు
చున్నవి. మొదటి ఎన్నెన్నో అంతరము
ములలో దిగువభాగములు మోత్రమే కనబడు
చున్నవి. ఇట్లే మిగిలిన భాగముకూడ ఎగిరి
నది. ఇందువల్ల శాసనము చివరికి శిథిలము
నైతము కలుగ లేదు కాని 'బ' వర్ణముల ఉన్న
ములకును, 'అ', 'ఇ', 'ఎ' దిగువభాగములకును
గొంగొనిచ్చేదము కలిగినది. కుడి, యెడమ
వైపుల మోతము లిం నిలువున ఏమియు బగు
లేదు.

శాసనమొకయు చాద్యకృతిని వ్రాయ
బడియున్నది. ఇందులోని భారతి మొదటి సంపు
టము, మొదటి సంపుటలో ప్రకటించబడిన
గుణగవిజయమువలన సాక్షాదు శాసనవిని
బోలి చూచుటకు ముచ్చటగ నున్నది. ఇంద
లిది అక్షరమున సుస్థితిగ అంతరములు;
చాల పెద్దది. శాసనము చాలచోట్ల గుట్టు
నగుటచేత కొన్ని కొన్ని అంతరములు స్వయం
ము స్ఫుటముగ లేక గుఱియగ నున్నది.
ఈ శాసనమున అచ్చులలో అచ్చుల మోతము
ము వచ్చినవి; హల్లులలో ఖిన్నును, ఖిన్ను
లును, ర, ఖలును, ద, ఖలును, ప, ఖలును, రా
లేదు. మిగిలిన వన్నియు వచ్చినవి. అను నాదిక
ములలో న, గ, మలు మోతమే వచ్చినవి. ఇ
వయిక్తాంతరములలో వచ్చినది; ఇ అనలే

లేదు. శాసనమున చొరబడినట్లయితే నన్ను హస్తాక్షరముద్విత్యమున బంధించి (సం. ౨౦ ౩, ౨, ౪లు). ప్రాచీనవాక్యకర్తలవద్ద చిట్టచివరి మూలము వర్ణానునాసకములతో నున్నయున్నవి; ఒక్కచోట మాత్రము (సం. ౨) 'బశ్చి' అనుటకు 'బశ్చి' అనియున్నది. మిగిలినవి అనుస్వారములతోనే ఉన్నవి. ఈ శాసనమున అనుస్వారము వాగులిటలోపలే ఉన్నది. రముమీద గలదు. ఒక్కచోట చిట్టచివరి (సం. ౪: ప్రభం; సం. ౯: ఉద్ధారం) శాసనమునందెల్ల ఏయమీదమమీద నున్నవి. అనుస్వారము ఆతరువాతి యమీదమమీద నున్నది. ప్రాచీనవాక్యకర్త వాగములలో గొన్నిట సవర్ణత కలదును. ప్రాచీనవాక్యకర్తము మారినపుడు వర్ణామరములతో నున్నవర్ణానునాసకములన్నియు క్రమముగా అనుస్వారములైనవి; ఇట్లుంటును మకారము మొదటిదిగ కాన్పించును. మొట్టమొదట మకారపుచాల్లే ఈ అనుస్వారమని నానమ్మకము. శాసనమున ౬ న పక్షిలో 'వక్షి' అనుమాటలో కారకులమున శకటశాసనమువాడబడినది. కొన్ని చోట్ల 'శాసనము' కు 'శాసనము' ప్రయోగించబడినది (సం. ౯, ౧౦). గుర్తించును ఉ, ఉ, ఎ, ఏ, ఒ, ఓకు వ్యత్యాసమున్నట్లు కాన్పించదు. అచ్చు అనుష్టము ౬-వ పక్షిలో 'గొల్లలియ' అనుమాటలో వచ్చినది.

శాసన భాషయంతయు లేదు. శాసనమున మొదటి మొదటి పంక్తులు పద్యము;

మిగిలిన వాగములు క్లుప్త గద్యము. ఇది చాలి వ్యాసమున జన్మించి లేని రెండవ వ్యాస చరితము లుగిరిన ఒకనరువోజ చరితముగను. ఇట్లు రెండు వ్యాస చరితము లుండును; ఉత్తరమునానాసకములలో వలెనే నాలుగు చరితము లుండును. ఉత్తర చరితము ప్రాచీనది అనుచును. ఉత్తర చరితమునందును మూడు చోట్ల విశేషములు లుండును అనగా ప్రాచీనమున నాలుగు చోట్ల యనిమై ప్రతి యమీదములు రావలయును. ఇది తెలువోజునానాము. మరళానానాము (సం. ౩: దగ్గ మిందకు) పద్యము.

సం. ౨ పంక్తులలో 'ప్రసం' అన్న చోటను, 'ఉద్ధారం' అన్న చోటను అనుస్వారము లేని వాగిని నే కాని లేనిచో 'భా', 'ప్ర' అను రములు గురువులై గణాంగముగను. అందు వలన ఆయన స్వారముని పుడు అనుస్వారములుగ ప్రయోగించియుండును. అనుస్వారమును స్వారముకు గణాంగముగా వాటి ఉచ్చారణలో మూలము ఉండెడిదియు, ఉండెడిదికా అనుస్వారమనియు, లేనిచోటికి అనుస్వారమనియు నూహించునయ్యుండును.

ఇట్లు 'గవ్వ' అనుచోటను, 'కోట్ట' అనుచోటను నూక అనుస్వారమును లేనిచోటికి పుట్టువును లేనిచోటికి లేనిచోటికి అచ్చుట గణాంగముగను. గవ్వ ౧౨, కోట్ట ౧౩ అనుచోటికి వీరిద పూర్వక మకారమును తెల్పి చదివినచో మధ్య అనునాసకస్వారము గల్గినది.

వేలూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'ఇన్నయకుఁ బూర్వకమున' 'అం' అను మాఃముకూడ నూడేసి' వయు, ఈ మాఃముకుటను గట్టిచేయువిధి క్రిందని యేర్పడుట సంభవింపవలయు నొప్పుచున్నారు. ఈ ప్రకార మయినచో 'గ వ్యం' అం, 'కోట్టయ' వదములు గణభంగము చేసిరియె. 'అం' మాఃమే తుదకు 'ము' గా మారినది భావింపవచ్చును. గవక మున్నచో గవ్యంగా-గవము- ఈ రెండు మాఃములును వదల జననకాలమువాటికే వాడుకలోనుండినట్లు కాన్పించును. 'అం' మాః పొంగిరియైన 'ము' యందుకే లేకువారే వాడుకలోనికి నచ్చినగతుకొందును. ఏలయున 'ము' మాఃము అచ్చటికే వాడుకలో నుండినచో 'అం'కు మారుగా ఆమాఃమునే లేఖకుడు వ్రాసియుండును. ఇది వ్రాయుట యెంతేలికో అది వ్రాయుటయు ఎంతే తేలిక.

అందులను నేటి వ్యక్తమము ప్రకారము 'గవ్యం-అం', 'కోట్టయ' మాఃములును 'గవ్యం-ము', 'కోట్టయ' అనుగా వ్రాయదగినవి. ఇందు వలన గణములకును భంగమురాదు.

• ఇక మఱియొక చిక్కు-కలదు. శాసనమున ౬-వంశంలో 'గొల్లప్పయ' అనుపదము నలముకాని, ౭గముకాని కాకున్న గణభంగమగును. ఇప్పుడున్నది అది 'జగ'ము (జగణము + గురుపు) అగుచున్నది ఎట్లన: 'ల్లి' సంయుక్తాక్షరి మగుటచేత 'ల' (స్థ) వర్ణము గురువగుచున్నది. శాసనమున స్పష్టభూగ గణముయందే ఇది సంయుక్తాక్షరము కా

దనుటకు ఏమిలేదు. అది వాని నేనిది లేవు చుకొనుట కొక అమార్గముకలదు. అందువలన ఈ పదమునందలి 'ల్లి' ని వేర్వేరుగా 'లి' అని వ్యవర్తము' చేసినచో అచట గణభంగము లేదు. ఇట్లు సంయుక్తాక్షరములను గణభంగము క కూడ వేర్వేరుకలసిని ఎట్లు కొన్ని అనవపు-అనవ గొల్ల ప్రాబల్యశ్రీ వేలూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు లేమ విశ్వసనీయ అనవపు గా పేజీలో ఈ విషయవ్యవహారము గురించి ఒకపేజీ వ్రాసియున్నారు. అందుగడ కొంత భాగము తిరి యిచ్చుట సంగతములగుచున్నాను:

"శిలార్థవ్యవహారము:—ప్ర. ౧. కర 'అట్లయ' నీర్పించి యగ్రప్రతిపించె.' ఈ అచ్చాక్షరమున 'శిలార్థవ్యవహారము' యొక ప్రకరము కలదు. తెలుగున శిలార్థవ్యవహారము గావరదు. శిలార్థవ్యవహారము సంయుక్తాక్షరము లేలయుండుటకును, వానిచేత వ్యవహారము లభింపవచ్చును. తెలుగున 'అగ్రయ', 'విగ్రయ', 'చిగ్రయ' అనుపదములు నూర్చుమే యిప్పుడు శిలార్థవ్యవహారము లనవచ్చును. కాని 'అగ్రయ' శిలార్థవ్యవహారము లోని కొన్నిదైర్యము 'అగ్రయ' అనుచు వ్రాసినకాలమున శిలార్థవ్యవహారము మంకితం జేసెను. 'యగ్ర' దక్షిణ దిశదను స్త్రీప్రణామమునకు స్థానము....."

ఈ 'శిలార్థవ్యవహారము' మన శాసనకాలమునూడి వాల్కూరికి పోవునాగపు నాటివలకు నుండెనని యిప్పటికి స్పష్టమగుచున్నది.

భాషావిమలమును బానిసచో నీశాసనమునందలి పెండుమూడుసూటలు క్రొత్తగ నున్నవి: (1) కొల్లప్పయ (2) వదవ, (3) బాని.

(౧) కొఱుట్టియ:—ఈనామము లక్షణ
ధారణార్థమున నానలంపు. నిర్దిష్ట లక్షణము
నామము “కొఱుట్టి” అగును. ఈనామముకు
అర్థమేమియో తెలియుటలేదు. కాని యుదాహరణ
“అ”ను “అంజీ”గా మార్చుచున్నది. ఈనామ
మార్గముననుకొందును. అట్లుగా నిర్మాణము
“కొఱుట్టి” అగును. “కొఱుట్టు”, “కొఱుట్టి”
యనువాటిని “కొఱు” ధాతువునయొక్క
ప్రేరణనామములుగ గ్రహించుదును. “కొఱు
లుట” అనగా ప్రకాశించుట, శోభించుట
యని యర్థము. ఈయనామము నది అకర్మక
క్రియ. “కొఱుట్టి” యనగాది ప్రేరణనామము
మగుటాజేసి ప్రకాశించుట, శోభించుట, విచ్చంద
భింజుట అని దానికర్మము చ్ఛాకోపరియాయు
ను. “వేంగినాటఁ కొఱుట్టి” అనగా వేంగి
నాటిన శోభించుట, విచ్చందభింజుట అని యర్థ
మేర్పడును.

‘కొట్టి’ అను వస్తు, ‘కొట్టి’ యగు
నా? ‘అ’ వస్తుము ‘అ’గ మూలం యుదాహరి
ణయ భేదన గంవాడుని సంశయము తోక
నూనదు. కాని ‘అ’గ మూలముని చెప్పటకు
కొంత యడకాశము కలుగు. ‘అ’ వస్తుము

తాములూడు, హరి, ప్రోల్లాడ్డ, ఇట్టి పదములలో గూడి ప్రాచీన శాసనములందు గాన్పించుచున్నది. వీటిలో యిదవది పదము దావణ్ణము 'బుడిట' మారిండ్లు విశ్వమముగ శ్చేతలేక మాతాని కడనటి రెండుమంటలును మాత నట్లు చిప్పి కేయముగ శ్చేతవచ్చును. ఎట్లగు ప్రాచీన శాసనము 'పట' యన బరని విషయమే ఇట్లేను. ప్రక్రి-వాదవిద్యన పరిపాలకుడుచున్నది. 'పట' 'పట' అయిన నేకాని (మహాగు-మల్లు-మగ్గునలె) వ్యతిపాదక సాయోగమున ప్రక్రికాదు. అనునవి 'పట'లోని 'ట' బుడిటగ మారినదనియు చెప్పవలసి యుండును. ప్రోల్లాడ్డను ప్రాచీన శాసనములందుల హరి ము నేడు ప్రోల్లాడిని మారుటనుబట్టియే ఈపద ములోని పటాక 'బుడిట' మారియుండవలె నని తోచును. (ప్రోల్లాడ్డ-ప్రోల్లాడు-ప్రోల్లాడు). అనునవి నీ యుపాహరణముల ననుసరించి 'బ'వల్లము బుడిట'గ మారుట కూడగలదని యంగీకరించుచో 'కొలల్చి'యనునది 'కొలల్చి' యగుట కధ్యుంధరము లేదు. అట్లుకాదనియ దానికర్థ మూహించవలసి యుండును.

9. శిష్టరక్షకరకాదును "బానిస" దానివును అకర్మకముగను, అకర్మకముగను నూపి కట్టి సకర్మకముయి వేపుడు "నాను" అనువర్ణముచ్చి దానిని "భారతియ, ఆనుకానికంకర్మము"గాని "ఎ. సి. శాంతిని" అని విశ్ర, కులము శైవవ్యసాంబులము ముంబు, నిను ద్వికముగ నిల్చి" అనునుదానికా ముసంకయి వ్వాడు. అప్పుడు "బోయికోట్టుముట్టుశైలుగొని వేరినట్లే గొట్టి" అనుదానిని "బోయికోట్టు"గాని పండ్లెండు బయింది వేంగీరాజ్యమున నొందింది" అని యాకర్మకము. కాని ప్రభాకరకాష్ట్రగాను తాక్రియ సకర్మకము కావనియు దానికి మాడు, చేరు అనువర్ణములు లేవనియు 'శాంతిని' అనగా శాంతిచేరి గొట్టి అని అవ్యయమనియు చెప్పుదుండునుచేరి దానిని అకర్మకక్రియగనే భావంపూరియుండును.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'నన్నయకుఁ
 మూర్ధికామయః' 'అను మానముకూడ
 నుండెడి' కలయు, ఈ మానముటను బట్టి ఈ
 గునిభిక్షివలె చేర్యుట సంభవించెడియు
 చెలుపుచున్నాడు. ఈ కార మయినచో 'గ
 వ్యం' 'కొట్టె' 'దములు' గణభంగము
 చేయకరవు. 'అను' మానమే తులకు 'ము'
 గా చూడెని భావింపవచ్చును. గివ
 మ్మ' లేక 'గవ్యం' 'గవ' మ్మ— ఈ రెండు
 మానములును మన శాసనకామనాటికే
 వాడుకలోనుండి కన్పించును. 'అను' మా
 నాంతరమైన 'ము' యుచున రకువాత వాడు
 కలోనికి వచ్చినవలయునను. ఏలయన 'ము'
 మానము అట్టికే వాడుకలో నుండిచో
 'ంబు'కు మారుగా ఆమానమునే లేఖకుడు
 వ్రాసియుండును. ఇది వ్రాయుట యంతటి
 కో అది వ్రాయుటయు సంతే తేలిక.

అందువలన నేటి వర్ణకమము ప్రకారము
 'గవ్యం-అను', 'కొట్టె' 'దములు'ను 'గవ్యం-
 ము', 'కొట్టె' 'దములు'గా వ్రాయదగును. ఇందు
 వలన గణములకును భంగమురాదు.

• ఇక మిక్కిలియొక చిక్కుకొడు. శాసన
 మున ౭వ పంక్తిలో 'గొల్గియ' అనుపదము
 నెలముకాని, నగిముకాని కాకున్న గణభం
 గమగును. ఇందున్న నీటిని అది 'జగ'ము
 (జగము + గురువు) అగుచున్నది ఎట్లనఁ
 'స్త్రి' సంయుక్తానికి మనుటచేత 'జ' (స్త్రి)
 వర్ణము గురువగుచున్నది. శాసనమున స్వప్
 ముగ గణభయముండ నది సంయుక్తాక్షరము కా

దనుటకు ఏమిలేదు. అందువలన నీని తప్పు
 చుకొనుట కొకటమామగలదు. అందువలన
 ఈ పదములకలి 'స్త్రి' ని వేర్వేడికి 'నిభి'
 ద్వ్యర్థము' చేసిచో అచట గణభంగము
 లేదు. ఇట్లు సంయుక్తాక్షరమును గణభంగ
 ము కాకుండ వేర్వేడియగునని పట్ట కొన్ని
 పదవపు మామూలు గొల్పు బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి
 ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ సత్యని బసవ
 పురాణ పత్రలో ఈ శిల్పార్థవ్యయము గుఱించి
 బకపేట వ్రాయుచున్నాడు. అందరికీ కొంత
 భాగము నీది యుచ్చట చదివినవలయును
 న్నాను:

"శిల్పార్థవ్యయః—ప్ర. ౧౪౪ 'జట్ట'ను వీడ్చిది
 మున్నెంచె.' కర్కట శిల్పకరణమున 'శిల్పార్థవ్య
 మ'ను నొచ్చి యొక ప్రకర పదము. తెలుగున శిల్ప
 ద్వ్యర్థవలెనే గావరాదు. శిల్పార్థవ్యయవలగా సంయు
 క్తమునను గేలుబుకబడుట. దానిచే నత్యుర్వాక్ష
 రము లభింపదు. తెలుగున 'జట్ట'ను, 'చిట్ట'ను,
 పద' అనుపదములు సూక్రమే యివ్వమి శిల్పార్థవ్యయ
 లతోఁబడి గావచ్చుచున్నది. కర్కట శిల్పార్థవ్యయ
 లతోఁబడి యిచ్చియెను చిట్టలవలననుండ వ్రాసినకాలమున
 శిల్పార్థవ్యయలుగా నుండిన పదవచ్చును. 'మున్నెంచె
 పించె'ను నీ ప్రయోగవలననుట స్పష్టమగు....."

ఈ 'శిల్పార్థవ్యయము' మన శాసనకాల
 మునుండి వాల్మీకికి సోమనాథుని నాటివఱకు
 నుండెనని యిప్పటికి స్పష్టమగుచున్నది.

భాషావిమరణమున జూడెనచో నీశాస
 నమునందలి తెలుగుమామూలులు క్రొత్తగ
 నున్నవి: (౧) కొట్టె, (౨) పదమ, (౩)
 బాణ.

వేంగీచాళుక్య భూపతియైన గుణగ విజయాచార్యుడేయనియు, ఈపాండరంగడు ఆతని పుత్రునిగా పిలిచిన పాండరంగడే యనియు మనము నిశ్చయించవచ్చును. గుణగవిజయాచార్యుడు వేంగీ మండలమును రచన సంపన్నములు పరిపాలించినట్లు చాళుక్య శాసనములు తెలుపుచున్నవి. ఆతనినిదే యువరాజవిక్రమాదిత్య తనూభ పుత్రుడైన చాళుక్యభీమనామారకమునకు బరిగు విష్ణునిర్ధనుడు శివన్నము ౮౧౪ లో సింహాసనమెక్కినట్లు మన కాధారిము కలదు; కావున గుణగవిజయాచార్యుడు శ. ౭౭౦ నుండి ౮౧౪ వరకు అనగా క్రీ. శ. ౮౪౮ మొదలు ౮౯౨ వరకు పాలించెననితేలుచున్నది. పాండరంగడు అతని పుత్రునిగా పిలిచిన కావున మన శాసనము క్రీస్తుశకము తొమ్మిదవ శతాబ్ది కడపటిభాగము నందలిది అని నిర్ణయించవచ్చును. ఈ శాసనమువలన రాజరాజ నరేంద్రుని (క్రీ. శ. ౧౦౪౨-౧౦౬౩) నాటివాడగు నన్నయభట్టారకునికి రమారమి రెండుమందల సామంతులములకు పూర్వమే తెలుగులో కవిత్వముండినదియు, అది మాత్రాగణాభ్యుదయ దేశ్యబాదిది యనియు నిశ్చయించవచ్చును.

స్థలనిర్దేశము

ఇందు వేంగినాడు, కట్టెపుదుర్గము, బోయకోట్టములు, కందుకూరు, ధర్మవరము అను నవి పేర్కొనబడినవి. గోదావరి నదికిని కృష్ణానదికిని మధ్యమందు బీశమునకు వేంగినాడును పేర్కొనబడిన పూర్వ చాళుక్యులు వేంగినాటి

వారపుటచేరి వారిరాజ్యవిస్తీర్ణము హెచ్చుచు, తిమ్మమడచినపల్లెవల్ల వేంగినాటి ఎల్లలుకూడ మారుచువచ్చెను. గోదావరిమట్టు శాసనశాఖాధికారులు గుంటూరుమండలమునందలి తెనాలి తాలూకాలోనిక కేవలమే కట్టెపుదుర్గముకాదగునది. కాని, యది ఒప్పనుటకుగాని, గొప్పనుటకుగాని మన కాధారిములులేవు. పాండరంగు జయించిన బోయకోట్టములు నల్లూరు మండలములోనివి కాని, కడప మండలములోనివి కాని కాదగును. ఆప్రాంతముల బోయలను వారు కలరినియు, వారు పూర్వము ప్రసిద్ధులైన యోధులనియు, పూర్వము పాలెగొండపైన్యములగును, ప్రాచారాల పైన్యములగును నీ కేయెక్కువగానుండిరినియు, వన్య మృగములు వేటలోవారు కడుసమర్థులనియు 'కెడటిర్ల'లో తెలుపబడియున్నది. కందుకూరు నల్లూరుమండలములోని ఇప్పటి కందుకూరే. దీనిని బెజవాడయొక్కటికిగ జేసిననుటలో, బోయరాజుల కోటల కిది నమూనమున నుండుటచేత వేంగీ చాళుక్యరాజ్యమునకు వారివల్ల ఒత్తిడి, ఉపద్రవము కలుగకుండ కాపాడుటకై చాళుక్య రాజ్యము దానాడు ప్రముఖములైన పట్టణములలో కొకటి యగు బెజవాడవలెనే దానిని గూడ ముదలి దుర్గముగను, రాజప్రతినిధి స్థానముగను కీ ప్రాముఖ్యమునకు నెచ్చినట్లు భావించవలసి యుండును. ధర్మవరము బంగోలు తాలూకాలోని యిప్పటి ధర్మవరమే.

మూ ల ము*

౧.[పురః]
౨.భూపాలకుడు [*]
౩. పట్టణాగట్టిత ప్రథమంబు నేడ్చు బలగవ్వంబు
౪. పుగ పై లేచి నేన [*] పట్టణం గట్టిశ్చ ప్రభు
౫. బడ్డారంగు [*] బ[స్మి]న సామం [*] త్త పదునతో బోయ [*]
౬. కోట్టంబు ల్పట్టణం గొడి నేంగినాట్టెం గొట్టియి
౭. బ్రాహ్మణనాంకుశబాణ నిర్మి [*] కట్టపుమగ్గంబు గడు
౮. బయల్పేసి కట్టాకు బౌజు జవాడ గావిచ్చా మెచ్చి [*]
౯. పడ్డారంగు పరమమ పేన్వరుడ్డు అదిత్యబటరని
౧౦. కి ఇచ్చిన భూమి ఎనుబాదిపుడ అడ్డు పట్టునేల [*] ద
౧౧. మృత్యుంబున దమ్మువులు [*] విన్ రక్షిశ్చనవారికి అన్వ
౧౨. మేదా [బ] న పలుం [బ] అ]గు [*]

* సేమ తీసిన ప్రతినిలము వసునరించి.

౧. ఈపదమునకు ప్రార్థనము 'హంజి అక్షరముయొక్క దిగుభాగమును, దాని వెనుకటి అక్షరముయొక్క అక్షరము కలిపించుచున్నది. ఈపదిపోయిన భాగమునందు విరిచిన్న కెండువ పంక్తిగాని చివరిపదమునట్టి ఇది కూడ తరువోజగు కాన్పించును. క్రింది తరువోజపంక్తుల సంఖ్యనుబట్టి దీనికిగూడ ౬ పంక్తు లుండవలసియుండును. అట్లయిన ఇంకను వాలునపంక్తులు కల కానవశిష్టాభిము విరిగిపోయియుండును. పోయిన తరువోజకును, ఉన్న తరువోజకును ఏకాన్వయముగ కాన్పించును.

౨. ఈ సంయుక్తాక్షరములోని దిగవ పల్లమున 'స' ప్రతినిలమున పట్టముగ గాని ఉన్నది దానిని తొలిమీద రాసుగ ను క్రిందవచ్చును.

౩. 'మ పేన్వరుడ్డు' అని పదునవలెను.

౪. అదిత్యభట్టారని అని.

౫. అడు, అని.

౬. భక్తుకాపురంబున, అని.

౭. భక్తుకాపులు, అని.

౮. కిది, అని.

౯. అక్షయేభంబున, అని.

౧౦. భంబు, అని.

[illegible]

సుప్రతిముఖము

నాదర్ పరిశ్రామము, వి. ఏ.

కొక్కోకో యటంచును కోడి గూసె-దటపె వెన్నెగిలుచునై కరిగెఁ జూచు,
 న్ని నాటిడి గాఁ బోలు; నెల్లకడలఁ-గానె నయ్యెఁ నదీయ సంక్లావయంబె!
 దిన్వితేజానఁ దూరుపు దిక్కునకఁది-ముక్కు-పువ్వునను వెలిగెడి ముగ్య మునులు
 చుక్క-యల్లుచే! మోటఁ దళుక్కుమనుచు-నిక్క-నకు లేనకయె కానుటచే నకట!
 విహగ సంఠి మేల్కొత్త పెదలఁబోలు-వివరణడిను తెక్క- తుఱుకల వింటినుపి,
 మేలుకోనలె గాఁచి మామూలుదొడ్డు-లంటకొఱ కేను నిక దేవుడా! యటంచు.
 గొలిమీ పూరిజుల సమానూతి ముద-నీరలోపస్సమీరముల్ ప్రీతి నొసంగె
 జాలకున్న, పపార సంసార కష్ట-విచయవిచలితమొద్దనియతి నాకు.
 భేదమోద విభేద రిచ్చానింబు-రిద్విజ్యసమాహిత నిర్మల బోలు
 నిదురఁ జొదిలి మమ్ము సాఁకెదవు! నేన! ఇక మఱి లేఁబోక రక్షించు లేవ?

శ్రీనుతి ఆర్. కృష్ణాచార్యగారు,
 ధర్మపతి, టి.

ఈమె భావము హిందూ మత వివాదములను దూరము
యూనిటరీయన్ మతమును బాంధవ్యముగా తీసి
వేళ్ళ ద్రుగొండ్రెచో నీమెయే మొదటిది. ఈమె గొప్ప
చింతకారిణియునై యున్నది. ఈమె చిగ్రములు మద్రాసు
ప్రభుత్వమునందు గొంగూరు ప్రభుత్వమునందును బుల్లార,
పునరీ, బొంబాయి ప్రభుత్వములందును పేరు జానె
యున్నది. ఈమె గానవిద్యావికారద కూడను. నీజా
గానమునందు ఈమె కడు నిపుణురాలు. ఈ నాగిమణి
ప్రజాసేవ నీవీరిమునందు పొల్లమునందును. ఈ మధ్య
మద్రాసు వందు పదునేలమున ప్రాప్యజేతర యువక
మహాశయ ప్రారంభింపినను ఈమెయే ఇరవీయున్నది.
ఈమె వివిధవిషయ పరిజ్ఞానమునకు మూలకముగ మద్రా
సు ప్రాప్యజేతర కేండ్లమున ప్రకటన కళ-కాంతి
అను భాగమునకు సంపాదకత్వమును వహించి యున్నది.

శ్రీమతి శకుంతలా కన్య

ఈమె కలకత్తా సాధారణ బ్రహ్మచర్య మత ప్రచారకులగు క్రిముర రామూ హేమచంద్ర సర్కారు (యం. ఏ.) గారి పెంపుకు మామయి. ఈమె ఇంగ్లీషు సంస్కృతములూ యం. ఏ. పరీక్షయందు కృతార్థురాలయినది. ఈమె 20 గారు ప్రధాన విద్యార్థిభాగధారులొకగు మామయి. హేమచంద్ర విద్యార్థి జేతనమును గురించి కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయ పండితులు డాక్టరు భండారీయ (యం. పి. హెచ్. సి.) గారిచేర్చి 'హేమచంద్ర వాగ్మణి' అను విషయమును గూర్చి పరిశోధనలు పలువురుచేర్చిరి. ఈమె గృహకృత్య నిర్వహణమునకును సమర్థురాలి. ఈ వాగ్మణిని మన ఆర్యసాహిత్యమున ఔత్తయు హేమచంద్రము.

పునర్విమర్శనములు

‘నేపాళ’ చోరగ కట్టములు’

ప్రథమ భాగము భాగము ప్రతి తాపి గర్భావృత్తి నాయకులగు “నేపాళ” చోరగ కట్టములు” అని వ్యాఖ్యము వ్రాసిరి. చేపకుర చెంకలకవి విజయలూప మునఁ గృతిపరిష్కరణలో గల ప్రైవేటులకు బ్రహ్మచీ వేదము శేంకలరాయ కాష్ట్యులవారు (విజయలూప వ్యాఖ్యాని, పరిగణఁ దేక వ్రాయలేకవి యందు వారు వారి నిట్లు వ్రాసినది, “కావున వ్యాఖ్యాత చారిత్రకవిజయము ల వారయవశేషము ప్రైవేటు, అట్లుగాని చోరగ కట్టముల వనర్థమునకును పలువియేకాక కవిత్వమునది పర్యమల మనూహఁ జక్కగఁ బరిశీలించక వ్యాఖ్యాత మందు కర్తవ్యమును నిర్వహించఁజూరక ముందును.”— “చోరగమానభంజనా” యనుటకు బ్రహ్మచీ వేదము శేంకలరాయ కాష్ట్యులవారు “చోరకేళమును జూచిన భాగములకు యోగ్యమైనమును బోగొట్టినవాఁడా” అని వ్యాఖ్య వ్రాసిరి. ఇది శిలేనివారి కేయర్థము చోరగ వ్యవహార గారవచ్చును. ఏలయనిన, వాయకులే చోర కేళమును నొందినరాజులయి నూఁకలకములనుండియుఁ బాలనము చేయుదుండినవారుగా మంద నింకనిమానభంక నంద వాఁడగుఁ దెల్పఁజేసి— “నేపాలవృత్తి లక్షావస నిగావకు” అను పదమునకు “నేపాలరాజును పరికొల్పట యందు నేర్పరి” అనియే కాష్ట్యులవారు తీక వ్రాసి యున్నారు. ఇక సంభాషన కవితా ముందగుచు,

ధర్మారావుగా రిక్కడ విక్రీణి యధర్మ రానిమున్ను తేసి యనుచితప్రవాళ వ్రాసిరి. విమర్శ మర్యాదను దిప్పి కాష్ట్యులవారిని మాతరి. ఎట్లనఁగా— ప్రతి కాష్ట్యులవారు 1911 వ సంవత్సరమున విజయలూప మునకు వ్యాఖ్యానమువరచింది ప్రకటించిరి. ఆకాలము నకుఁ గొమ్ములుదిగిన హిస్టోరియన్సు గూడ తంజావూరి

యంద్రనాయకచరిత్రము నెఱుంగరు. 1912-వ సంవత్సర మున నేను తంజావూరు వెళ్లి, వారముదినములు మాత్ర ముక్కడనుండి తిరియమునకుండి సాయంకాలముదాక విరామములేకుండఁ గుర్తముల కోధించి, యంద్రనాయ కరాజచరిత్ర విషయమున నెన్నో యభిప్రాయములను లనుగుండి మోట్లు వ్రాసికొనివచ్చి, మద్రాసు రైల్వే లోనున్న యంద్రనాయక రాజచరిత్ర ప్రసక్తమగు ప్రాఁ త్రవాఁతలను బరిశోధించి సంశ్లేషించి, దానిని ప్రకటించి, దానికిఁ దీర్థగాఁ బంజావూరిమండి కొనివచ్చిన విషయ ములకట్టఁజేర్చి, “తంజావూరి యంద్రరాజచరిత్ర” యను కేర నాగ్రంథమును ప్రకటించిరి. ఈ గ్రంథప్రకట నము కాష్ట్యులవారి విజయవిలాసవ్యాఖ్యా రచనమునకు కొన్ని నిండ్ల తర్వాత జరిగినది. కావున ప్రకమున “చోరగ” “నేపాళ” విషయములు ప్రస్తావించెను. అనేకుల నడిగి తిరి, ఎవ్వరును నెఱుంగకుండిరి. ప్రాచీను లెవ్వరును వానిని విమర్శి చర్చించరయిరి. వానిని గమనముటకు వాకాధారము లప్పటికి చొరక వచ్చెను. అందుచే నేను వాగ్రంథమున “కదనంబులోఁ తోరగని (?) గర్భవజ్జి” అని గ్రంథభాగము నుదాహ రించుటలో సంతయాగ్రథ విహ్నము నుందిరి. అప్పటి కేఁ జరిత్రకారు లెవ్వరు తంజావూరి యంద్రనాయక రాజులనుగూర్చి చెప్పువిషయముల నెఱుంగరు. వా గ్రంథము ప్రాశ్రియములు గలది. తర్వాత 1916-వ సంవత్సరమున నేను, శ్రీ మా. రామకృష్ణకవిగారుకు, మఱి కొందఱును దంజావూరి రైల్వే పరిశోధనాగ్రంథమై చొరక వమువారిచే బంపఁబడిరి. అప్పుడు మఱి పెక్కుప్రా త్తగ్రంథములను గ్రంథియములను, దాదాపు ఒకనంద ర్త్సకాల ముక్కడనుండిమి గాన, కనుగొంటిమి, అందు ముఖ్యములఁ గొన్నింటి నభ్యుపకృష్టప్రతికలోఁకూడఁ బ్రకటించిరి. వరదాంబికాపరిగయారులనుగూర్చియు, శివాచమచారణకాలమున నేక విచిత్రములు గలిగి

కొనబడిరి. తమలగుర్పియు వాటి వ్యాసములను గృహ
పతికలో జాడపెట్టెను. అప్పుడు మా పీఠాళగ-వేసాళ
కట్టముల వాస్తవార్థములను, జరిత్రములను, పోర్చిగీసు
వ్రాతలును సరి స్థరముగాఁ దలియవచ్చెను. అప్పుడు
నే నాయవిషయములపై జాగ్రత్త పలుచుకొనియు,
దంజాపూరిరాజులచరిత్రప్రకములు ఇంగ్లను మిసిరియుం
దొలచి నవియెల్ల నమ్ముచుపోయిన పిదప మరలఁ బ్రక
టించునప్పుడు గ్రంథమును రెంఁగొందించి విపుల పరిశు
నము చేర్చఁజలచుకొనియుంటిని. మేము రెంజాపూరి
నుండి కొనివచ్చిన క్రొత్తరిషయము లెల్ల మద్రాసులో
నున్న బామిక్రొండు రంగపాపివరస్వరిగారును చాదిరి.
తర్వాత వారును వారు రచించుచుండిన 'ప్లూర్స్ ఆఫ్
విజయనగర్ ఎంపైర్' అను గ్రంథమున కుపకరించు
వారిని, రెంజాపూరి యంధ్రరాజులచరిత్రలో నేను
ప్రకటించఁగా మిసిరినవారిని, మేము రైబరికిఁ
గొనివచ్చినట్టి పోట్నునట్టి, దంజాపూరికిఁ జోయి
వ్రాయించిరెప్పుకొనిరి. వారు నే నంకుఁబూర్వము
ప్రకటించిన రెంజాపూరిరాజులచరిత్రములోని యిచ్చిర
విషయములను వాసాళగ్రామిలోయూడ నట్లుట్లే రిష
గ్రంథమునఁ జేర్చుకొనిరి; వావాక్కరచనలయూడ—అది
యట్లుండె. చోళగ వేసాళ విషయములను సర
స్వరిగారు తమగ్రంథమున వివరించి వ్రాసిరి. ఇది
1919 సం. న జరిగినది. ఈగ్రంథమును జాదివ
రెల్లకకు నిప్పుకు ధర్మారావుగారు వ్రాసిన విషయ
ములు రెండును బుద్ధులయలుగాఁ దలిసినవే. ఇందు
ధర్మారావుగారు క్రొత్తగా సుర్తించిన దేనము లేదు.
కాని, వీరు "చేపూర వెంకటకవి విశ్వాసపాగుండు
గాకుండువా యను నూహతో సత్యాప్తమగుఁ గడంగి
లిని. నాయుద్భవశంఖున వాకాలపంపరికావ్యముల
భాగములు గొన్ని లభించెను. అందుఁ బ్రధానములు"
అని నేనును, సరస్వరిగారును ప్రకటించిన "సాహిత్య
రత్నాకర" రాదిగ్రంథములభాగములను ప్రకటించిరి. ధర్మ
రావుగారు సరస్వరిగారి గ్రంథము నేరి చూచినట్లు నే
కొనవలచాఁ (ఈనడుమ నాకు దర్శన మొసఁగి ధర్మ
రావుగారు వారెంజాపూరిరాజులచరిత్రను చాము చూడ

లేచియు, సరస్వరిగారి గ్రంథమును చాదిరినవియుఁ
జెప్పిరి. తాము స్వయముగా నాచూ గ్రంథములు బరిశో
ధించి యెఱుంగుచున్న సరస్వరిగారి గ్రంథమున నుండియే
యాచూ గ్రంథభాగములు గ్రహించియున్నయు నొప్పు
కొనిన.) వాస్తవము వారు వ్రాయవలచాఁ వాగ్రాతము
బట్టి మాగ్రంథముల నెఱుంగుచున్నయు, "ఆహో! ధర్మ
రావుగారు సత్యాప్తమైన యెంఁగొనిపడిన, ఎంత
కష్టపడి సంపాదించిలో ఆచూ గ్రంథభాగములను! అను
కొందునుగాదా! అచ్చుపడి ప్రఖ్యాతిమెయ్యున సరస్వరి
గారి గ్రంథముననుండి విషయమును పేరువెప్పకుండ
కానీకట్టుటకు 'సత్యాప్తమగు', 'అచ్చుపడినము' అంట
వలెనే కాఁబోలును! దీక్షియూడ వా కంటిచింత లేదు.
1919 సం. నఁ క్రొత్తగా మెచ్చిపిడియు, గొమ్ములు
దిరిగి చరిత్రకారులుగూడ ఎంతయును సుర్తించి
యెఱుంగుచున్న ననువిషయమును 1911 సంవత్సరములో
రచించఁబడిన కాస్తూరిగారి వ్యాఖ్యానమున తీరలే
దని చెప్పిరించినవాని మిక్కిలి వగలుచున్నాఁడను.
ఏయేది రిషయము లేప్పు డెప్పుడు సుర్తించిరకకో,
వానియనుభూతి యెట్టిదో యెఱిగివా వా రధిక్షిం
పవలసినది. చరిత్రము దలిచుచుని కాస్తూరివారి నాక్షి
పించుటకు ధర్మారావుగారు రాగ్రంథముచరిత్రమును దలిపి
కొనియుండినవాఁ విజయవిలాస పీఠికలోఁ గవి సుప్త
ముగా వర్ణించిన విషయము లనేకములు గలవియు,
వారెంజాపూరిరాజులచరిత్రను నిదివరకాకనే వాని
సుర్తించవచ్చునయు నేను వాగ్రంథముపీఠికలో వ్రాసి
రిని. అప్పటికిఁ బూర్వము ప్రకటించుచున్న (కాస్తూరి
వా) వ్యాఖ్యానమును నేనప్పుడు ప్రకటించుచున్న
విషయమును లేదుకై యాక్షిపించుచు యుక్తమా!
కాస్తూరివారి వ్యాఖ్యానవచనకాలమునకు ముప్రఖ్యాత
ములుగాని విషయములను వాల్చెను విరంపఁగల్గుదురు?

ధర్మారావుగారు రిప్పు డీరిత్రవిషయములని కా
స్తూరివారివ్యాఖ్యలో సరిగా లేవని చరల విజయవిలాస
మునకుఁ చాము వ్యాఖ్యవ్రాసితి నని వాతోఁ జెప్పిరి!
మందిదే; కాని యీ క్రొత్తవ్యాఖ్యలో ధర్మారావుగారు
రెంకపరిగాఁ జరిత్రవిషయములను సాధించిలో వారు
చానిఁ ప్రకటించినప్పుడు చూడఁగలము!

చంకలరామకృష్ణలింగారు వేటి యార్ధ విద్యాంకులలో ఆశ్రమప్రతిభాభాగములు. అనేక భాషాకోషములు. విష్ణుటిరాళ యాష్టాదశ్యమునకుఁ బాల్వపక (మప్పదిశీంపు క్రిష్టియన్ కాలేజిలో మహా పాఠ్యాయపకముననుండును, విష్ణుజీతిమహానుండును నెన్నిడును సైకోలను కువవలను హెచ్చింప నేనికొని యెలుగగట) విద్యార్థిరమము వెలయంగా శీవయాత్ర గడిచినయాభిలాత్మభిమానధములు. అపాధారగ చానుగ్య మతో ప్రతాపరుద్రయానినాటికములను, శృంగార వైశ్యమిలంకమోహ్యాభ్యులను, వింక ననేకమహాగ్రంథ ములను రచించి, సంస్కరించి, ప్రకటించి, క్రిష్టియన్ కాలేజిలో బహుమహాగ్రంథములను రచము చిప్పలంగా విద్యార్థులకుఁ బాఠముచెప్పి, సంస్కృతం ప్రసారవ్యతము రలను విష్ణుయానినవిద్యారోగము. ఎనుబందేరిష్టవృత్తులు. సైవమర్విపాకముచేఁ బుచ్చయ్యగిరిన పదమొల్ల నత్తమై పోఁగా, ఏకభుక్తుఁడు నదిపోఁగా, విప్రుడు కడువార్ధక మున నన్ను న్నప్తములకుఁ గూడఁ గవివంశానికి చారి ద్ర్యములోఁ బసిభావలకుఁ బాఠము, పాఠియును, పార్వ తీదేవివంటి పత్నియుఁ, గోడలును గలకుటుంబమును లో పించుకొనఁజాలక, కన్నులు బుగాన కాక, యాద రించు కేండు లేక నీ కాకు పదు యుండిగా, వారిని శుక్రూపింపి విద్యాబుద్ధులను విడిపి పదికొలములపాటు ప్రఖ్యాతి గాంచెనటిన వాడును, నారివిబట్టి యాది విద్యానెయ్యులచే బాలురు నగు

ధర్మాచార్యగారివంటివారు వారిపై శీయరాని యధి తేషములు కేయలును, శ్రేయముగారు. ఇట్టిచేతలు తమకే కాదు అంధ్రభాషకే యశ్రేయస్కరములు. కాస్థులవారిజీవిత విజ్ఞి యిక్కట్టులనుండి యిక్కడ నఁ దప్పి తెప్పిల్లునుగాకయుని యాశ్చర్యని వేడుచున్నాను. వారిచే విద్యాబుద్ధులను బడసినవాడు వారిశిష్యులు, వారివైరువ్యగరిను నజీవనవాడు నందలకొలదిగా మర్రాను ప్రెసిడెన్సీలో మున్నెకవములందు గలరు. వారిలోఁ గొందఁలని పూనిన కాస్థులవారి భావజీవిత మును బాగుపడుపఁగల్గుదురు. అనేకులు వారి యా నాటియాకురకను, దానిప్రయమునుఎలుగ రమకొందును. వారిశిష్యముల నెఱిగి తేలిగాక దుఃఖించుచున్న నేను జేయు నీవిజ్ఞప్తిని జిల్లించి వారిశిష్యులు వారికిఁ దగినభమునఁ దోడ్పడుదురుగాకని వేడుచున్నాను.

ఈ ప్రవిషయముల వ్రాసినది ధర్మాచార్యగారి యధితేషములు కాస్థులింగారికిఁ దిక్కి కళంకమును చెచ్చు నను వెఱుపునఁగాను; వారిపై నెయఁదాల్చవలసినదని నా యడుగారిని వేడికొనుటకునుగాను. వారి వ్రాతలు వ్యాఖ్యములుగా మంజునలెనని హెచ్చరించుటకే. కాస్థు లుగారిని, అంధ్రభాషను ఆభిమానించు సంపన్నులు వారి యిప్పటి యిక్కట్టులను దెలిసినచో వారి నాదరిం పఁబూనుదు రను పుతూహలమునఁగూడ వ్రాసినది.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

ప్రణయాశ్రువులు

కొత్తి జగ్గయ్యదాదరి గారు

ప్రణయ వివంచిల్లెత్తులు బరాబరిగా శ్రుతిలోన లీనమై
 తనరఁ బ్రమోదగాన పరతంత్రభరమ్మునఁ దన్మయత్వ జీ
 నన కమలాశరంబున నవారణలీల జరించు నీజనక
 గని ననుగుట్టి ప్రేమము వికల్పమొనర్చెను. సంధిసూత్రముగా.

లలితమ్మగారు పల్లవముగా బాగుడించు త్వయ బాహువో
లల నిమరించి నీర విశ్వా వ్యాదయత్రయమైన స్వప్నపు
గలతః యోనికిక ప్రాయ గాఢశాస్త్ర వ సాధితుడ నై
మోగను నద్వైతసర్వల సమీక్షణ మేగతి యీగః ప్రేయశీ!!

బాస చలత్తిరంగ కణసంచయలిన విభాకర్తృభా
కలితకలం కలాప మటుగా భ్రమియించెడి మన్మథులు శం
నిలు నను నాన కరె సుదతిజనరత్నమ! నీదుచెల్మిక
య్యలలితకామూహకసమూలవివాళన కారణంబునా.

తొలకరి మించుచోవియలనో నెకన క్కెము లాడు నీసనూ
జ్వల రుచిరాంతుమండలి దశముఖసీమల బ్రామి నాట్యము
నలుకఁ దొడంగి మద్భదయశాంతిఁబొందు దహంపుచుండ నో
యలికులనేటి! యేగతి నిరర్థక జీవనచక్ర సర్వేశ.

పండిన శాల్మలీళలము బ్రద్దలువాఱగ దానిగర్భమా
దుండెడి దూది తీవ్రవనోద్ధతిచే గగనోర్వి బాఱున
ట్లండజయూ! నాదు హృదయాబ్జదళంబులు విచ్చి వ్రాలి యీ
రెండల వాడి వత్తలయి యేటికి నోటికి బద్వ రత్నైశ్వ.

తేటమొయిల్ల సందమ లుండ్లిమ్మదంగదణంధణం ధణ
రాభట లయక్రమమ్మున శ్రీని మ్మలరింప, మమూర రాజమూ
పాటల బాడుచు బరుల బై కెగబట్టి విలాసస్వస్థి ధో
గాటనఁ చేలు లీలఁ గన నశ్రుకణంబులు బారు గన్గవ.

కాఱము వోక యిర్వర మఖాడముదల్లిని ముద్ది యాడుచు
గాలిని మేల్మిసాధముల గట్టి చరించెడి నేర నీదుకొ
గేల మోయపాస్తము లగించుచు సౌఖ్యరంపరారణి
దేలిన వృత్తిమురే ప్రియనతీ! తలపోయఁగ గుండె నీ రగ.

నీలనరోపరంబున వివిర్మల భావరంగ మాలికా
చోలఁ దేలి రూచుచు గడు దమి ప్రేయసు బాహువల్లరి
సోలఁగ నుల్లసిల్లి ననసోయగము బ్రకాశం బద్ధిసీ
బాల తురంగలించెడి ప్రభాతముఖంబుల నిన్ను బాడెద.

జీవనమేమి?

['వేదిక' మేగజిన్' నందు సాధు వా
స్వామీగారి వ్యాసమునుండి]

కొప్పకొప్ప ప్రశ్నలు చాలానాటికి మనకు భగవద్గీతలో సమాధానం వస్తువుతుంది. ఆ ప్రశ్నలలో 'శీవము ఏమిటి?' అనేది ఒకటి. నేను భిక్షుభిక్షువ్యులను దీనికి భిక్షుభిక్షు సమాధానాలు చెప్పుతున్నాను. శీవము మాయ అని ఒకసమాధానం. నా ఆభిప్రాయానుసారం ఈ సమాధానం తప్పు. కాని, దౌర్భాగ్యం వలననే, నేను సర్వసాధారణంగా ఈ ఆశయం వ్యాప్తమై ఉంది.

భారతదేశంలో ఆశేకులు మీరు చెప్పే దేవులుంటే... ఈమనుష్యశీవము, ఈవిహికశీవముకీ ఏదో, ఇది విట్టిమాయ' అని. అనేకమంది నాతో ఇదే చెప్పారు. "మాయ" అనేది వారి 'శీవం' అంటారు. కాని వానినీరిమైన ఆభిప్రాయంలో ఈ మాయకు గ్రహం అని కాని, మోసమునికాని అర్థముకాదు. వివా, అనేక హిందూమిశ్రులు 'శీవము మాయ' అని ఆ అర్థంలో అంటున్నారు. చాలామందిగ్రంథాలు, నేను పంచాంగంలో ఉన్నప్పుడు, ఒకవాడురాత్రి ఫిరోజ్పురంలో ప్రేమగరిమిగ్రంథాలు కొందరు నన్ను భోజనానికి ఆహ్వానించారు. అక్కడ, మా భోజనాలయంపొయిన తర్వాత, ఒక పంచాంగి యువకుడు పాడడానికి లేచాడు. చిరంబాసన ఆ పంచాంగి యువకునిముంద నా కిష్టానికి జ్ఞాపకం ఉంది. చెప్పబంధి; పంచాంగియువకుడు తెల్లనితలపై మట్టుకొని ఉన్నాడు; అతనికంఠం చాలా మదురంగా ఉంది.

అతని హృదయంలో ఒకశీవము ఉందికావాలి, ఆ శీవములోనే అది దాగిపో పాడేను. అతని నాకు జ్ఞాపకం లేదు, కాని, ఆధునిక శ్రీకృష్ణ శాస్త్రమైన స్మృతిస్వరూపంగా, అందులో రెండుదిన్నపదాలు నా చెవులలో ఇప్పటికీ గీట్టుతున్నాయి: 'చంద్రోత్' 'చంద్రోత్' అనేది. 'కొద్దిదినాలే', 'ప్రతివస్తువు కొద్దిదికాలుమాత్రమే ఉంటుంది' అని అర్థం.

ఈ ఆశయంలో పర్యం ఉంది అన్నమాట వాస్తవమే; కాని, నాసోషులలో చాలామంది దీనిని దుర్వినియోగం చేస్తున్నారనేమాటా అంత వాస్తవమే. 'కొద్దిదినాలే', అది స్వల్పకాలమే!—అందుచేతనే, నేను ఏమైనా చెయ్యడం ఎందుకు? స్థానికులలార నోరునూసుకొని, చేతులు కట్టుకొని కూర్చుంటే చాలు' అంటారు వారు. కాని, శీవవానికి ఈ తత్వజ్ఞానం తప్పు. శ్రీకృష్ణుడు 'శీవం మాయకావని చెప్పుతున్నాడు. మన మిక్కడ ఉండేది కొద్దిదినాలేమాట గిటమే; కాని అకొద్దిదినాలు చాలాపదిత్ర మైనవి; అవి కొప్పమహాత్వం కలిగి. మనం మనకర్మ చెయ్యకే చెయ్యాలి. భారతదేశంలో 'శీవము మాయ' అనే ఆశయమే చాలా ప్రబలిఉంది. దీనికి విరుద్ధంగా పశ్చిమాన్ని నేరక ఆశయం ప్రబలిఉంది. విరోహియులూ, అమెరికనులూ 'శీవం భోగం' అంటారు. ఇక్కడ వనం శీవం మాయ అంటాము! అన్న సుఖమే శీవం అంటారువారక్కడ. 'ఆత్మకుళాని కర్మమేమి' అని అడిగితే 'సుఖం అమరధనం' అని చెప్తున్నారు. దీనినే నేను భోగం అంటున్నాను. విరోహ అమెరికాల జనులలోకే దేవుంటే—'దేవునిపాదించండి, సుఖం ఆమరధనం

వింపింపి, ముఖానుభవానికి మంచియిట్లు నిర్మించుకొంటే; మోటారులు కొనండి—ముఖించండి—” ఇంటే. ఒకనైపున ‘శీవనము మాయ’ అనేది అతి; ‘శీవనము ఫోగ’ మనేది రెండవ అతి.

ఈవిషయంలో శ్రీకృష్ణునినందేతం అమూల్యం. ఆయన చెప్పేడు ‘శీవనము ధర్మము’ అని. కాబట్టి, శీవనం మాయకాదు; భోగమూ శీవనంకాదు; శీవన మేమో ధర్మమే. ‘శీవనమేమి’ అనేదానికి ప్రశ్నోత్తరం భగవద్గీత మొట్టమొదటిపదంలోనే మీకు దొరుకుతుంది. ‘సర్వశ్రేష్ఠే క్షుద్ధశ్రేష్ఠే అశే నీతాప్రారంభం మీకు తెలుసునా! మొట్టమొదట ఆధర్మమనే శ్రద్ధకు యా కొప్ప సర్వగుణానికంటే క్రింది. శ్రీకృష్ణుని మహత్వం దేకాని కంటకే ‘ధర్మమే క్రింది. శీవనం ధర్మశ్రేత్రం; శీవనాని కర్మం ధర్మంమొక్క యుద్ధశ్రేత్రంఅని; పాశ్చాత్య అర్థశాస్త్రజ్ఞులు చెప్పవలసి వీరిచే స్వార్థపరతే మొక్క యుద్ధశ్రేత్రం కాదు. కాదు—అది కాదుశీవనం. యుద్ధశ్రేత్ర మనేది యథాగతమే కాని స్వార్థపూర్ణహితాల యుద్ధశ్రేత్రంకాదు. శీవనంధర్మయుద్ధశ్రేత్రం. ధర్మ గ్రంథాలలో వ్రాసింది మీకు జ్ఞాపకం ఉంటుంది. భగవద్గీతలో భగవంతుడు తన రథాన్ని రెండుపేసలకి వడుచు నిర్మి నీత అనే మహాపదేదాన్ని ప్రసాదించాడు. ఈసందేశం భగవంతుడు రెండుపేసలకిమధ్య నిలిచిఉన్న రథింలానుంచి యియ్యవచ్చే దాని మహత్వం. నాలభి ప్రాయుషు దీని భావ మేమంటే, మీరు మీశీవనంలో ధర్మం అవరించాలనంటే మీరు మీశీవనరథాన్ని కట్ట మధురీకి, ప్రలోభనాల! సహామగా వదిలించాలి, మీరు మీధర్మం అవరిస్తూ ఉన్నారంటే ఎట్టి దుష్టులనీ భయపడరాదు—అధి.

భగవాను దీశువదేశం ఎవరి? ఇచ్చోడో యెటు సుదుం? అట్టుమడి. అట్టుమడు భారతదేశానికి ప్రతినిధి ప్యూపం అని నాకు తరుచుగా తోచింది. భారతదేశంమాత్రం ఎటుచుంటిది? ఉచ్చవశో ఉంకిన భారతదేశంకాదు—ఇప్పటిలాగే అధిపతన దుష్టిలో ఉన్న భారతదేశం. మహద్గుణాలంవాటి భారతదేశంకాదు—

తరుచాని పరివోమ్మభిమైన భారతదేశం అట్టునయాపం లో ప్రకటితమయింది. అట్టుమడు నేటి భారతంనందే భారతానికి వాస్తవ ప్యూపం — ప్రతినిధిప్యూపం. అట్టుమని దర్శిత వివరణాట్టి మాస్తే మీశీమి గోచరిస్తుంది! అట్టుమడు రసజ్ఞుడు; సత్య, సాధారణంగా ప్రతి భారతీయుడు మంచి రసజ్ఞుడని ప్రతీతిమే. అట్టుమడు రసజ్ఞుడు, కాని కార్యం ఉపశీతం అయ్యేసరికి “నీను చోరాడను” అంటాడు. ఈదోర్మలమే నీను ప్రతిభారతీయునిలోనూ ఉంది. రసజ్ఞుడే చాలా; అయితే కర్మశ్రేత్రంలో మిక్కిలి పేదవాడు. మనదేశంలో అయే ఉత్సవాలలో కామసేవంత ఉత్సాహం ఉంటుంది. మన జండాలు; సభలు; పాటలు; ఉపవాసాలు వాస్తవప్రతి వాదాలు పెట్టుచుంటాయి. ఇనులు సుంపులుసుంపులుగా మాడుతారు. అంతరూ అది మన ఉత్సవం అంటారుకాని ఉత్సవంఅవంతెనువు, సంతోషంరొహం. ఉత్సవంతయేక మనముపనిచెయ్యము! ఉత్సవాలూ, ఉత్సవంపులూ కార్యానిశివిష్ణు శ్రేయశాః కావాలి; కాని, విరుద్ధం, మనవారికి అవే అసలుకార్యం అయిపోమన్నాయి. ఆవేలో ‘రేకాలవో’ ఉత్సవాలు జరిపి మనం ఏదో పెద్దపని చేసితినేమని భావించుతూ ఉన్నాము మనము; కాని ఉత్సవాలు అసలు పని కావు. ఏదాది పాడుతూ పనిచెయ్యాలి గనుక ఉత్సవంవల్ల ఉద్దేబన కలగారే. శ్రీకృష్ణుడు అట్టుమడి భావారేఖాన్ని నిందించేడు. శ్రీకృష్ణుడు అట్టుమడితో చెవుకున్నాడు—“ఇది ఏదోర్మలం” అని. రసజ్ఞత ఉంది మంచిదే, కాని రసజ్ఞుని మనం భావారేఖతో బంధించిబియ్యబూచాడు. మనము కర్మ అవరించడం అవసరం. దాని! శ్రీకృష్ణ భగవానుడు అట్టుమడికి ప్రసాదించిన సందేశం మన కిప్పుడు కావాలి. ఆయన అట్టుమడితో చెవుకున్నాడు: “ఉత్తమ—రే, నట్టి రసజ్ఞుడవు కావడానికి సమయం కాదు; రే. అట్టునా! రే” అని. నీను నాదేశవాసుల! చెప్పేదిమీదా ఇదే—

“కర్మ అవరించండి, కర్మ అవరించండి, కర్మ అవరించండి.”

ప్రాచీన పద్ధతుల కనుసరించి హైందవ
సామంతుల స్వాతంత్ర్యము.

‘నేదాంత కేంద్రీయము’ త్రికాయము స్వామి
యీశ్వరానందగారు హైందవ సంఘసంస్కర
ణమును సూచి చర్చించుచు భారత దేశమున
ప్రీతిపరులను లొంగొందులు స్వేచ్ఛ మెయి గలసి
మోలొందుటలు, ప్రీతి స్వాతంత్ర్యము అను
విషయములను సూచి యిట్లు వివరించినారు.

ప్రాచీనాచారపరమము లామాటకు తలంపు
నకు తచ్చుకొనుటకు వైదికు లెందువంత సంఘసం
స్కర త్తెచ్చుకొను గావలయును పట్టపట్టి యున్నారు.
ఇందు ప్రాచీనాచారపరమములకు వచ్చిన భయమేమి?
వారికి తమ సంతానము పాపవత్తమును, పాపకర్మమును
కొలుపోవునన్న భయము. వారి కీభయము పుట్టుకతో
పుట్టినది. హైందవ యువకులు తమ కీచరి పరమాభి
యను నభివ్రుమును, పవిత్రత్వమును కొలుపోవకయే స్వా
తంత్ర్యప్రాప్తి పాశ్చాత్య ప్రేమతో చేరి చేరరాదు? మహా
భివ్రుమునీ పరివ్రుమునీ రాక్షససామాన్యముల నడుచు
తన తీరికమును గడుపలేదా! సామితి తనపరికాంతయు
ఎన్నిచోట్ల దిగుకలేదు! బ్రహ్మవాదియగు ప్రేమకాల
మున ముద్దాపపండితులతో వాదప్రతివాదములు సంప
దెక్కు మహారాజ సభలయందు క్రమస్థరలేదా? హైంద
వసంఘమున ప్రాప్త్యాంశ్రియము క్రొత్తది కాదునుట
నిట్లు కాండగలము. కాని సంస్కర లా ప్రాప్త్యాంశ్రియ
ముతోపాటు మహారైర వైన సంకల్పక్రియంబులను,
ప్రాచీన బ్రహ్మార్య విధానమున అగ్ని నెంటి పాపవత్త,
నిరేంద్రయతి పాపితిథియు యుండుటను మోపుచు
న్నారు. ఇట్టి నీయములు పాటింపకున్నచో ప్రేమ
దుష్టులు స్వీకృతగా కలసి పెరిసి యుండు పెరియము పొవి
కరము. ఈవిషయమును పాశ్చాత్యులను క్రమముగ
గుర్తింపగల్గిరి. ఇట్లు నీయముబద్ధమై యున్నచో శిష్టాచార
పరమములు ప్రాప్త్యాంశ్రియమును నిరోధింపజోరు.
బాతిముక్క అదర్శములు చెక్కుచెవరకుండునని ఇతర

స్థితిలకుండు సాధ్యమునవలెనుక సూక్ష్మలకు అచకా
కమును గలిగింపవచ్చును. కావున సంస్కర లా ప్రేమ
ప్రేమకు ప్రాచీనకాల యందువలెను, బాతిముక్క అదర్శ
ములను బాగుగ బోధించి పదపతి తమకు సంబంధించిన
విషయములకు పరిష్కరించుకొను బాధ్యతను వారికి వద
లవలెను.

గ్రామపురస్థిరాగము - శుభవైద్యశాస్త్రము
భారతశుభవైద్య త్రికాయా దిట్లున్నది.

ఈకోశంలో మనము ‘గ్రామపురస్థిరాగము’
నుసూచి చాల విమరున్నాము. ప్రతివారు నవరేయి
చెప్పుచుండురు. అది వట్టి వోటిమాటయే యగుచున్నది.
పెక్కితర విషయములలో నదియు కార్యమౌపమును
చాల్చుటన్నది. నైసామిగారు దానినిసూచి ప్రపంచం
కురు; గవర్నరుగారు దానిని ప్రతిష్ఠానింప జేతురు. రాజ
కీయవేత్తలుదానిని ప్రకటింతురు. ప్రతికలుదానిని గావిధు
లవంట చేతము సాగించును. కొనయుపిరితో నున్న
నైసామిగారు ప్రభాగితిక్రిమయ నైసామిగారు వాద్యరాను
రాజ్యముకొర కొనుచుచుండును. అతనికి నూతనస్వ
గ్గరాజ్యముసూచి కలగనచుండును. అంతోక నింహ
సనమును దా నధిపతి నమకొనను. కాని లెవరలోనీ
యతనికి సత్తము వెల్లడియగును. స్వగ్గరులను రెవకోక
నింహనన మిప్పించుచునవారు గుమిపై వోక మక్కా.
లిట్లన్న నీయకాలకున్నాదని యతకు గ్రహించును.
ఈమకల్పిత్వముల, నీ నిర్వికార్య విధానముల నతిదన
మీయకొన నుచులిగను. మరెయ్యో యుద్యోగములేని
వారిది ప్రయోకార్యమును తలంపుతో నతిక. భాష
రితిమను చియవత్త నవ్వుకొనును. అనినతలంపు తిట్టి
ఓపాకాని ‘గ్రామపురస్థిరాగము’నునది బహులలో
మారుమోనునున్న వాడుక పదమయ్యో నేకాని కార్యమౌ
పము చాల్చుకొంటును క్రమ సత్తము. కానినీది
నమకల్పన గట్టిపనికాని ధూమ్యాకాశములకు విడుగు
గలిగించు నర్వచనములు, నట్టిమాటలుగావు.

‘లికలికొగో కమిమతు’ నెనుట గ్రామపురస్థు
 రామమునగూర్చి యొకబడిన పాక్ష్యములను మేమిగి
 ధతో గమనించితిమి. పునర్ని రామమున వికాలవిధానమున
 పెద్దయెత్తులబడినాడు, పారింఁగింపబడిన యావశ్యకతను
 గూర్చి చాలవందీ పనులించిరి. “శివిలియక వన్ని విధముల
 “జేకాలమున గయికువకు వేచేముల” దేకవినుమనా
 రిలో జోకలికళాచారి జోకయక విన్నవిచిరి. “విద్య, అక
 గ్యము, యునిముక్తి, పరిచాయశి, విశిషానము, తాన
 కుమానుని, అన్ని విధముల వ్యవసాయాధివృద్ధి, ఫలసాయ
 ముల పుష్కము, సహాయ పరిశ్రమలు” మొదలగునవి విన్న
 గున మూడింపబడినది. కాని యీ నూతన విధానమున,
 రైతుయొక్క పకునంపకము కామానులను ముఖ్యంక
 మైన పకునవృద్ధి కాభాధిర్వృద్ధియొక్క యావశ్యకతను
 గూర్చి యివ్వెయ్యను మాట్లాడలేదు. వివారింపబడిన జాత్య
 ములచే నేటిట రివరయికు తనపకువులను గోల్పోవు
 దుండినయెడల ‘బునావిముక్తి’ యనుమాట కర్తమేమి
 పకునీడలన రేకమున అనేకపకువులు నశించినా
 ‘అన్నివిధముల వ్యవసాయాధివృద్ధి’ కెక్కిన యర్థముం
 దునా! “పకునవృద్ధికాఖనలన విప్పటికి చేపూర్విన అల్ప
 ఫలముల” గూర్చి కొందరు ప్రసంగించిరి. ప్రస్తుత పరి
 స్థితులలో ప్రతి 700 వరకు ముక్తి మేరకు, సుమారు
 1 క్కలగు పకువుల వాగవివరమునకు ఒక్కవర వృద్ధి
 దుండినవచ్చును, యింక నెక్కువలాభమున్నచేపూర్వగలను!

ప్రస్తుతన, జేదన గ్రామపురస్థుల విధానము
 కాగ్యనూపము చాల్చిన, నావిధానమున పకునవృద్ధి
 ముఖ్యస్థానమును గాంచలేదు. అన్నిరాష్ట్రములలోను
 పక్షిమోంపుములు, ప్రతితాలూకాకు వోక పకునవృద్ధి
 లయము, ప్రతిరాష్ట్రమునకు పకువులకొలది వికాలు
 మందులేయు కార్యాలయ మొకటి, ఇంకను ఎక్కువగ పకు
 రోగ వివాదావస్థను లభించియున్నాములు, పరిశోధక
 కార్యాలయములు నుండితల గును. ఇవియున్నయు పకు
 నవృద్ధి కాఖయొక్కయు, కాష్ట్రముయొక్కయు వర్ణి
 గ్గాది మాగ్గములు ; పక్షిమోంపుములు, అది జరుగునంత
 వదిగు మరేకేపు పకునంపక వాగిన పకునయము, రైతునికు
 రాష్ట్ర యాధిక దారివృద్ధిముఖుల కలుగుటయు విచ్చ

యము, పక్షిమోంపు, ‘పునర్ని రామము’నం వరనిపాఖ్యము
 కల్ల. విజము కా సేరదు. మా మొర యరణ్యకా
 మూత్రము కాకుండువది మా యో.

పాక్షివమున రాగుల చిత్తములు

గిల్లి మోపాత్రా మృతభృన్మదన్వినము
 (క్రి. పూ. 88-90)

ఈ మియనామావ్య సాందర్యతని, యన ఈజిప్టుదేశ
 త్రిమహారాణి. ఈమె సాందర్యాధికాయములన వాగని
 తుడైన రోమక పాక్షివమునను నీజరు మరణించి
 నిమ్ముల హార్మియనానీ శ్రియము, యతకు అద్భవి
 యవచేత నోపింపబడి, రాజ్యమును గోల్పోయినపిమ్ము
 తానొక యరణ్యాద్రియా దేవాలయంతర్యాగమున దా
 నుకొని, లేవ యభివృద్ధి మాత్రమె చెల్లించినవను, ఈనా
 ర్రమ వినిన యామె శ్రియమును అంటానీ, తానేల
 కిందియొండవలెనన కత్తితో సాధుమర్యాదను. ఇంకను
 అతపకువుల బాదక మున్నే, గిల్లిమోపాత్రా మరణింప
 లేదనియు, నొక దేవాలయమున దానియొన్నదనియు
 రూఢివార యతని చేరిని సోకెను. అసాందర్యము
 త్రిని తనకనువార కడపారి యొకమారు చూచి చివరలె
 వని యతడు పల్లకియం దామెయుండు ఫలమును జేరెను
 మృశ్యులొకపై పారని లాగుముండు నీమె లాభ్యామింకొ
 కనె పారిని వాకర్నింనుముండును. “నీమె మృగిణిందగుచు
 న్నాను. ఈజిప్టు మృగిణింనుమన్నది” యను కుదిపలు
 కులతో నరెడు ప్రాణముల నీడెను. గెని దానీలంద నరని
 విమోగమునకు దుఃఖాగ్రువుల కురియుముండు వామె
 యెరివివంక బాచుమిన్నది. పిమ్ముల కొన్ని దివముల
 లోనే యామె విమోహనవృద్ధి లేవ హృదయ వాగని
 జేరెను.

హిందీ ప్రచారము-నాటకములు

‘హిందీ ప్రచారక’ పత్రికయందు ప్రదినవహి సభ్య
 వారాయంగారు హిందీ భాషప్రచారమునకు కర్మగం

భక్తు పరిపూర్ణమును, నాచుక ప్రవర్తనమును ము
ఖ్యములని చెప్పుచు, శ్రీచంగలరావుగారిను జోకరు
తెల్లభక్తమున రంగాముచేరి కులనీరహియుము
నని చెప్పుచున్నారనియు, అది జమలు సంపుటగకేరి
భక్తిలో నిమమన్నాగనియు, కొంచులు తమకు హిందీ
తెలియకపోయినను రంగాయ్యములు కొనుమిన్నార
నియు, ధర్మశ్రావణములకు భారతీయులపై వజ్రాగ్రస్త
భావము గలవనియు నుదాహరించి, నాచుకముల గూర్చి
యిట్లు మహాపురుషుడు :

“నాటకములన్నిటికంటే గొప్పప్రచారసాధనము
 అని నామితము. వారి కల్పరిచ్చై ప్రభావము గలదు.
 ఆంధ్రనాటకరంగమున హిందీ ప్రాప్త్యలము నేటిదికాదు.
 సుప్రసిద్ధులు, సుమేరుసెంసుపాత్రిధారులు కీర్తిశేషులగు
 లక్ష్మణరావుగారి నీప్రాంతమున రఘురమ మొదలకా
 లరు. వారు హిందీలో భాషించి తమ పాత్రాభినయ
 సాందర్యమును పెంపొందించిరి. జమనూ బాగియెవలమ,
 నారి హిందీభాషగము పెవలమ ముగ్ధులమింటిరి. నారి కె
 న్నియో పరకములు లభించెను. నూమ్యులు క్రిమరు
 నూకి శేషగిరావుగారు ఈప్రాంత సుప్రసిద్ధులు
 ఘటా నాకరు. వీరును హైదరాబాదు, సుమేరుసెంసు
 మున్నగు పాత్రుల భరించి తమ హిందీభాషగమునలనను,
 అభినయ గాలము చలనమ క్రితముల పరమగు శేయు
 నున్నారు.

ఇప్పుడును తెలంగాణ రాష్ట్రములలోని హిందీ
నిర్మూలమున్నది... ప్రజలకు కలియజేయుటకు గాకున్న
ను గురించిన కారణముగ వివరించుచున్నది. దీనివలన కలి
యజేయబడి దేశీయ భాషల మానసిక ప్రస్థాన హిందీ భాష
కులముగ నున్నది. దానిని లింగమాన్యమునకు తీసికొనినప్పు
డు ప్రచారములపని.

వాటకప్రచారమునకు రెండు మార్గములు మంచి
 విధమున గోచరుచున్నవి: (1) హిందీ ప్రచార కేంద్ర
 స్థానమున వాటకముంపటి యొకటి స్థాపించుట; దక్షి
 ణభాగరేఖ ప్రాంతమున దుర్గా నది వాటకములు ప్రవర్తించు
 నుండుట. సాధ్యమగుంతయును వాటకము లై రిచో
 కిములె చివ్వు విధ సుండుట. (2) ప్రాంతీయ వాటక

కనుకను బతుకు వారిని ప్రోత్సహించి యప్పుడప్పుడు హిందీ
వాడుకయు బాగుపట్టు చేయువరకు, దీనివలన హిందీద్ర
వాడయు ముగ్ధుడయి, రాష్ట్రభాషాదేవి ప్రతి భారతీ
యవృద్ధయ రంగమునను ప్రతిపినుగుట, వివిధభాషలు
మాటాడు భారతీవాడు తెల్లరు లేక వ్యాధియు లగుదురు.
హిందీ యొక విమృశ్యతంత్ర, హిందూలయమున వాఘా
తము తొలినదో కన్యాకుమారి పర్యంతము భారతీదేశ
మెల్ల నొక్కరొకరి కంపించి పోవును ఈ కంట్రీని దేశ
మంటిటను న్యాయపరీక్షయుట యాచర్యకము, అవును
స్వరాజ్యము బడియుట యేమంత పెద్దదియనుము!"

హైంద్ర వకుటుంబమున మా శ్మశానము

శ్రీ వివేకానందస్వామి కళింగోద్భవ
హా కాలింగ ప్రదేశము నివసయతు
నయ్యుచునుగ నున్నాని నిమిత్తము ప్రబుద్ధభా
వతి హాటింగినది. దానిముగి:

అల్లదియే బామె. తనమామను పెండ్లాడి తనయిం
టినుండి పోవువట్టు కొడుకు పెండ్లాము తనమామకు
తన ఇంటికి తీరును. కాబట్టి కొడుకు పెండ్లాడి తల్లికొ
డమానునది తచ్చినాడు. రాజులకు రి సేయకు నారత్తి
పథుత్తము కింద బామె క్రమముగ వేరువుచున్నది.

ఇప్పటి కవివాహికుడు, ఆశ్రమస్వీకారమును
 గావించిన కారణమున ముందును వివాహము కాబోవని
 వాడను అరు సేమపూజ- పెండ్లి యనునీ వాభిర్య
 వాల్లి క్రమముచేయ సాహసించుటకు సగింపజా
 లను. ఏలీ సేమ వామార్పదేవుడు పూజించుచుంటిని
 నాదా! అమెకు కోడ లేల యారాధింపరాదు! వాని
 క్కై స్వార్థిచేయుచు వాల్లిపై వధికారము తెల్పించు
 ట కాపె ఎవ్వరే! రాసు స్త్రీగర్భము వధిగమించు
 వరకు వా ప చేచియుంచినదెను. స్త్రీయందు స్త్రీత్వ
 మాకు నిందారతీయునది మాత్మస్వ మెక్కటియే. కా
 వైవ వాపై తల్లియగునంతవఱకు సేచియుండవలెను.
 అప్పు డామెకు వాల్లి యధికారమునంటి యధికారము
 కలుగును. హిందవాధి సాయానుసార మయ్యెడియే—

అమార్యమే—అమార్యమైన ప్రాంతము. అమార్యమే
మహాదేవత! ఎంతమహాదేవత! వాతల్లిదండ్రులు
నన్ను బహుముఖముగా విష్ణుశిష్యునిగా మహాదేవతలు, దైవ
ప్రార్థనలు కావించిరి. శిశువు జననము నొందుటకు ప్రా
ర్యము కలిగించుట అశిశువుకొఱకు దైవమును ప్రార్థిం
తురు. భారతీయ శిశువులకు ప్రతీతి యగు మనువు
ప్రార్థనాభరణముగ బుట్టినవాడే అయ్యెనని ఆర్యుని
నిర్వచించివాడు. అతని మతియు నవసరించి ప్రార్థించు
ప్రజల శిశువు బహుముఖమయ్యెను. శిశువుకొఱకు ప్రార్థ
నలుపడెను. ప్రార్థింపక పుట్టినవాడు, నిష్కాంక్షురని
పరాకులేలందు ప్రపంచమున బసినవారునగు మానవుల
చలన శక్తియ కాగలదు!

అమరీకా దేశపు తల్లులారా! ఇందుక యోజిం
పుడు. మీ ఆంధరరంగములను దమయంత
రంగములమందు యోజింపమిండు. మీరు నిక్కముగ
ప్రేమ కాగోరెనరా! ఒకటి, ఒకదేశము మాట కా
దు; జాతీయాపింధానమును గాదు; నక్షరమైన జీవి
తమును, నిరంతరము దుఃఖభావమయిన జీవితమును
దెలిసి విడువినవా రెవ్వరు! పరమేశ్వరుని ఆనంతకైముం
దు మనమెంతవారము! ఇదిగో ఈరాత్రి నేనెట్లు మిమ్ము
ప్రశ్నించుచున్నాను. మీరంతలు సంతానముకొఱకు దై
వమును ప్రార్థించెనరా! రెట్లులు కాగోరి మీరంతలు సర్వ
ేశ్వరునికి సంపదముల న్నింపరా! మాతృత్వమునే మిమ్ము
పరిశ్రమగ పరిగణించుకొనురా! పరిగణించుకొన
రా! మీ ఆంధరరంగముల నడుపుడు. మీరు కావంగుకేరి
మీదివాచా బుద్ధియు; మీ ప్రేమయు కల్గి; మీ పుత్రు
మ్యము బూలకము. ప్రార్థింపక ముదయించిన మీరం
తానము ప్రపంచమాద్య మగును.

మన ఎదుట వోమియన్న భిన్నాదిత్యుల నర
యుడు.

మాతృత్వముతో గొప్ప భారము పుట్టుచున్నది.
అది మూలస్థానము; అట్లమండి యిట్లు చేతుడు.
మంచిది; రిద్ది శేల యంతగా బూజింపవలెను! ఏలయనః
మంచి చెడుగులయొడ శిశువులకు ప్రసన్న గలిగించునది

జనన ప్రార్యము గలుగు నొక ప్రాంతమున మంగళము
బండ్చినించుచున్నది.

హిందీ—ఒక దర్శనమందితుని అభిప్రాయము

బలము విశ్వవిద్యాయమున సంస్కృతాధ్యయనము
లగు ల్యాండున కగగాదు కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయమున
నుపవర్తించుటకు వచ్చి, హిందీ భాషయందు నెట్లు చెప్పి
యున్నాడు:—భారతదేశమునకు రాష్ట్రభాష (జాతి
సామాన్యభాష) కావనది హిందీభాష యొక్కటియే.
ఇందుమిందుగ భారతీయు రెల్లరును హిందీ తెలిసికొన
గలరు. భారతీయ-శిష్యులకు విద్యమయిన సిద్ధాంత
ములు హిందీభాషయందు వ్రాసెను.

['హిందీపరచరక' మింకి].

భారత దేశసంస్థానాధీశులు

'ది ఇండిక్' లను పత్రికలో (శ్రీ). సి. కె.

పటెలుగా రిట్లు వ్రాసిరి:

సంస్థానాధీశులు నివర్తయము చేయుటకు పెక్కు
గ్రోవలు గలవు. సాధారణముగానే సంస్థానాధీశులకు
సాంకేతికత్వముగాను పరిమళాత్మకత్వము లై ఎక్కువ
సామ్య కామిని యుండును. ద్వివేష రాజ్యాంగమునకు
గూడెని సంవర్షమునకు అంశ వాచయబడిన రాబడి
గ, 200, 400, 600, 800 పౌనులలో (ఈ మొత్తమును
సరాసరి సంవర్షరాబాదుముగ పరిగణింప వలెను.)
1000, 2000 పౌనులు వ్రేలవల్లి దంపతుల సాంకేతికత్వము
మినహాయింపు చేయబడినది. ఈ మొత్తము రాబడిలో
తొమ్మిదింటి 100000 వంతు ఆనెమున్నది. ఇది
యెట్లుండుగా భారతదేశ సంస్థానాధీశులు సంస్థానము
యొక్క రాబడిలో రాబడిలకు చెరుసగము సాంకేతికత్వ
లక్రింద దిగమ్రొకితముచున్నాడు. విశేష సంపన్ను
దయిన మరోదాక్షిణ్యమంది మహారాజునకుగూడ సం
వర్షమునకు ఇరువదిలక్షల రూపాయలు జీతము నెలవుకు
రావలసి యున్నది. ఇదిగాక శంకరాజునకు, రాజకు
టులమునకు చెందిన ఇరువదిలక్ష మిదీగింత సామ్య

కాపరియిస్తుంది. కైత్యం బయ్యింను 20 లక్షల రూపాయలు ఆరేని సంవత్సరాదాయమున నూటిలో పదివంతు లగుచున్నది. యువరాజాదుల కిచ్చు సొమ్ము నూటిలో రెండువంతు లగుచున్నది. ఇంతతక్కువవ్యయము కావించు వీరివిద్యయు అత్యుపయోగకరది. సాధారణముగా రాజపుత్రులు కరియవారులలోని చిన్న చిన్న సంస్థానాధీశులు తమరాజులలో సగమువంతు కేలు సెలవుక్రింద కాకే వెనరు. ఈసొమ్ములకయి ఎట్లు వ్యయ మగుచున్నది? వీరిమారములపై దుర్వాప్యపాఠముల క్రిందను, నిరంతర పాశ్చాత్యదేశీయశైలింపను సొమ్ములకయి చెల్లి పోవుచున్నది. ఇది ఖుటాపథముగా సంపాదించుచున్నది. మరొక విధముగా విద్యవ్యయము లేదు. కాని 'మంత్రాధీశునివిద్యయు ఇంగ్లాండులో జరిగిన అపమానకరమైన "మే, ఏ" గారి వ్యవస్థాంతమును విశేషవిద్యవ్యయముగా మాపవచ్చును. పెక్కుమంది సంస్థానాధీశులు తమ రాజ్యాంగ విషయములను విచారించిచక్క జేసికొనక ఏటేట యాచారపుబంధములై క్రింద కాలమును గడపుచున్నారు.

లేమసంస్థానములయందలి ప్రజలు దారిద్ర్యవీడితులై శోకపరాయణులై యుండ వారి వలన నిర్బంధముగ లాగికోనిన ధనమును వ్యయించి తాము భోగపరాయణులై గర్వముతో విట్టివీగుచుండుటకంటె ఘోరమైన విషయము వేరొకటి కాన్పించదు. భారతమార్యదాన్యవిమోచనమునకు నడుముకట్టి పోరాడవలసిన సంస్థానాధీశులు యిట్టి యవివేక ప్రవర్తనము లేరైయు విమోదమును గలిగింప మానవు.

ప్రాచీనభారతీయచిత్రకళ - మొగలుచిత్రములు

చిత్రము ౧. నల్లగొట్ట కొట్టకొమ్మన నీచిత్రమైన ప్రాతేనిగి యున్నది. దీనిపాదపు ఇరువదియ

రకులు, దీనికిగల యిరువదిజలల యిరువది శంఖరములు దీనిని ప్రేషియించుటకు, ఒక చొలనుకీ చుట్టియొక చొటికి కొనిపోవుటకు ఉపయోగించును.

నల్లగొట్ట దక్కను యామనీరాజ్యమునకు మొదటి రాజధానిగ కొన్ని ఏండ్లుండినది. ఇప్పుడది హైదరాబాదు సంస్థానమున నున్నది.

చిత్రము 2. రీజపూరునం దొక బరుజాపైన నీరాప్య కిరంగి యున్నది. దీనికి మాలిక్ ఇ మైదాన్ (మైదానమునకు ప్రభువు) అనుకేడు గలదు; దీనినోటి కిరుప్రక్కల దొక పెనుభూతము ఏనుగును మ్రుంగుచు వుట్టు చెక్కబడి యున్నది. అపొమ్మనునగరమున దీనిని పోతపావీరి. దీని పాదపు గతి అడుగులు దీనిచుట్టు కొలల ౧౩౪ అడుగులు. దీని బరువు ౪౩ టన్నులట. దీని పై మూడు లేఖనములు గలవు. వానిలో దొకటి తెలి దగ్గరనున్నది. 'మహమ్మదులిక్ హుస్సేన్ యామి' అనువాతకు దీనిని చేసెనట్లు లేఖనము తెలుపుచున్నది. రెండవది నోటిదగ్గరనున్నది. అందు దైవప్రసక్త మటుంబసేనకుడు అబుల్ ఘాజినిజాంషా 956 A. H. (౧౫౫౧) అని యున్నది. మూడవదియు నోటివద్దనే యున్నది. అందు అలంగీరు చక్రవర్తి - ఔరంగజేబుసాగర్ దగ్గరనున్నది.

ఈకిరంగి ౮౧౧ సంవత్సరముల బరువుగల గుండు, ౫౦౦ పాములు మందు కావలెనట. దీనినిచేయుటకు అపరిమితముగ సొమ్ము వ్యయ మయ్యెనట. ఇంతవ్యయము చేసి దీని నేల చేయుచితిమి మనకుదై రాజా కొకాధిపతిని దీనిని చేసిన కొరిమిగానే త్రోయించెనట.

చిత్రము 3. శ్రీ. పూ. 3౩౩ వ సంవత్సరమున అలెగ్జాండరు చక్రవర్తి దేరియనలో పోరాడి జయించుట నీచిత్రము నూదించుచున్నది. ఇది రంగురంగుల రాళ్లు, నల్లలు మొదలయినవి పొడిగి చేయబడిన చిత్రముట. ౧౮౩౧ వ సంవత్సరమున నది 'హంకేయి' వద్ద దొరికినది. ఇది శ్రీ. పూ. రెండవ శతాబ్దమునందలిదిగా నూహింపబడుచున్నది. ఇట్టి చిత్రములలో నది యుత్కృష్టమయినదిగ వరిగలేంపబడుచున్నది. జయపురపు మ్యాజియమున దొక గోడపై గచ్చు అరకమునపు నీటిరంగుల

తో మజ్జిమనికాయ పితక ప్రతిని తాచి యాచితము చ్చింతింపబడితి.

చిత్రము ౪. గజనీమహాయుగు నుల్లాసు, ఇతడు సుప్రసిద్ధుడు సోమనాథదేవాలయమును విధ్వస్తము చేసినవాడు.

చిత్రము ౫. టైమూర్. ౧౩౯౮ వ సంవత్సరము న ముఘ్లను మార్గమున ఇండియాకు ప్రవేశించి భయంకరముగ దోచుకొన్నవా డితిడు. ఇతడుపురపు మహారాజాకడ నుండి చిత్రమునుండి యిది కైకొనబడినది.

చిత్రము ౬. ఆరెగ్జాండరు చక్రవర్తి. ఇతడు సుప్రసిద్ధుడు. ఈచిత్రము 'పాంకీయ' (ఇటలీ రాజ్యమునకు రాజధానిగా నుండి, క్రీ. శ. ౩౩౪ వ సంవత్సరమున నశించి, క్రీ. శ. ౧౮౪ వ క్రొత్తమున మరల కనుగొనబడినది.) వద్ద దొరకిన చిత్రమునుండి కైకొనినది.

చిత్రము ౭. అక్బరుచక్రవర్తి. ఇతడు సుప్రసిద్ధుడు.

[ఇండియన్ ఆర్ట్స్ అండ్ ఇంజనీరీ ఇన్స్టిట్యూషనుండి]

స్త్రీవిద్యామహాసభ-తీర్మానములు

వాగపురములో జనవరి ౨౭ మాసవనారమున జరిగిన అఖిలభారత స్త్రీవిద్యామహాసభయం దీదిగున తీర్మానము తాళూదించబడినవి:—

(౧) అన్ని బడులలోను, కళాశాలలలోను నైతిక, ఆధ్యాత్మిక శిక్షణ మువల్య మొసంగబడాలెను.

(౨) అన్ని మాధ్యమిక బాలికాపాఠశాలలలోను, కళాశాలలలోను గృహనిర్వహణోచిత విద్యలయందు శిక్షణ మువల్య మొసంగబడాలెను. సం.త్రమునందు, నితర లలిత కళలయందును శిక్షణము ప్రోత్సహింపబడవలయును.

(౩) సరియైన నైద్యపరీక్ష ను నావల్యకము.

(౪) పిల్లనంతకును బహిరంగస్థలములయందు కీరవాద్యాదును శిక్షణము నియతముగ నుండవలెను.

(౫) బాలికలకు వివాహార్థమున్న 16 ఏండ్లకు పాచ్చించి కాపింపబడవలెను.

(౬) పిల్లనంతకునుండి స్త్రీయుపాధ్యాయులతోడ ప్రాథమిక విద్యాలయము లన్నింటిలోను మొక్కలను పెంతుటకూడ నేర్పింపబడవలయును.

(౭) అన్ని బాలకుల బాలికలకును ప్రాథమికవిద్య యుచితముగా నిధింపబడవలయును.

(౮) బాలకును, బాలికలును కలసి యుత్తప్రాథమిక విద్యాలయము లన్నింటిలోను అధికసంఖ్యాకులగు మహిళా బాలు స్త్రీలయే యుండులెను.

(౯) అన్ని బాలికా పాఠశాలలలోను బాలీయపద్ధతుపై బాలభలోద్యమమును ప్రోత్సహింపవలెను.

(౧౦) విద్యాతోధనయందు శిక్షకులై సమరతబిఠి పొందిన స్త్రీలే యుపాధ్యాయునులగు నియమింపబడవలయును.

(౧౧) ప్రతిఘోషాస్త్రీని విద్య నేర్పుటకు ఆమె యింటియందుగాని, చిత్రవనో పాఠశాలయందుగాని స్త్రీయుపాధ్యాయులు నియమింపబడవలెను.

(౧౨) అన్ని మాధ్యమిక పాఠశాలలయందును, కళాశాలలయందును స్త్రీల కుచితమైన యాలోగ్యకాస్త్రము నేర్పింపబడవలయును.

(౧౩) అన్ని మాధ్యమికపాఠశాలలయందును, కళాశాలలయందును శిశుసంరక్షణవిధులు నేర్పింపబడవలయును.

(౧౪) సంఘసేవయందును, విద్యావిషయక కార్యమలందును స్వయం ప్రయత్నిములు ప్రోత్సహింపబడవలయును.

(౧౫) మధ్యపరగణాల దక్షిణమును, మధ్యపరగణాల యుత్తరమును, లీరాదును ఏకాంగ రాష్ట్రముగా కలుపబడవలయును.

(౧౬) బాలికావిద్యాభివృద్ధిని యొకస్థాయి కేంద్రసంఘము నియమింపబడవలయును.

శ్రీల విషయము

నిరుక్తము

శ్రీధర్మశ్రీకనుండి యిదిగువభాగములు ద్భృతములు:—

భారతాఖిలత

భారతీయమహిళామండలి యొక్కత మొప్ప మద్రాసులో జరిగిన శ్రీలపథ్యము సభాధ్యక్షురాలి వలనను, ఉపన్యాసకులగునను లక్క-గా ప్రదర్శించబడినది. పాట్నా వాస్తవ్యులగు పి. కే. వేదగారిని సభా ప్రారంభమును గావించెను. పూవానగర నివాసినియగు బావకిరాయి భవ్ మహారాష్ట్రభాషయందు పవ్యసించుచు, ఉపయత్నపథ కధ్యక్షత వహించెను. మన్యాపూ సభను ప్రారంభించుచు ఇందూరు నివాసిని యగు కైలు శ్రీ హిందీభాషయందు పవ్యసించెను. పాఠాంశాల మున కాంగ్రెసు మహామంటపమున జరిగినసభకు శ్రీపు గుణు రెల్లరును వచ్చిరి. అందు చెప్పి పురికాసన సభా పాధ్యక్షురాలగు శ్రీమతి దాక్షర ముత్తలక్ష్మిఅమ్మగారి గారధ్యక్షత వహించిరి. ఆమె యంగ్ల మందును, అరవ మందు నుపవ్యసించిరి. అంధ, రెమిక్, కన్నడ భాషల యందును కొంద రుపవ్యసించిరి. బెంగళుపామ్యదీక్షనవిత యుపాభాషయందు పవ్యసన మిచ్చెను. హిందూపద్ధ తిని, క్రైస్తవపద్ధతిని, మహమ్మదీయపద్ధతిని, కురు కంద రును కలపి 'కోటికంఠములకూర్చి' చేసిన సభాప్రారంభ ప్రార్థన లి యొక్కమును మరంత దృఢపరచినది.

సార్వేయందు వికంతువుల సమాసమాక్కు

సార్వకేళియందు క్రొత్తగా గావింపబడిన యొక న్యాయశాసనము ననుసరించి భార్యపొయిన పురుషున కామెయొ స్తీయం దెంతపాట్లు-బుండెనో, యంతపాట్లు- క్రులను గోల్పోయిన శ్రీశ్రీని యాకరియొ క్తిమందు ఇచ్చబడినది. గృహము వాక్రమించుకొను పాట్లు-పూడి నిండిమిషియున్నది. ఈశాసనము 1928 జనవరి మొదటి లేదీనుండి యమలువంతు పెట్టబడినది.

['మాధురి'లో మహావీరప్రసాద ద్వివేది గారు ప్రాసిన వ్యాసమునుండి]

"ని ర్నిశ్చయేన ఉక్తమే నిరుక్తమ్." నిశ్చయము తో చెప్పబడినది నిరుక్తమని యందురు. భావమేమనగా, వేదములం దేయే పురాతన శబ్దాదు లేయే యర్థము లందు ప్రయోగములైనవో అది నిశ్చయపురస్కముగ నిరుక్తమున నుద్దిగిరి మైనది. నిరుక్తజ్ఞానము లేక వేద ములను పరియగు వర్ణము గ్రహించుట అసాధ్యము కా కున్న, కష్టపాధ్యమునూత్ర మగును. కనుకనే యది మహా పాఠ్యము గలది; కనుకనే యది యొక వేదాంగముగ పరిగణితమైనది.

'శబ్ద కల్ప వ్యాకరణం నిరుక్తం శ్లోకితం తథా, ఛందశ్చేతి వచనగానివేదాశాం నైదికా విదుః.'

* * * * *

నిరుక్తమునPhilological Explanation of Difficult Vedic Words(కవిములగు వేదశబ్దములను భాషాశ్రీయమున నిర్వచనము) అని చెప్పవలెను. ఆయాశబ్దముల కాయా అర్థములందు ప్రస్తావించుట నిమిత్తకారణము లందు వివేదితములైనది. అచ్చటచ్చట అవసరమైనపట్ల మంత్రముల యొక్కయు, మంత్రభాగ ములయొక్కయు తాత్పర్యము వివృత మైనది. వేదములం దు ద్వ్యావారిత్యవరుడాది దేవతలనుకర్తన కేళ్ళను కూర్చి యొక్కొకచో విస్తృతముగను, కొక్కొకచో సంక్షిప్త ముగను విమూలన యున్నది. అతి పురాతనకాలమున నైదికశబ్దముల కొక కొకము రచితముయి యుండెను. దానిపేరు 'నిఘంటు.' ఈవిరుక్తాస్త్ర నానిఘంటుపై వ్యాఖ్య.

నిరుక్త మైన విధములు:

- 'విధాగమో వర్ణవిపర్యయశ్చే,
- ద్యా చాపరా వర్ణవికారవాళా;
- ధాతో న్నదర్థాశియేన యోగ,
- స్తదుచ్చలే వచ్చరిధం నిరుక్తమ్.'

అనగా క్రొత్తవర్గములు పచ్చి చేరుట, ఉన్నవర్గములు తోరుమోరనుట, వర్గములు వికార మొందుట, వర్గములు సమాలము నాకీమైపోవుట, ప్రసంగోపా క్తమొదలగు ననుననించి ధాత్వవర్గములను నిర్ణయించుట— ఇట్లుయిందు విధములు నిర్ణయము. ఈవిషయములే యందువర్ణితము కాను. కాని యిది యొక స్థూలవిభాగము. ఇదిగాక వేదార్థవిశ్లేషములగు నితరవిషయములు గూడ ఈకాస్త్రమునందు వివేచింపుట లై నది.

శబ్దముల ప్రాయోగముగా మూడు విధములుగ పరిగణింపబడుచున్నవి— యోగికములు, యోగరూఢములు, రూఢములు నని. ఒకానొక యోగమున నేర్పడి ఆయోగముచేక్క— దోతకార్యముల నిచ్చు—జల, సరోజము, నీరదముమన్నను—శబ్దముల విషయమునకా ప్రాగ్భూమి నెక్కువతావు లేదు. మేఘమువల నీరదమని యొందులకు చేరు నచ్చినదికి అది నీరము నిచ్చును గనుక. దానియర్థము పుష్పమే. కాని నీక మనుచేరు కోకిల శీలవచ్చినదికి యోగాధార మేమియు దానికి లేదాయె. కావుననే కోకిల యనువర్గమున వది రూఢమైనది. జనులు దాని కాయర్థ మున్నవని పాటించినారు. ఇట్టి శబ్దములవిషయమున నిర్ణయకారుడు కానించిన వ్యాఖ్యచాలప్రయోజనకరము. దాని సాయముననే వేదముల యధారజానము సిద్ధించును. అది లేక సిద్ధింపజాలదు. మేని శబ్దపట్టు నిర్ణయ మొకవిధమగు భాష్యము. నిఘంటులో వచ్చు వైదికశబ్దముల వ్యాఖ్యయే యందున్నది. కాని నిఘంటునందు ౧౨ అధ్యాయములు మాత్రమే యుండి, నిర్ణయమున ౧౪ గలవు. కావుననే, కడపటి రెండధ్యాయములు పరిష్కారావమున తరువాతను జేర్చిన వని వివాదాంకుల యనుమానము.

నిర్ణయము మాడుకాండల నున్నది— అది ప్రేక్షకులకు వైదిక రైవరములు. మొదటికాండయందు ఏకార్థవాచకములగు పర్యాయపదముల వ్యాఖ్య గలదు. రెండవదానియందు అప్రవర్తన వైదికశబ్దముల వివేచనము గలదు. మాడవదానియందు అగ్ని, యమ, విశ్వేదేవాది దేవతలముల వర్ణనము గలదు.

సారస్వతివిశేషములు

శ్రీయుతులు మానవల్లి రామకృష్ణకవి(యం. ఏ.)గారు తమ చిరకాలపరిశోధనఫలితగ లైన కొన్ని సారస్వత విశేషములను ఆంధ్రహిస్తారికల్ రీసర్చిసొసైటిఃత్రికలో ప్రకటించినారు. వాఙ్మయప్రపంచమున నిష్పటికిని సంశయగ్రస్తములు, వివాదగ్రస్తములు నగు విషయములను నిర్ధారించుట కవి యుపకరింపగలవు. వాని నుండికొన్ని యిప్పు డీక్రింద నుద్ధృతములైనవి.

౧. దుయ్యకుడు

అలంకారగ్రంథములయందు సేర్వొక్కటయగున్న దుంపకు దుయ్యకుడు కాడనియు, 'అలంకార పర్యవృత్త దుయ్యకుడేకానిననకుడు కాడనియుకొందఱువంతుల యభిప్రాయము. దుంకశబ్దము ప్రాకృతిమనఃరూపక' అనును. దానిమండి క్రమముగ 'దుయక' 'దుయ్యక'కా నచ్చును. ఇట్లే 'చుచ్చుట' 'లొల్లట' ఇత్యాదులయందలి 'ల' భట్టకేశోచ్చారణమునందలి యనశ్చిహసమనియు, అట్టి మొకప్పుడు ముచ్చుభట్ట, లొల్లభట్ట ఇత్యాదిగా మచ్చురింపబడి యుండినదనియు మనము విశ్వసించుచున్నాము. సంస్కృతమునందలి 'ధి' ప్రాకృతభావల 'హ' గా మారును, పరపడి క్రమముగ నందలి హకారోచ్చారణమును లోపింపును. అప్పు డాశబ్దములు ఇట్లు పరిణమించును—చుచ్చుభట్ట—చుచ్చుచట్ట—చుచ్చుట్ట—చుచ్చుట. భట్టశబ్దము ద్విరుక్తమగుచుండుట వలన ముచ్చుటభట్ట, లొల్లటభట్ట అను రూపములు సాధువులు కావనచ్చును. కాని భట్టశబ్దము గూఢాంతరమును తెంది తనయర్థమును గోలంపోయినట్లును భారతీయభాషలయందు తదర్థద్యోతకమగు మణియొక పదమి, జేర్చువాడుక గలదు. తెలుగున మారమంబు, వెంకయ్యగారి పదములను మనము గాంచుచున్నాము. వాని లోని'అమ' 'అయ'లు 'అంతా' 'అర్థ' శబ్దభవములే. అట్లే లొల్లటభట్ట, ముచ్చుటభట్ట ఇత్యాదులను సాధువులే కావచ్చును.